

Національний університет «Острозька академія»
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Відділ освіти Острозької районної державної адміністрації

ДОСЛІДНИЦЬКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПРОЕКТ Соціально значущі проекти молоді – громаді Острожчини

Національний університет «Острозька академія»
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Відділ освіти Острозької районної державної адміністрації

ДОСЛІДНИЦЬКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПРОЕКТ
Соціально значущі проекти молоді –
громаді Острожчини

2018

ДОСЛІДНИЦЬКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПРОЕКТ
Соціально значущі проекти молоді – громаді Острожчини

У збірці подані проекти учнівської та студентської молоді в межах проекту «Соціально значущі проекти – громаді Острожчини». Учасники проекту представили свої дослідження у таких напрямках: економічному, історичному, правничому, психологічному, філологічному.

Щира вдячність за сприяння в реалізації проекту:

ректору Національного університету «Острозька академія», доктору психологічних наук, професору **Пасічнику І.Д.**; ректору Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидату політичних наук, доценту **Черній А.Л.**; голові Острозької районної державної адміністрації **Туровичу Б.М.**; начальнику відділу освіти Острозької районної державної адміністрації **Харчуку О.А.**

ЕКСПЕРТНА РАДА:

Іванова Л.Є., заступник голови Острозької районної державної адміністрації;
Близняк М.Б., кандидат історичних наук, доцент, викладач Національного університету «Острозька академія»; **Харчук Ю.Ю.**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, заступник декана економічного факультету з профорієнтаційної роботи Національного університету «Острозька академія»; **Гільман А.Ю.**, кандидат психологічних наук, викладач Національного університету «Острозька академія»; **Матласевич О.В.**, кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»; **Глушман І.П.**, головний редактор газети «Замкова гора»; **Ковальчук Г.В.**, начальник служби у справах дітей виконкому Острозької міської ради; **Маєвський П.І.**, головний лікар КЗ «Острозька обласна психіатрична лікарня» Рівненської обласної ради; **Гіль С.М.**, вчитель НВК «Оженинська ЗОШ I-III ступенів N2 – ДНЗ»; **Манько М.П.**, заступник директора з наукової роботи комунального закладу «Державний історико-культурний заповідник міста Острога», голова Острозького наукового товариства «Спадщина» ім. князів Острозьких

АВТОРИ ПРОЕКТУ:

Лавренчук В.П., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Давидюк Н.Ю.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти, методист Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Харчук Ю.Ю.**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, заступник декана економічного факультету з профорієнтаційної роботи Національного університету «Острозька академія»

КЕРІВНИК ПРОЕКТУ:

Харчук О.А., начальник відділу освіти Острозької районної державної адміністрації; **Дрель Н.А.**, директор Центру духовно-морального виховання Національного університету «Острозька академія»

КООРДИНАТОР-УПОРЯДНИК:

Дрель Н.А., директор Центру духовно-морального виховання Національного університету «Острозька академія»

ДИЗАЙН та ВЕРСТКА:

Герасимчук В.Д.

роєкт «Соціально значущі проекти учнівської та студентської молоді – громаді Острожчини»

за своїми статутними завданнями і громадською місією покликаний забезпечити виховання молодого людини для суспільства, що постійно розвивається. Гармонійна єдність пізнання і творчості, вільний пошук шляху до майстерності і розуміння змісту життя, спілкування дітей і дорослих в захоплюючій справі вивчення природи, суспільства і людини – ось основні принципи реалізації проекту. Координатори проекту вбачають свою місію у вихованні майбутньої наукової еліти України через формування в учнівської та студентської молоді почуття відповідальності за долю країни та регіону, в якому вона проживає, і позитивного досвіду проведення та презентації соціально-значимих досліджень.

У цій благородній справі Проект «Соціально значущі проекти учнівської та студентської молоді – громаді Острожчини» спирається на давні педагогічні традиції нашого народу, в т.ч. закладені і в старовинному місті Острозі ще з часів слов'яно-греко-латинської академії князів Острозьких. Адже ця славетна установа була не лише вищою школою, а й науковим та літературним товариством (своєрідною «академією наук»). Провідні вчені та літератори княжого міста працювали з найздібнішими учнями та студентами, спрямовували їх зацікавлення та пошуки, заохочували перші літературні та наукові спроби, дбали про їх подальше навчання в європейських університетах.

І в наступні століття кращі педагоги Острога, який традиційно називали «містом шкіл», сприяли становленню здібної творчої молоді – майбутніх науковців і літераторів. Це підтверджують сторінки історії Волинської духовної семінарії (працювала в Острозі у 1796-1825 рр.), учительських семінарій 1870-1890-х рр., 1902-1930-х рр. чоловічої гімназії

і жіночого училища при Кирило-Мефодіївському братстві, педагогічного училища 1940-1950-х рр. і кращих загальноосвітніх шкіл та інтернатних закладів повоєнних десятиліть.

В наші дні ця справа продовжується у діяльності Національного університету «Острозька академія» та її активного і креативного студентства. Студенти різних факультетів і спеціальностей відродженої вищої школи Острога взяли на себе наукове керівництво молодшими колегами із шкіл міста Острога і Острозького району. Наукові інтереси студентів-дослідників, які вже сформувалися під час навчання у виші, гармонійно поєдналися із першими кроками юних авторів на ниві пізнання.

В результаті такої співпраці народився цей науковий збірник проектів учнівської та студентської молоді Острожчини в ділянках історичного краєзнавства, психології та педагогіки, економіки, права. Окрім того, що ці спільні проекти, опубліковані в нашому збірнику, сприяють як науковому становленню юних пошуковців – школярів і їх більш зрілих наставників-студентів (для останніх особливо важливим є формування самостійних педагогічних навиків і навиків управління колективом), проекти мають і безпосереднє практичне значення, і можливість їх реалізації вже в наші дні.

Так, на основі опублікованих **історико-краєзнавчих проектів** можна буде побудувати експозицію або тематичну виставку при шкільному музеї, розробити маршрут і текст екскурсії, туристичну карту, використовувати матеріал під час факультативних курсів з вивчення історії краю, підготувати інформаційний буклет з цих питань.

На основі **психолого-педагогічних проектів** можна підготувати стенд (банер) або інформаційно-просвітницький буклет для підлітків і їх батьків з проблем, які досліджувалися, розповсюдити ці видання в школах і позашкільних закладах, уста-

новах охорони здоров'я, культури та дозвілля, інших громадських місцях.

Економічні проекти (звичайно, за умови, що в них належно використаний матеріал для аналізу ситуації в Острозі і Острозькому районі з питань ринку праці, основних напрямків формування бюджету і бюджетних видатків тощо) дають змогу підготувати аналітичний звіт чи статтю, підготувати банер щодо певних тенденцій формування ринку праці в краї, популяризуючи при цьому особливо затребувані професії, або ж укласти буклет, в якому буде визначено місце молодіжних ініціатив у формуванні бюджету регіону та створенні нових робочих місць.

Правові проекти можуть бути спрямовані на підготовку інформаційно-просвітницьких буклетів для школярів і їх батьків щодо юридичних проблем, які досліджувалися, з наступним розповсюдженням цих видань у громадських місцях. Доречним є виготовлення інсталяцій, банерів, проведення просвітницьких акцій, наприклад, під гаслами «Ми – за права дитини», «Ні – домашньому насильству!» тощо.

Сподіваємося, що імена юних дослідників і їх наставників-студентів, проекти яких опубліковані у нашому збірнику, в майбутньому не раз будуть зустрічатися нам на сторінках авторитетних фахових наукових видань. Але в будь-якому випадку їх праця не буде даремною – в першу чергу для їх особистого становлення в цьому непростому, але все ж прекрасному світі.

Микола Манько,
заступник директора з наукової роботи
комунального закладу «Державний історико-
культурний заповідник міста Острога»,
голова Острозького наукового товариства
«Спадщина» ім. князів Острозьких

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ОСТРОГА У ХІХ СТОЛІТТІ

Автори:

Світлана Шульгун,

учениця 10 класу НВК «Оженинська
ЗОШ I-III ступенів №2 – ДНЗ»

Дарія Зубіцька,

студентка III курсу спеціальності

«Історія та археологія»

Національного університету

«Острозька академія»

Науковий керівник:

Микола Близняк,

кандидат історичних наук,

доцент, викладач Національного

університету «Острозька академія»

Актуальність проекту. Острог, на переконання багатьох дослідників, серце Волині не тільки у світському житті, а й у духовному. На сучасній релігійній карті Острога можна побачити представників різних конфесій. Впродовж століть у місті співмешкали різні національні громади, що сповідували різні релігії. Численними були громади православних, греко-католиків, римо-католиків, значно меншими – протестантів та мусульман тощо.

Потрібно зауважити про значну роль євреїв у розвитку міста, свідком чому стала синагога. Єврейська святиня дійшла до нашого часу та стала об'єктом відродження останніми роками. Кожен мешканець міста повинен знати власну історію, міську метрику

тощо. Зануритись у релігійну історію Острога ХІХ століття є неодмінно важливим для кожного з нас. Саме церква має значний вплив на формування свідомості та менталітету особистості. Цей факт допоможе краще зрозуміти сутність тих процесів, що мали місце у досліджуваний період.

Православна церква. Водночас із становленням царського самодержавства на Правобережжі йшов процес утвердження й Російської православної церкви (РПЦ).

12 квітня 1795 р. Катерина II видала наказ про відкриття Житомирської вікарної кафедри із штатом епархії третього класу. Правлячим архієреєм новоутвореної епархії призначили Варлаама Шишацького. Резиденція житомирського єпископа і духовна консисторія розмістилися в приміщеннях нещодавно відібраного в уніатів Преображенського монастиря м. Острога, куди Варлаам Шишацький прибув у жовтні 1795 року.

Після остаточної ліквідації уніатської церкви 1839 року кількість православних парафій збільшилася, і в 1841 році було засновано Острозьке вікарство.

У цей же час епархіальне управління після перебування його в Острозі (1795-1824) перемістилося до Житомира.

Волинська епархія мала духовну семінарію, чотири чоловічих і жіночих училища, Житомирське училище Пасторства. Певну освіту давали псаломницькі курси та церковно-учительські

школи¹. Одним із провідних навчальних закладів була Волинська духовна семінарія, яку було відкрито в травні 1796 р. в місті Острозі в приміщеннях Преображенського монастиря, що раніше належав уніатам. Там же розмістилася духовна консисторія й архієрейський дім. До 1799 р. семінарія не мала адміністративного правління і підпорядковувалася безпосередньо житомирському єпископу Варлааму, який сам управляв семінарією через духовну консисторію і видав усіма справами. Семінарське правління було засноване в 1799 р., коли житомирське вікаріатство стало самостійною єпархією. Першим ректором Волинської духовної семінарії призначили настоятеля острозького Преображенського монастиря Авдія.

В 1796 р. в семінарії відкрили граматичний клас, який поділявся на нижчий і вищий та піітичний (поетичний) риторичний класи. Наступного року в жовтні, відкрили філософський клас, а у вересні 1799 р. – богословський.

Таким чином, у 1799 р. Волинська духовна семінарія вже мала повну укомплектованість. Курс навчання в кожному класі був розрахований на один рік, але цей термін поширювався тільки на старанних учнів, невстигаючі навчалися у кожному класі два-три роки.

З ліквідацією унії для православного духовенства відкривалося багато вакантних місць, однак священників на звільненні парафії не вистачало. Тому

при Волинській семінарії в 1798 р відкрили російську катехізисну школу, яка давала елементарні знання без шірокої богословської освіти, щоб швидко підготувати священників до парафій, відібраних в уніатів. Російською вона називалася тому, що викладання в ній було російською мовою. В школі учням викладали коротку священну історію та катехізис, знайомили з книгою парафіяльного пресвітера. Роз'яснювали найважливіші таїнства богослужіння, вчили деякі молитви, псалми і канони та показували передусім «переваги» обрядів російської церкви над іншими.

В школі вони вивчали скорочений курс священної історії, богослів'я і катехізис. Влітку учнів відпускали по домівках, щоб вони допомагали батькам у польових роботах, а з 1 листопада навчання продовжувалось. У 1803 р. на першій зміні катехізисної школи навчалося 24 учня віком від 19 до 23 років². Російська катехізна школа проіснувала до 1817 р. і була закрита згідно з положенням нового статуту семінарії. Її функції стали виконувати паламарські курси при духовних училищах.

1812 р. Волинська духовна семінарія переїхала з Острога до Полтави, де перебувала близько року. Перечекавши лихоліття війни, вона знову повернулася до Острога і розмістилася в приміщеннях Преображенського монастиря разом із єпархіальним правлінням та консисторією. Після пожеж Преображенського монастиря в 1821 р. єпар-

¹ Жилюк С. І. Релігійна політика царизму на Волині (1793-1917). – Острог: Вид-во НауОА, 2010. – С.59-60.

² Жилюк С. І. Релігійна політика царизму на Волині... – С.69

хіальна влада почала пошуки нового місця для семінарії. В 1825 р. семінарія перемістилася до м. Аннополя, де розташувалась у колишніх конюшнях палацу князя Яблонського.

У 1796 р. в Острозі виникло перше православне духовне училище разом із семінарією, що становило один навчальний заклад. Спочатку воно управлялося префектом, а потім ректором семінарії, внаслідок реформування 1817 р. училище одержало самостійність, хоч і продовжувало перебувати під контролем семінарського керівництва. Службовців при Острозькому училищі було п'ятеро: смотритель і четверо вчителів. Історія училища тісно пов'язана з Волинською духовною семінарією, слідом за якою воно переїжджало з місця на місце, аж поки у 1838 р. перебралося до Кременця³.

Щодо храмовбудівничої спадщини, то варто розпочати з замкової церкви Богоявлення в Острозі – головного храму родини Острозьких, символу їх приналежності упродовж багатьох поколінь до православної віри. Церква розташована біля північного краю замкової території і за традицією зорієнтована вівтарною частиною на схід⁴.

Церква, на жаль, після Острозької трагедії 1636 р. не функціонувала і, тому станом на початок ХІХ століття всі її опорні кам'яні конструкції перебували в задовільному стані. Лише через

століття російська влада перейнялася долею давньої православної святині, виділивши на її реставрацію сто двадцять тисяч рублів⁵. Правда реставрація перетворилася практично на повну перебудову, проведена в період 1881-1887 рр. (внутрішні оздоблювальні роботи тривали ще чотири роки) під керівництвом академіка архітектури Василя Івановича Токарева (1844-1887). Основні відбудовчі роботи були завершені в 1889 р. Були збережені п'ять бань на високих восьмигранних барабанах з видовженими вікнами та сліпими арковими нішами, а також потужні контрфорси з уступами на південній і західній стінах. У відновленому Богоявленському соборі облаштували два престоли. Головний престол було урочисто освячено 13 жовтня 1891 року на честь Богоявлення Господнього, а лівий, боковий, – 17 жовтня 1891 року на честь преподобного Федора, князя Острозького.

На превеликий жаль, усі старовинні дерев'яні церкви були розібрані чи знищені пожежами ще в ХІХ ст. через їхній поважний вік та аварійний стан. У досліджуваний нами період у місті функціонували ще чотири церкви – Свято-Воскресенська церква, Св. Миколая, Успенська та П'ятницька⁶.

Найдовше проіснувала Свято-Воскресенська церква, яка була побудована на Новому місті. ХІХ ст. – мало-

3 Жиліук С. І. Релігійна політика царизму на Волині... – С.76.

4 Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. – Ю: Техніка, 2002. – С.75

5 Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина... – С.103

6 Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина... – С.103

досліджений період в історії церкви. В кінці століття церква почала осідати. Причиною був не тільки довгий вік храму, але й часті розмиви річки. Було вирішено стару дерев'яну церкву не відновлювати, а розібрати, нову збудувати з цегли на Воскресенському кладовищі, єдиному місці на березі річки Вілія, де під час розливів було сухо. Кладовище перенесли в урочище Черепки (зараз вулиці Покровська, Мацути і Слобідська), а на його місці збудували Никольську церкву, яка була зруйнована на початку німецько-радянської війни. На місці, де вона стояла, ховають священників. Новий храм був замінений масивним мурованим храмом у псевдовізантійському стилі на самому початку ХХ століття⁷.

Найстаріша дерев'яна церква святого Миколая після третього поділу повернулася в лоно православ'я під опікою острозького Успенського собору. При цьому стан самої будівлі залишав бажати кращого, адже ремонтні роботи не проводилися вже майже сто років. У такому занепадаючому становищі він продовжував утримувати богодільню разом із цвинтарем.

1802 року був укладений договір на відновлення дерев'яних прогнилих стін, а після пожежі 1848 р. храм практично перестав існувати. Парафія діяла ще до 1852 р., а через дванадцять років після її закриття залишки будови і кам'яна дзвіниця були остаточно розібрані. На

згадку про ту першу православну церкву Острога на її місці в 1905-му була зведена невелика Свято-Миколаївська каплиця⁸. На жаль, від Успенської та П'ятницької церков немає жодного видимого сліду, хоча місця їх розташування знайти нескладно. Успенська церква була знищена вогнем великої загальноміської пожежі 1889 року.

Первісний вид Параскево-П'ятницької церкви невідомий. У головному описі острозької Параскево-П'ятницької церкви 1886 р. написано, що храм був дерев'яним на кам'яному фундаменті. Форма церкви нагадувала хрест, а сама споруда була трикупольною.

У 1883 р. здійснено капітальний ремонт храму. Лука Рафальський вказував на «простоту архітектури и неслишком роскошный вид» церкви та зазначив, що вона була «одноглава», мабуть, звертаючи увагу на домінуючі розміри середнього купола. При церкві знаходилася двоярусна дзвіниця, побудована в зруб із соснового матеріалу. На церковному цвинтарі було також п'ять будинків, що належали храму. При церкві, згідно з описами від 1825 та 1886 років, існувала бібліотека церковних книг. У другій половині ХІХ століття церква була приписною до острозького Успенського храму.

4 червня 1889 року церква та більшість її нерухомості згоріли. Храм планувалося відновити. У 1890 році навколо храмового цвинтаря було вла-

7 Земляний В. Бондарчук Я. Історія Свято-Воскресенського храму міста Острога // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С.114.

8 Острозька академія ХVІ-ХVІІ століття. Енциклопедія. – Острог: Вид-во НУОА, 2011. – С.458-459.

штовано загорожу, а на місці колишнього вівтаря церкви розміщено хрест⁹.

У XIX ст. на Правобережжі православні братства відродилися вже в новій якості – не оберігати православ'я, а насаджувати його. Перше, Кирило-Мефодіївське братство виникло в Острозі 1865 р. за наказом імператора Олександра II його опікункою стала графиня А.Д. Блудова. В 1875 р. було відкрито вище жіноче училище, що мало три дворічних класи і четвертий однорічний. Навчання в училищі прирівнювалося до освіти жіночих гімназій, училище мало два пансіони: для абітурієнток та селянський, де готували випускників сільських шкіл до вступу в Острозьку гімназію.

Римо-католицька церква

У першій половині XIX століття. Луцько-Житомирська дієцезія складалася з 10 деканатів: Житомирський, Луцький, Дубнівський, Володимирський, Рівненський, Ковельський, Острозький, Заславський, Кременецький, Овруцький, що об'єднували близько 120 парафій.

26.02.1797 р. цар Павло I видав указ про утворення в Колегії духовних справ Департаменту в справах католицької церкви. Але департамент було ліквідовано указом від 13 листопада 1801 року і замість нього створено нову інституцію Римо-католицьку духовну колегію, яка була підконтрольна Сенату.

Наприкінці XVIII століття Римо-Католицька церква на Волині була одним із найбільших землевласників. Сильні

економічні позиції Римо-Католицької церкви були основою політичного впливу духовенства в краї.

Заснування в Острозі римо-католицької церкви сягає XV століття, коли князь Федір Острозький фундував між 1440 і 1442 роками в Острозі латинський костел Успіння Пресвятої Діви Марії і монастир для домініканців.

За час свого існування костел Успіння Пресвятої Діви Марії неодноразово перебудовувався. Сучасний вигляд храм отримав наприкінці XIX століття. Домуровані пізніше дві каплиці по боках, надали будівлі костелу форму хреста. До реставрації в 1879 р. костел був покритий високим, загостреним дерев'яним дахом із малою банею посередині, оббитою білою бляхою, у якій знаходилася сигнатура. Перебудований у 1880-х роках в псевдоготичному стилі. Після пожежі 1889 року й до 1896 року костел не відновлювався через заборону це робити. Відбудований в неокласицистичному стилі за проектом Віктора Петровського¹⁰.

В 1750-му всередині другої лінії міської оборони за проектом італійського архітектора Паоло Домініко Фонтана (1696-1765) почалося спорудження великого монастиря капучинів. Капуцинський комплекс, що зводився понад чверть століття, став одним з найбільших в Острозі. Офіційним приводом для ліквідації капучинської обителі стали звинувачення в підтримці польського повстання 1830-1831 років. Довгих тридцять років прекрасний

9 Острозька академія XVI-XVII століття... С.460-461.

10 Острозька академія XVI – XVII століття... С.186-187.

комплекс в самому серці міста перебував у запустінні, поки турботами Антоніни Дмитрівни Блудової (1813-1891) там не було створено Кирило-Мифодієвського православного братства.

Єврейська громада

У 1796 р. російське самодержавство ввело так звану «смугу осілості», згідно з якою євреям не дозволяли селитися за межами України. Сюди належала Правобережна Україна, а відповідно і Волинська губернія. Введення смуги осілості та «Тимчасових правил» (1882 р.) позначилося на розселенні євреїв. Вони не мали права селитися у сільській місцевості. Тому основна частина єврейського населення була зосереджена у містах (37,6%) і невеликих містечках (39,8%)¹¹. У містах Волинської губернії був найвищий відсоток євреїв.

М.П. Ковальський, аналізуючи опис Острога 1847 р., подав дані про склад і кількість населення міста в лютому 1845 р. За цими даними можна побачити, що євреї становили більшість населення Острога: загальна кількість населення – 9414 чол., з них 8074 – євреї. Були євреї-купці та євреї-міщани, купців було 264 чол., а міщан – 7810. За цим же описом міста були зафіксовані десять єврейський «шкіл або синагог», з них дві на Новому місті і вісім на Старому місті. Крім того, в Острозі ще був будинок «єврейського товариства», а також єврейська «богодільня», тобто

будинок для людей похилого віку, що залишилися без близьких¹². Опис подає різні громадські, господарські і промислові підприємства і об'єкти: декілька заводів, власниками яких були євреї.

Оригінальною пам'яткою архітектури є Велика Острозька Синагога. Вона була культурно-освітнім осередком єврейської громади і використовувалася для різноманітних цілей. Крім богослужіння, тут проводилися загальні збори кагалу, навчали дітей, проводилися суди. Особливістю Синагоги було її оборонне призначення.

Розвиток освіти євреїв на землях Волині у XIX ст. відбувався у складних соціально-економічних, соціально-політичних, суспільно-політичних і правових умовах. Але, всупереч політиці Російської імперії, єврейська спільнота швидко розвивалася. Згідно зі статистичними даними, протягом 1797-1897 рр. чисельність єврейського населення Волинської губернії зросла більш як у 27 разів і за переписом 1897 р. становила 13,2% всього населення, а містах – 50,5%. Серед представників різних релігій найбільш грамотними були протестанти (38,2%) та іудеї (32,8%), а мусульмани (27,3%), католики (22,8%), старообрядці (13,1%), православні (11,7%) склали найменш освічену частину населення¹³.

Найстарішою єврейською друкар-

¹¹ Лутай М. До історії єврейських поселень в Україні і на Волині // Минуле і сучасне Волині та Полісся. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С.267.

¹² Ковальський М. П. Етюди з історії Острога. Нариси. – Острого, 1998. – С. 146-147.

¹³ Рудницька Н. Становлення і розвиток освіти євреїв на Волині у XIX – на початку XX ст. – Запоріжжя, 2002. С.54-55.

нею на Волині була друкарня в Острозі, її видання були широко відомі на всій території Російської імперії. У 1792 р. друкарня була відкрита з дозволу власника міста Малаховського місцевими міщанами Шмулем та Ароном Йосієвичем¹⁴. З дозволу цезури вони друкували багато російської літератури. Ця друкарня проіснувала до 1832 р., її було закрито за рішенням уряду Росії. Переважали тут видання Біблії, Псалтиря, молитовників, книг єврейської теології.

Значну допомогу євреям у піднесенні їхнього освітнього й культурного рівня надавали бібліотеки. На початку XIX ст. вони працювали при благодійних товариствах, молитовних будинках і в основному мали єврейську релігійну літературу. Отже, протягом XIX ст. в Острозі перебували різні етноконфесійні групи. Серед них можна виділити православних, греко-католиків, католиків та іудеїв.

Процес структурного утвердження і розвитку Російської православної церкви в краї виявився непростим, і розтягнувся на багато десятиліть. Основою для розбудови Російської православної церкви слугували головним чином культові споруди, що належали раніше уніатській церкві. Будівництво нових православних храмів у Волинській єпархії розпочалося в другій половині XIX ст. Лише наприкінці XIX ст. – початку XX ст. звертається належна увага щодо підготовки майбутнього духовенства: поліпшується побут і

умови навчання, здійснено ряд заходів, спрямованих на удосконалення форм і методів навчання семінаристів.

На початку XIX ст. відбувся процес становлення й утвердження Римо-католицької церкви на українських землях у складі Російської імперії. Незважаючи на драматичні події, пов'язані передусім з ліквідацією економічної самостійності церкви й майже цілковитим викориненням чернечих орденів, розгалужена система католицьких громад зберігала організаційну цілісність та тенденцію до кількісного зростання. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії був важливим осередком католицизму на Волині.

Євреї у XIX ст. становили більшість населення Острога. Було десять єврейський «шкіл або синагог», будинок «єврейського товариства», а також єврейська «богодільня», декілька заводів, власниками яких були євреї. Синагога була культурно-освітнім осередком єврейської громади і використовувалася для різноманітних цілей. В Острозі була найстаріша єврейська друкарня, видання якої були широко відомі на всій території Російської імперії.

Список використаної літератури

1. Лутай М. До історії єврейських поселень в Україні і на Волині / Лутай М. // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Олександр Цинкаловський і край: Матеріали IX наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції, (Луцьк, 20-23 січня 1998 р.) / Волинський державний університет ім. Лесі

¹⁴ Там само... – С. 55

- Українки. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С. 266-269.
2. Вихованець Т. Церква Воскресенська / Т. Вихованець // Острозька академія XVI – XVII ст. Енциклопедичне видання. – Острог, 2008. – С. 397.
 3. Жилюк С.І. Релігійна політика царизму на Волині (1793-1917): монографія / С.І. Жилюк, Б.Є. Бойко. – Острог: Видво НаУОА, 2010. – 228 с.
 4. Земляний В., Бондарчук Я. Історія Свято-Воскресенського храму міста Острога // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 113-117.
 5. Зінченко А. Л. Церковне землеволодіння в політиці царизму на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX століття. – К., 1994. – 179 с.
 6. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. / Редкол.: А. Колодний (голова). Т.4. Католицизм / За ред. П. Яроцького. – К., 2001. – 598 с.
 7. Історія церкви та релігійної думки в Україні у 3. кн. / Кн. 3: Кінець XVI – середина XIX століття / О.П. Крижанівський, С.М. Плохій. – К.: Либідь, 1994. – 1246 с.
 8. Ковальський М.П. Етюди з історії Острога: Нариси. – Острог, 1998. – 286 с.
 9. Маслов Л. Церква Св. Трійці в Межирічі Острозькому // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч. 6. – С. 131-137.
 10. Новоселецький А.Д. Острог на Волині. Науково-популярний нарис із найдавніших часів до початку XX ст. – Острог, 1999.
 11. Острозька академія XVI – XVII століття: Енциклопедія. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 512 с.: іл.
 12. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. Волынская губерния. – СПб, 1904. – Т. 8. – С. 288.
 13. Ричков П.А. Католицькі храми та монастирі Острога // Остріг на порозі 900-річчя. Матеріали I-III науково-краєзнавчих конференції «Острог на порозі 900-річчя».
 14. Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. – К: Техніка, 2002. – 168 с.
 15. Рожко В. Печерні монастирі Волині та Полісся. – Луцьк: Волинська книга, 2008. – 253 с.
 16. Рожко В. Православні святині історичної Волині. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – 560 с.
 17. Рудницька Н. В. Фінансування освіти євреїв Волинської губернії у XIX – на початку XX ст. // Євреї в Україні: Історія і сучасність: матеріали між нар. наук.-практ. конф., 20 берез. 2009 р. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 263-273.
 18. Рудницька Н. Становлення і розвиток освіти євреїв на Волині у XIX – на початку XX ст. – Запоріжжя, 2002. – 261 с.
 19. Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходоВ Волынской епархии / Т. 2: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский. – Почаев, 1889. – С. 433-1120.

ІСТОРІЯ СЕЛА ОЖЕНИН

Автори:

Влад Марискевич,

Артем Денесюк,

учні 10 класу «НВК Оженинської
ЗОШ I-III ступенів (ліцей) – ДНЗ»

ім. Т.Г. Шевченка

Оксана Лагода,

студентка групи I-31 напрямку
підготовки «Історія» Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Микола Близняк,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії викладач
Національного університету
«Острозька академія»

Оженин – це давнє українське село, яке розташоване на відстані 14 км від славетного міста Острога. Як і кожний населений пункт, наше селище має свою історію і вона нерозривно пов'язана з історією Великої Волині та України вцілому. Ми вважаємо, що будь-яка людина повинна знати минувшину своєї держави та «малої батьківщини» зокрема.

Актуальність теми даного дослідження полягає в тому, що вивчення невідомих сторінок історії села чи міста дає можливість сучасникам оцінити минулі події задля збагачення унікальним матеріалом, щоби розуміти сьогодення. Адже історія «любить» повторю-

ватися, тому можна провести аналогію між діячами національно-визвольних змагань і лідерами незалежної України.

Історія вивчення теми. Науковці вперше звернули увагу на вивчення даної теми у ХХ столітті. В енциклопедичному виданні «Історія міст та сіл Української РСР» наведено відомості про історію населених пунктів окремих областей України. У статтях Світлани Журик висвітлено німецький окупаційний режим та радянський період¹. Історикиня дослідила релігійне життя в селі Оженині у XVIII-XX ст.² Відомий художник-реставратор, мистецтвознавець та краєзнавець, історик М. Бендюк у своїй праці критично оцінює історичні факти та події з минулого Оженина. Його книга під назвою «Історія сіл Оженин, Бродів, Стадники, Країв»³ стала важливим здобутком на шляху до ґрунтовного вивчення історії краю. На сучасному етапі історії села Оженина присвячено публікації Тетяни Гуцук⁴.

Отже, проаналізувавши історію вивчення, можна стверджувати, що на даний час історія села Оженин досліджена недостатньо, а тому потребує подальшого опрацювання.

1 Журик С.Ф. Село Оженин в роки німецької окупації // Острозький науковий збірник. – Острог, 2008. – Вип. 3. – С. 157-166.

2 Журик С.Ф. Конфесії в селі Оженині в XVIII-XX ст. // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2012. – Вип. 5. – С. 82-93.

3 Бендюк М., Журик С., Гуцук Т. Історія Оженина, Краєва, Броддова, Стадник. – Острог, 2011. – 100 с.; іл.

4 Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 204-226.

Мета дослідження полягає в тому, щоб висвітлити історію Оженина від заснування села до наших днів.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- опрацювати джерела та літературу з досліджуваної теми;
- дослідити історію села від найдавніших часів до сьогодення;
- проаналізувати соціально-економічне та політичне життя.

Об'єктом наукової роботи є суспільно-політичні процеси, що мали місце на теренах Великої Волині.

Предмет дослідження: основні історичні факти, події та явища з історії села Оженина.

Географічна межа – це територія Волині й с. Оженин, яке розташоване на Острожчині.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з XVI до початку XXI ст. Нижня межа точно встановлена в акті, датованому 1 липня 1534 року. Верхньою межею є розвиток села на сучасному етапі.

Методи дослідження. Відповідно до теми і завдань роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні методи.

Джерельна база. Основним джерелом для вивчення теми є *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (Географічний словник Королівства Польського та інших слов'янських теренів).

Історія села Оженин від найдавніших часів до 1918 року

Оженин – це село, яке розташоване в Острозькому районі Рівненської області. Походження назви села має чимало версій⁵. Щодо першої зауважимо, що навколо селища росло багато ожини, друга є дещо цікавішою. В одного пана, який володів селом, був добрий син, але він не міг оженитися. Ось одного разу ця прекрасна подія сталася. Тоді батько, на радощах, подарував село молодятим. Перша письмова згадка про Оженин згадується в акті, датованому 1 липня 1534 року⁶. В ньому йдеться про те, що володар села А. Заславський відписав частину своїх оженинських маєтків «з людьми і полями, сіножатями, з лісами, борами, дібровами, і озерами, і данинами грошовими і медовими, і куничними, і бобровими гонами, і з ловами звіриними і пташиними, і з ставами, і з всіма податками»⁷ князю Костянтину Острозькому.

В деяких документах відзначається, що присілок входив до складу Великого князівства Литовського, але за Люблінською унією 1569 року відій-

5 Ożenin // *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. – Warszawa: F. Sulimierski i W. Walewski, 1886. – Т. VII: Netrebka – Perepiat. – S. 794-795.

6 Равчук Г.Р. По історичних пам'ятках міста Острога і його околиць. Путівник. – Львів: вид-во – Каменярь, 1966. – С. 83.

7 Пура Я. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – С. 84; Гушук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 204.

шов до Речі Посполитої. Є дані про те, що в селі існував конезавод, де місцеві жителі займалися розведенням худоби для князів Острозьких. Становище місцевого населення було важким, посилювався соціальний та національний гніт. Село зазнало спустошливих нападів, пограбувань з боку татар 1578 року, які охопили Волинські землі. Постійні чвари між феодалами призводили до руйнування господарств.

Із документів дізнаємося про те, що у вересні 1583 року пан Заславський продав Оженин Криштофору Римінському, який 10 липня 1590 року продав ці землі Іванові Одицею-Соколовському. Той в свою чергу спродав маєтності кременецькому підкоморію Данилу Боженець-Єловицькому у 1629 році. З того часу Оженином володіла родина Єловицьких аж до 1939 року⁸.

Історія роду відома з XV століття, тоді волинський шляхтич Пашко Єловицький, який був засновником роду, отримав пожалування від князя Казимира Ягеллончика на маєтки у Кременецькому повіті. Родове прізвище походить від назви села Єловичі в Луцькому повіті. Дуже багато маєтностей зосереджувалося у їхніх руках, в тому числі й Оженин. Із джерел відомо, що року 1629 Д. Єловицькому належало 20 сіл у Луцькому і Кременецькому повітах, що нараховували 295 димів

(будинків-господарств)⁹.

В період національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького у 1648-1649 рр. населення чинило супротив полякам. Документи засвідчують, що «Оженино», «Оженинское владеніє», «Оженинские леса» – це територія козацько-селянських ополчень.

13 квітня 1649 року селяни-кріпаки з Хорова спалили майно та архів Єловицьких. Згодом відбулося ще одне повстання. У вересні острозькі міщани та хорівці знищили маєтки, панські посіви, пограбували місцевих жителів, забрали овець, корів, коней, вулики¹⁰.

5 жовтня 1654 року сталася визначна подія: козацько-селянські загони розгромили полк шляхетських військ.

Окрім соціального напруження посилюється національно-релігійний гніт. Польська влада та католицьке духовенство намагалося окатоличити оженинців.

Із писемних джерел відомо, що господар Оженино Франциск Боженець-Єловицький змушував селян-українців відвідувати уніатську церкву. 1722 року він здійснив паломництво до Риму, звідки привіз для католицького костелу образ Божої Матері «Римську Богородицю», яка й до сьогодні прикрашає православну церкву Святого

8 Ożenin // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa: F. Sulimierski i W. Walewski, 1886. – Т. VII: Netrebka – Perepiat. – S. 794-795.

9 Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской губернии. – Почаїв, 1889. – Т. 2. – С. 743.

10 Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 205.

Михайла¹¹.

Цікавий факт, що у другій половині XVIII ст. Станіслав Єловицький збудував в Оженині невеликий палац, який був зруйнований російськими солдатами¹². Проте, це був одим з кращих паркових комплексів, які існували на Волині. Двір палацу складався з житлового будинку, каплиці з дерев'яним вітарем у стилі бароко та офіцини. Двір був оточений прекрасним парком, який посадив садовод Діонісій Міклер. Парк займав кілька десятків гектарів, у якому росло багато видів дерев: ясен, пірамідальні тополі, клен. В середині великого саду була галявина обсаджена двома рядами високих ялин і липова алея.

Після приєднання волинських земель до Російської імперії (внаслідок другого поділу Польщі 1793 р.) було створено намісництво, яким керував генерал Т.І. Тутомлін. Умови життя населення були важкими. Є відомості про те, що в лютому 1840 р. економ М. Дідковський жорстоко знущався над селянами, за непокору бив їх канчуками, палицею, ногами, погрожував вбити або заслати в Сибір¹³. Складність їх становища посилив неврожай. В силу цих обставин оженинці були вимушені найматися на роботу до панів за 60

копійок, а жінки за 20 копійок¹⁴. Крім цього, впроваджувалися численні податки: подушний, державний, земельний, земські та страхові збори. Після проведення селянської реформи 513 гектарів найкращої землі перейшли до рук місцевих поміщиків, а решта (235 гектарів) – селянам¹⁵.

На початку XIX ст. в Оженині відбулися деякі позитивні зрушення. 1870 рік знаменувався появою духовної семінарії. В сімдесятих роках XIX ст. за кошти мирян була перебудована Свято-Михайлівська церква, в якій проводилися служби ще 1806 р. Є документальні підтвердження цього факту. Священиком при храмі був Кузьма Михайлович Ботаневич, який до служби в Свято-Михайлівську церкву був призначений у 1802 р. єпископом Варлаамом.

Головний інженер Б. Голіков в 1873 році збудував залізничну станцію у напрямку Рівне – Козятин, яка називалася «Оженин»¹⁶. У 1883 році станція була на 13 місці за кількістю перевезення пасажирів. У 1901 році побудоване нове приміщення залізничного вокзал. Багато місцевих жителів працювало на будівництві залізничної дороги. На період 1905-1906 рр. в селі нараховувалося 134 двори та 674 жителі¹⁷.

11 Журик С.Ф. Конфесії в селі Оженині в XVIII-XX ст. // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2012. – Вип. 5. – С. 82-85.

12 Ożenin // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa: F. Sulimierski i W. Walewski, 1886. – Т. VII: Netrebka – Perepiat. – С. 794-795.

13 Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 205.

14 Бендюк М., Журик С., Гуцук Т. Історія Оженина, Краєва, Броддова, Стадник. – Острог, 2011. – С. 14-16.

15 Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 207.

16 Бендюк М., Журик С., Гуцук Т. Історія Оженина, Краєва, Броддова, Стадник. – Острог, 2011. – С. 14-17.

17 Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 210.

Перша світова війна розпочалася 1914 року. Багато чоловіків були мобілізовані на фронті¹⁸. Наша історія описує не один страйк селян, які виступали проти перерозподілу землі; робітників, які вимагали підвищення заробітної плати; наймитів, які потребували харчування. Організаторами селянського повстання були: Ілля Драбенюк, Мирон Ярмолюк, Опанас Дмитрук та Артем Кондратишин. «Малу батьківщину» не оминула й революція 1917 року, яка залишила помітний слід на його історії.

Отже, охарактеризувавши історію села від заснування до 1918 року, ми можемо зробити такий висновок, що в житті оженинців були як позитивні так і негативні моменти. Проте кожний період свідчить про мужність та волелюбство українців. Цікаво зазначити про факти, які вплинули на хід історії – це 1861 р. звільнення від кріпацтва, 1873 р. будівництво залізничної станції, 1870 р. Свято-Михайлівської церкви, створення духовної семінарії.

Оженин у 1918-2018 роках

1918 рік приніс низку змін в Оженин – було встановлено Ревком на чолі з Н.Г. Горбатюком. Очолюваний ним орган розділив поміщицьку та церковну землю між селянами. Через рік в травні 1919 року в районі села проходять бої Червоної армії проти військ Директорії.

Вкрай складна ситуація склалася на селі після підписання Ризького мир-

ного договору 18 березня 1921 р. між Польщею та Радянською Росією. За угодою до польських земель входили Холмщина, Західна Волинь (й наше село), Підляшшя та Західне Полісся¹⁹. 1921-1939 рр. Оженин перебував під владою Польщі. Малоземельні господарства, низькі ціни на сільськогосподарську продукцію, наймана праця, колонізація, ополячення та окатоличення – це всі ознаки правління сусідньої держави на українській теренах. Хоча польська Конституція 1935 року проголошувала рівноправ'я всіх громадян, проте була помітна «політика національної асиміляції»²⁰, тобто створення єдиної національної держави, з єдиною мовою та з єдиною релігією. Таким чином особи не польського походження не могли займати посади в адміністративному апараті. Щоб прискорити процес асиміляції українських земель, в 1924 році було прийнято закон про заборону вживання української мови в державних установах.

Будівництво автодороги у напрямку Оженин-Острог розпочалося в 1923 році, основну масу робітничих сил становили селяни. Частина цієї польської дороги, сьогодні, ми можемо побачити проїжджаючи біля села Монастирок.

Вже в 1928 році було відкрито поштове відділення і телеграф. За ініціативою молоді було створено філію

¹⁸ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Ровенська область. – Т. 3. – Львів, 1973. – С. 460.

¹⁹ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Ровенська область. – Т. 3. – Львів, 1973. – С. 454-458.

²⁰ Гушук Т.О. Хронологія села Оженин // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 211-213.

Острозької «Просвіти», куди увійшло 14 членів. Очолив цю спілку Юхим Зайончковський, заступник голови – Михайло Марискевич, секретар – Олександр Кушнір²¹.

Православна віра зазнала переслідувань, адже польська влада намагалася окатоличити місцеве населення. В Оженино протягом 1935-1937 рр. було збудовано костел «Найсвятішого Серця Господа Ісуса» (нині це приміщення молодших класів Оженинської ЗОШ I-III ступенів). Богослужіння розпочалися з 1938 р., а капуцини вимагали зречення українських традицій та прийняття їх віри.

Друга Світова війна розпочалася 1 вересня 1939 р. Радянські війська Українського фронту під командуванням С. Тимошенка увійшли на територію Польщі через р. Горинь. Оженинці згадують, що 70-ти річний Станіслав Яловицький разом з двома синами Граціаном і Вітольдом і дочкою Ніною покинули село. Польські війська теж втікали з Оженина. Багато своїх надій на краще життя люди покладали на радянські війська, вони зустрічали їх хлібом-сіллю. За свідченням Леоніда Ясінського, 17 вересня 1939 р. місцеві жителі винесли яблука для радянських воїнів. Але командир взводу дав наказ не брати плодів, адже він був переконаний, що вони отруєні. Радянська влада почала створювати нові органи влади, проводила політику колективізації та націоналізації. Перша семирічна шко-

ла була організована в жовтні 1939 р. – червні 1941 р., а директором був В.Я. Щепцов.

3 липня 1941 року в Оженин вступили німецькі війська й окупували цю територію²². Гітлерівці вбивали радянських людей, грабували населення, за непокору жорстоко карали місцевих жителів. Вони створили спеціальні загони поліції – айнзацгрупи для винищення євреїв, комуністичних діячів та інших небажаних елементів соціальних, політичних. В приміщенні залізничного вокзалу вони створили свою комендатуру. У 1943 р. розпочалися каральні операції німців проти мирного населення, 18 осіб розстріляли, спалили хутір «Вітольдівка». Німецька окупаційна влада склала реєстри жителів села для того, щоб вивезти молодь на роботу до Німеччини. За згодою німців старостою села призначено Романського, який всіма силами намагався протидіяти окупаційній владі. Є відома розписка старости, де він мотивував відмову від вивозу оженинців, тим що люди були зайняті на місцевих роботах.

Багато оженинських сімей – Кондратюки, Ніколайчуки, Марискевичі перехували євреїв²³. Цікаво відзначити, що сім'я Сорочинських допомогла 15 євреям, а Кондратюків – 17. За свідченнями місцевих жителів євреїв було

22 Журик С. Село Оженин в роки німецької окупації. Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2008. – Вип. 3. – С. 157-166.

23 Журик, С. Спогади оженинців про переховування євреїв у роки Великої Вітчизняної війни // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 180-184.

21 Бендюк М., Журик С., Гушук Т. Історія Оженина, Краєва, Броддова, Стадник. – Острог, 2011. – С. 19-20.

вкрай тяжким. Вони жили у «схронах» – це лісові землянки, їли все що подавали добродушні селяни. Коли єврей переховувався у селянина він ставав причиною небезпеки для родини. Очевидці згадують, що євреї були дуже розумними та освіченими людьми, розумілися в техніці.

З перших тижнів війни в Оженині створено партизанське підпілля. В окрузі діяли повстанські групи М. Федорця, Горбатюка, Ф. Дмитрука, А.З. Одух²⁴. Оженинська підпільна група збирала дані про рух поїздів на залізничній станції, розповсюджувала листівки, відозви до населення саботувати відправку на роботу до Рейху та залізничників – здійснювати диверсії. В липні 1943 року розпочалася «рейкова війна». Партизанські загони збрали розвідувальні дані про залізничний міст через р. Горинь, а згодом, після тривалої підготовки, диверсійний загін на чолі з Д.М. Медведєвим підірвали міст. Таким чином на два тижні рух ворожих поїздів був припинений. Про ці події писали у своїх творах самі партизани: Д. Медведєв («Сильні духом»)²⁵ та М. Гнидюк («Стрибок в легенду»).

У 1943 році в с. Оженин прибули три угорські військові частини, їх основним завданням був захист залізниці. Як наслідок, прихід мадяр відобразився на історії села не найкращим чином, адже проводилися вирубка лісу (200 ква-

дратних метрів) облави, арешти, розстріл людей, спалено ряд будівель. За словами очевидців цих подій: «Спокійного життя не було». Міжнародний конфлікт поляків та українців, що підсилювався втручанням гітлерівців та більшовиків, призвів до трагічних наслідків, це перш за все збройні акції, каральні дії проти мирного населення. 5 лютого 1944 року Оженин був визволений від німецько-фашистських військ. За роки Другої світової війни загинуло 63 жителі²⁶.

Проте настав період радянської влади 1944-1991 рр. У 1945 році почалася відбудова села. Відновлюють свою роботу семирічна школа, бібліотека і сільський клуб, дитячий садочок. Почала працювати вечірня школа для ліквідації неписьменності серед дорослого населення. З 1959 року під адміністрування Оженина відходять ще села: Бродів, Країв, Стадники²⁷. В 1967 році побудовано Острозький плодоконсервний завод. Існують такі дані, що в 1968 році будується перша десятирічна школа, що отримала назву «Острозька СШ №3». 1975 рік – в селі постають ще кілька новобудов – медична амбулаторія, хлібозавод, музична школа. В 1989 році піднімається хвиля національного відродження і тому патріоти об'єднувались у Товаристві Української Мови (ТУМ), Українській Гельсінській спілці

²⁴ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Ровенська область. – Т. 3. – Львів, 1973. – С. 459.

²⁵ Медведєв Д. Сильные духом (Это было под Ровно). – Москва, 1951. – С. 400-450.

²⁶ Журик С. Поховання радянських солдатів в Оженині та його околицях // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2010. – Вип. 4. – С. 185-187.

²⁷ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Ровенська область. – Т. 3. – Львів, 1973. – С. 461.

(УГС), що діяла з метою відродити та утвердити українську мову.

Визначна подія трапилася 29 липня 1990 року, коли було встановлено синьо-жовтий прапор. 1993 рік – Оженинська Свято-Михайлівська церква увійшла в склад української Православної Церкви київського патріархату. 27 липня 2007 р. проведена етнографічна експедиція по Острозькому району. За статистичними даними з 5 січня 2009 р. в селі проживає 4896 осіб. В нашому селі є дві загальноосвітні школи, з краєзнавчими музеями. Відкриваються нові підприємства.

Отже, проаналізувавши історію нашого рідного села Оженин, ми можемо зробити наступні висновки, що наше село має довготривалу історію, яка перегукується з історією Рівненщини. Перша документальна згадка про селище 1534 р. Оженин отримав свою назву від географічного розташування, адже за переказами навколо присілка росло дуже багато ожини. Після Люблінської унії село знаходилось під владою Польщі, згодом Російської імперії, в міжвоєнний період – до складу Другої Речі посполитої. У роки Другої світової війни село зазнало тяжких втрат, але було звільнене 5 лютого 1944 року. Після війни село розбудовується у незалежній країні.

Історія Оженино є дуже цікавою та інформативною в краєзнавчому аспекті. Тому вивчення свого рідного куточку на землі сприяє формуванню патріотизму у дітей. Ми дуже пишаємося тим, що народилися в такому мальов-

ничому куточку нашої країни, як село Оженин.

Список використаних джерел та літератури

Джерела:

1. Ożenin // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa: Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1886. –Т. VII: Netrebka – Perepiat. – 960 s.
2. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской губернии. – Т. 2 – Почаїв, 1889. – 1120 с.

Література:

3. Бендюк М., Журик С., Гуцук Т. Історія Оженина, Краєва, Броддова, Стадник. – Острог, 2011. – 100 с.; іл.
4. Гуцук Т.О. Хронологія села Оженин// Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 4. – Острог, 2010.
5. Журик С.Ф. Конфесії в селі Оженині в XVIII-XX ст. // Острозький краєзнавчий збірник. – Випуск 5. – Острог, 2012.
6. Журик С.Ф. Село Оженин в роки німецької окупації // Острозький науковий збірник. – Випуск 3. – Острог, 2008.
7. Журик С. Поховання радянських солдатів в Оженині та його околицях. Острозький краєзнавчий збірник. (Вип. 4). – 2010.
8. Журик С. Спогади оженинців про переховування євреїв у роки Великої Вітчизняної війни. Острозький краєзнавчий збірник. (Вип. 4), 2010.

9. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Ровенська область / Ред. кол. тому: Мяловицький А.В. (гол. редкол.), Баєва Н.А., Бугайов О.Т., Вишнякова В.І., Гайбонюк В.Д., Зайцев В.М., Йова П.В., Колтунюк С.В. (заст. гол. редкол.), Красиленко З.К., Мандрик В.Я., Масний О.С., Мельничук П.У., Молчанов О.П. (відп. секр. редкол.), Степанов Л.С., Тумановський С.М., Холявчук В.М. АН УРСР. Інститут історії. – Київ, 1973. – 680 с.
10. Медведєв Д. Сильные духом (Это было под Ровно). – Государственное издательство художественной литературы УССР. – Москва, 1951. – 472 с.
11. Пура Ярослав. Край наш у назвах. – Рівне, 2002. – 287 с.
12. Равчук Г.Р. По історичних пам'ятках міста Острога і його околиць. – Львів, 1966. – С. 83 // Архів кн. Сангушків. – Том 3. – 473 с.

* * *

КНЯЗЬ ВАСИЛЬ-КОСТЯНТИН ОСТРОЗЬКИЙ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Автори:

Ілля Скрипка,

Наталія Вальчевська,

Анастасія Чабан,

учні 9 класу НВК «Хорівська

ЗОШ I-III ступенів – ДНЗ»

Дмитро Симонович,

студент 4 курсу факультету

міжнародних відносин, кафедра

історії Національного університету

«Острозька академія»

Науковий керівник:

Микола Близняк,

кандидат історичних наук,

доцент, викладач Національного

університету «Острозька академія»

Актуальність дослідження. Постать Василя-Костянтина Острозького заслуговує на помітне місце в історії. Йому присвячено багато досліджень, тому його не обділили належною увагою. Однак політична діяльність князя залишається дискусійною, а його визначальна роль в політичному житті Речі Посполитій ставиться під питання. З'ясування справжнього впливу на політичній арені є особливо актуальним зважаючи на популярність родини Острозьких.

Історія вивчення теми. Навіть коротка біографія чи якась примітка в

будь-якій основній українській історичній книзі не може бути без згадки про Василя-Костянтина Острозького, зокрема про його культурно-освітню діяльність, а титул «некоронований король Русі» надає йому велику політичну владу в державі – Речі Посполитій. Так само як і його батько К. Острозький – Василь-Костянтин є більш популярним у дослідженнях істориків й тому він є об'єктом написання значної кількості статей, монографій, книг, тощо.

Мета дослідження: висвітлення ролі князя Василя-Костянтина у політичному житті Речі Посполитої.

Дослідницькі завдання: 1) зобразити формування князя Василя Острозького як мудрого політика у процесі його діяльності на державних посадах; 2) проаналізувати реальний вплив князя В. Острозького на внутрішню політику держави

Об'єкт дослідження: політична сфера діяльності князя Василя-Костянтина Острозького.

Предмет дослідження: зображення князя Василя-Костянтина Острозького як мудрого та впливового політика.

Урядова діяльність князя Василя Острозького як самостійного політика

Слід відразу коротко охарактеризувати епоху, в якій князь Василь-Костянтин Острозький утверджував себе як великий державний діяч. Велике князівство Литовське було тісно з'єднане з Польським королівством на

основі персональної унії, адже в обох країнах був один і той же самий монарх з династії Ягелонів, однак вже утворення Речі Посполитої передбачало за собою закріплення виборної монархії, де король обирався більшістю впливових людей держави.

Дві держави, починаючи з XIV століття, переживають інтеграційні процеси, які прослідковуються у злитті правлячих еліт, переймання польської культури, а насамперед католицької віри та мови. На такому історичному тлі українські землі мали не найкращі перспективи. Адже ще з того часу формується ідея держави обох народів, де пізніше ми бачимо, що православні народи там були ізгоями.

Князь Василь-Костянтин Острозький був чи не останній могутній православний магнат, який міг конкурувати не лише з іншими князями, а й з самим королем. Будучи представником ще могутнього Острозького дому, він успадкував величезне багатство, яке вимірюється по-різному. Він був сином-нащадком славного князя Костянтина Острозького і мав всі шанси посісти гідне місце в політиці ВКЛ, а згодом і Речі Посполитої.

Хоч і династична приналежність відкривала йому шляхи до високого становища і блискучої кар'єри, однак князь Василь-Костянтин Острозький може завдячувати своїм першим політичним успіхам завдяки добрим стосункам з могутніми князями Радзівілами. Саме завдяки товаришуванню з Миколаєм «Чорним» він отримав

посаду володимирського старости, волинського маршалка та автоматично – місце у великокнязівській Раді – найвищому державному органі ВКЛ [9, с. 16-17]. Адже саме посада маршалка на той час надавала значного престижу певній особі, і фактично вона дорівнювала колишньому удільному князю, що мав широкі повноваження в будь-якому регіоні ВКЛ.

Проте посада київського воєводи, що була отримана у 1559 р. підносила Василя Острозького на рівень найвпливовіших людей не тільки на руських землях ВКЛ, але й у самій державі, і особливо величала його в очах польської та литовської аристократії [10, с. 503]. Взавши до уваги традицій руської автономності у складі ВКЛ, князь Василь-Костянтин Острозький ігнорує місцеві сеймики та шляхетські зібрання, що й також однозначно пов'язане з посадою київського воєводи, яка забирала у нього багато часу та сил [5, с. 44].

Також маємо випадок, коли князь діяв всупереч чинному законодавству, а саме Литовським статутам, зокрема у сфері судових справ землевласників [10, с. 504]. Князь Василь-Костянтин Острозький як інші магнати намагались чинити опір обмеженню їхніх судових прав, які вони традиційно зберігали з давніх часів.

Також Т. Кемпа вважає, що на 50-ті роки XVI століття припадає його найактивніша урядова діяльність на місцевому рівні, ще до отримання посади київського воєводи. Він активно виконує свої обов'язки та рішуче захищає свої

князівські інтереси. Будучи київським воєводою він міг впливати на політичний процес у ВКЛ. Однак велика політична суперечка і питання, що виникли навколо Люблінської унії були дуже складні та болючі для Острозького на початку, згодом він зміг використати багато можливостей з цієї унії.

Коли центр переноситься з Вільна до Кракова та Варшави, Острозький починає поступово втрачати вплив на внутрішню політику в новій державі. Він змушений відстоювати свої посадові позиції у Кракові та Варшаві, а не Вільні. Щодо його політичної кар'єри виник конфлікт з самим королем Стефаном Баторієм. Зокрема йшлося про отримання житомирського староства та зауської волості. Король в свою чергу хотів поставити уряд київського воєводства під свій контроль, зважаючи на те, що цей регіон давав значні прибутки, які йшли не повністю у королівську казну, що не могло не обурювати короля.

Конфлікт загострився тоді, коли Стефан Баторій при уряді київського воєводи назначив т. зв. справців – радників при воєводі, ними були – Михайло Мишка-Варковський та Владислав Збараський, двоє були також у не найкращих відносинах з князем Василем Острозьким. Однак київський воєвода зміг вдало усунути їх, замінивши власними синами [10, с. 525-526]. Головними клопотами, які турбували князя Острозького на Київщині були напади кримських татар і організація ефективної оборони краю.

Обмежена політична діяльність Ос-

трозького була зведена до того, щоб повністю забезпечити вплив свого роду у Волинському регіоні. Тому навколо себе збирав і організовував головні сили місцевої шляхти. Наприклад Луцький сеймик 1587 р. обрав 11 депутатів каптурового корпусу на чолі з волинським воєводою Янушем Острозьким та брацлавським воєводою князем Янушем Заславський.

Князь Острозький спирався на такий шляхетський рід як Гойські, які займали помітне становище на політичній арені Волині. Саме князь Василь-Костянтин Острозький добивався уряду луцького судді для них, а особливо посаду київського каштеляна, що також була отримана ними завдяки Острозькому. Щодо інших шляхетських родів, то уряд луцького земського підсудка отримав Михайло Гулевич-Воютинський, а володимирський – Василь Гулевич-Затурецький, його сини Андрій та Дем'ян були клієнтами князя.

Тому можна стверджувати про неформальне існування Острозького клану на території Волині, що намагався посилити свою владу у даному регіоні. Однак сам Острозький не намагався створити власне політичне угруповання на рівні держави, тому покладався і підтримував вигідних собі кандидатів у боротьбі за вплив на внутрішню і зовнішню політику держави. Коли князь Острозький підтримував Замойських то він розраховував на отримання луцького староства, що було важливою і однією з ключових посад на Волині.

Отже, князівський рід Острозький

маючи багатство та великі володіння змогли зберегти свій авторитет у ролі Острозького. Саме він посідав визначні посади такі як київський воєвода, волинський маршалок та інші. Його діяльність при посадах зводилась до забезпечення своїх інтересів та особливо у протистоянні татарській загрози, яка залишалась актуальною для нього протягом всього життя князя. Розбудовував неформальний клан Острозький з метою закріпити свою владу у Волинському воєводстві й навіть вступав у відкритий конфлікт з королем, захищаючи свої інтереси.

Вплив князя Василя Острозького на політичні процеси у Речі Посполитій

Князь Василь-Костянтин Острозький завдяки своєму князівському статусу і посадам набуває впливової ролі у державі, яка дозволяє йому впливати на ті чи інші політичні процеси у державі і залучатись до боротьби за свої інтереси на найвищих рівнях. На Віленському сейму 1566 р. князь Острозький мав власну тверду позицію, зокрема коли вирішувались питання адміністративно-судових реформ, він проявляє неабияку активність, прагнучи захистити свої права і не погодився з певними положеннями нового Литовського Статуту [10, с. 503]. Саме присутність на складанні державного найвищого закону свідчить про його вплив на внутрішньополітичні процеси у державі – ВКЛ. Також наступного року він від-

мовився подавати інформацію про чисельність свого приватного надвірного війська. Однак така відверта самостійницька позиція поступово зникає у князя у зв'язку з державними процесами навколо Люблінської.

Позиція князя Василя-Костянтина Острозького у питанні Люблінської унії є особлива важлива. Сам князь будучи послідовником клану Радзівілів, притримувався їхньої політики, яка полягала у невизнанні об'єднання держав та збереженні незалежності ВКЛ.

Особливо гостро стояло питання приєднання українських земель ВКЛ до складу Польщі. Князь Острозький був думки як і більшість волинських магнатів ВКЛ, які виступали за неприєднання Волині під безпосереднє управління Польщі. А в загальних рисах можна стверджувати що князь Острозький рішуче виступав проти унії, вважаючи що це є загрозою для політичної кар'єри [10, с. 507].

На противагу Т. Кемпа вважає, що унія зміцнювала становище православних магнатів ВКЛ в тому числі і Острозького. Те, що Люблінська унія була суто вигідною акцією для Острозького, можна підкріплювати іншою аргументацією. По-перше, король обіцяв вирішення питання щодо маєтків Тарновських, отримання королівської милості та впливу при його дворі. По-друге, це настанови його батька про нерозривність унії, який виступав за подальшу інтеграцію Польщі та ВКЛ у єдину державу.

Особливо прихильно до унії він почав ставитись після 1563 р., коли ко-

роль гарантував рівність усіх релігій, збереження титулу волинських магнатів, тому що в самій Польщі князівський титул був відсутній, тому Острозький та інші магнатські князівські роди ВКЛ боялись втратити його разом зі своєю могутністю, тому виступали за збереження свого панівного і спеціального становища. Позиція князя Острозького особлива важлива у відношенні включення українських земель до території ВКЛ. Адже князь фактично був лідером руського народу та авторитетом серед інших магнатів ВКЛ.

На самому Люблінському сеймі князь Василь Острозький був головним представником литовської сторони, тому підтримував позицію литовців щодо зволікання часу щодо підписання унії [10, с. 509]. Т. Кемпа це пояснює тим, що князь Острозький мав бажання зберегтись від небезпеки з обох боків. І політикою вичікування він не хотів наразитись на немилість короля і не хотів втрачати провідні позиції серед литовських магнатів, що абсолютно логічно.

Однак король пообіцяв зберегти статус-кво княжих родів та вільне сповідування православної віри. Тому вже 24 травня 1569 року - було підписано акт Острозькими, Корецькими, Вишневецькими, Чарторійськими та іншими князями, які і склали присягу на вірність новій державі та королеві [10, с. 514].

Слід зазначити, що Люблінська унія була підписана на фоні страху та загрози. Король хотів, щоб все пройшло швидко і без зволікань, тому королівські універсали були направлені на заляку-

вання місцевої влади на Волині, Поділлі та Київщині задля того, щоб сеймики якомога скоріше прийняли постанови щодо включення їхніх земель до складу Польщі. Король Жигимонт в цих універсалах натякав і на князівських магнатах Литви, які відклали підписання в силу вище описаних обставин.

Т. Кемпа думає, що князь Острозький й надалі дотримувався умов унії і ніколи більше від неї не відходив. На багатьох сеймах Острозький твердив про приналежність Волині до Польщі. Зокрема це офіційно визнав на коронаційному сеймі Генріха Валуа 1527 р. Коли Острозькому пропонували проект унії з Московією він категорично відмовлявся. Саме так зображують князя Василя Острозького на цьому сеймі: «Воля іти в неволю більша, ніж повернутись під ярмо литвинів, і якщо могли приєднатись до корони, маєте також певне право зберегти ту унію» [10, с. 527].

Визнавши приєднання українських земель ВКЛ до польської корони як київський воєвода він зайняв 14 місце в сенаті після католицьких єпископів, каштелян та воєвод. Князя Острозького зображено в головному документі Люблінської унії так, що він фактично відкриває список знаті Речі Посполитої.

Т. Кемпа стверджує, що Костянтин Острозький почувався ближчим до інтересів Корони, ніж до Литви, часто підтримуючи позицію польських сенаторів щодо політичних справ, особливо в питаннях стосовно взаємовідносин Польщі та Литви. У зв'язку з усіма описаними вище процесами Костянтин

Острозький виходить зі сфери політичного впливу клану Радзивілів та перетворюється у цілком самостійного політика [10, с. 520].

Однак маючи дружні відносини з Радзивілами він вступає в конфлікт з їхніми супротивниками Ходкевичами та М. Мишкою-Варковським, борячись за привласнення маєтків князів Заславських [10, с. 503]. Можна стверджувати, що Острозький почав вникати у реальні політичні чвари та інтриги між різними впливовими клановими угрупованнями держави.

Про політичний вплив князя Острозького у новій державі свідчать його суперечки з королем за розподілення посад. Однак раптова смерть короля стала неочікуваною в новій державі. Річ Посполита вперше постала перед питанням вибору наступника на правління. Відбувається запекла боротьба за престол між Габсбургами, шведськими Вазами та французькими Валуа. Постать Острозького також є важливою в даному контексті.

Ще пруського князя Альбрехта Фредеріка вказував на те, що треба заручитись підтримкою Острозьких та Радзивілів [10, с. 521-522]. Сама позиція Острозького вказує нам на те, що він відкрито виступав проти Валуа, і симпатизував шведському королю Яну III.

Однак переміг Генріх Валуа і князь Острозький мав загрозу королівської немилості за свою відверту позицію. На коронаційному сеймі він заявив ще раз, що Волинь частина корони, а Литва втратила свою могутність і не здат-

на управляти цими землями. Тому така акція стала програвшою грою при дворі для Острозького, що супроводжувалася втратою довіри серед литовців і зневагою перед поляками.

Валуа на довго не затримався, і втік до Франції щоб зайняти королівський престол після смерті свого брата, і вже у 1575 р. відбулась його детронізація й знову постало питання вибору короля. Головними претендентами залишався Ернест Габсбург, який хотів заручитись підтримкою Острозьких, маючи в аргументах допомогу у вирішенні маєткового питання у Чехії. Однак Острозький підтримав Стефана Баторія, якого підтримав і турецький уряд. Вибір князя Острозького впав на нього, тому що він розраховував задовольнити Османську імперію їхнім кандидатом, тим відвести небезпеку турецько-татарського вторгнення на землі Речі Посполитої, і особливо його володінь [10, с. 529].

Новий король Стефан Баторій видав князю Острозькому два привілеї – 11 вересня 1578 р. та 3 січня 1580 р., які підтверджував його статус та право на володіння землями. Особливі відношення князя склалися з дружиною короля Анною Ягелонкою, яка допомагала йому у маєткових суперечках з різними особами. 23 листопада 1582 року руською мовою видала на прохання князя універсал на купівлю с. Росоловці, підтверджуючи умови купівлі маєтку від Боговита, здійсненої ще за Жигимонта, того ж дня вона підтвердила привілеї на фундацію замку у Чуднові та проведення там ярмарок та побу-

дови корчми [10, с. 531]. Архів князів Острозьких містив 7 підтверджувальних фактів привілеїв Анни Ягелонки.

Князь Острозький починає підтримувати коронного канцлера Яна Замойського і фактично стає його співником у боротьбі з іншими угрупованням в обмін на підтримку інтересів князя Острозького. Взагалі попервах Острозький мав не міцне становище при дворі, а то і мав загрозу бути в ізоляції через намовляння королю на князя. Однак крутий поворот, внаслідок якого були викриті справжні вороги короля в особі Збараського, повернули до Острозького удачу.

Він здобуває прихильність короля і завдяки канцлеру. В цей період Острозький мав найкращі стосунки з-поміж усіх королів. Син Януш Острозький отримав уряд волинського воєводи. Сам Острозький підписав як свідок цілу низку королівських привілеїв різним особам, що засвідчувало довіру короля до нього. Однак знову король дуже раптово для всіх помер, що стало справжнім шоком у тогочасному суспільстві і особливо серед шляхти.

Будучи прихильником клану Замойських, він автоматично підтримував його у всіх питаннях, так само і у боротьбі з кланом Зборовських. Однак з ним мали рахуватись як з володарем Русі, руського народу і захисника православного люду.

Взагалі можна сказати, що Острозький не мав вирішальної ролі в політичному житті Речі Посполитої, він не був аж такою людиною, що могла реально

виплавати на важливі аспекти державного життя. Він не намагався створити свою партію-клан, а тому підтримував тих, хто міг берегти і захищати інтереси роду Острозьких. Тому при наступних виборах короля, князь Острозький лише підтримав Сигізмунда лише тому, що так задумав Замойський.

На чергових виборах поширювались чутки про те, що сам Острозький хоче стати королем, що не відповідає дійсності. «Руське походження і грецьке віросповідання» – так папський нунцій Спапоккіо описує вади Острозького. Що не давали йому стати королем Речі Посполитої [10, с. 540]. Віддалення Острозького від великої політики і свідчить псування відносин з Замойським, який не виконав свої обіцянки перед Острозькими щодо луцького староства, який хотів контролювати Острозький. Він скаржився на грабунки його володінь коронною армією, у відповідь на це Замойський також нічого не зробив.

При королівському дворі він також втрачав свої зв'язки, їх перебрав Януш Острозький, який став краківським каштеляном – ключовою посадою в Речі Посполитій, а Олександр Острозький посів уряд волинського воєводи. З цього часу він старається забезпечити гарну політичну кар'єру своїм дітям взагалі.

Участь острозького на сеймі у Бресті – стала останньою його політичною акцією. «Берестейська унія стала великим рубіконом у політичній боротьбі князя, де він фактично протистояв усій католицькій Польщі в особах її очіль-

ників і не міг не програти в цій справі як політик» – як зазначає В. Ульяновський [10, с. 561].

Значущість князя в політичному полі корони надалі падає, він відходить від великої політики, стосунки з королем поступово псуються. Тому поновлена дружба з Замойським була важливою, щоб не знищити кар'єру синів. Він не бере участь у вальних сеймах, діє за посередництвом Кшиштофа Радзивіла та власних синів.

На останньому етапі житті він знищив особисті перепони щодо володіння землями степової України. У релігійних питаннях він виборив для Єдисея Плетенецького Печерську архимандрію. Впровадив відповідну роботу серед волинської шляхти про що свідчить інструкція для послів, прийнята на передсеймовому місцевому сеймику, що передбачала денонсації унії, відновлення православної єпархії, право звернення в духовних справах до трибуналу та світських судів, неможливість посідання двох кафедр [10, с. 567-568].

Таким чином діяльність Василя-Костянтина Острозького на тлі великої політики в державі – Речі Посполитій не є надто виразною. Від початку він орієнтувався на сильні клани, лінію яких підтримував здаля вирішення з їх допомогою проблем родової спадщини та урядової кар'єри. Буду сенатором він належав до клану Радзивілів чи Замойського і самостійної політичної лінії в сенаті не вів. Винятком стали справи православної церкви, де він покладав максимум зусиль. Дорости до свого

батька не зміг у кар'єрному відношенні та впливу, зважаючи на іншу державу та геополітичні зміни, де було важко утвердитись навіть великому православному магнату.

Суб'єктивний фактор політичної невиразності острозького становили його явно інертність і нехіть до активної державної діяльності, придворних інтриг, постійної безпосередньої участі в політичній боротьбі, переговорах з різними групами. Ім'я і економічна могутність не стала об'єктом високої ролі у Речі Посполитій. Охорона і примноження маєтків є головним завданням князя Острозького. На думку Соболева він утвердився в ролі політичного лідера руського народу Речі Посполитої, а у 80-их – духовного лідера. Однак про лідерство в державних справах Речі Посполитої не може бути і мови.

Висновок

Результати проведеного нами дослідження особи Василя-Костянтина Острозького як політика Речі Посполитої дають нам підстави зробити висновки. Ми досягли мету наукової роботи, яка передбачала висвітленні ролі князя Василя-Костянтина Острозького у політичному житті Речі Посполитої.

У досягненні мети ми розв'язали кілька завдань. По-перше, ми з'ясували, що князівський рід Острозький маючи багатство та великі володіння змогли зберегти свій авторитет у ролі князя Василя-Костянтина Острозького. Він посідав визначні посади такі як

київський воєвода, волинський маршалок та інші. Його діяльність при посадах зводилась до забезпечення своїх інтересів та особливо у протистоянні татарській загрозі, яка залишалась актуальною для нього протягом всього життя князя. Розбудовував неформальний клан Острозький з метою закріпити свою владу у Волинському воєводстві й навіть вступав у відкритий конфлікт з королем, захищаючи свої інтереси.

По-друге, ми визначили реальну політичну роль у великій політиці Речі Посполитої, йому притаманна політична невиразність, інертність і нехіть до активної державної діяльності, придворних інтриг, безпосередньої участі в політичній боротьбі, переговорах з різними групами. Ім'я і економічна могутність не стала об'єктом високої ролі у Речі Посполитій. Свої інтереси він намагався захищати завдяки підтримці могутніх родин Радзивілів та Замойських, тому виносили його на маргінес активної політичної діяльності.

Тема, яка була нами досліджена має багато нез'ясованих питань й залишається відритою для подальшого опрацювання, що робить її актуальною й надалі так як сама постать князя Василя-Костянтина Острозького у політичній сфері є слабко виражена та недостатня.

Список використаних джерел та літератури

Джерела:

1. Бевзо О.А Львівський літопис і остро-

- зький літописець / О.А. Бевзо – К., 1970.
2. Дневник Люблинского сейма 1569 года: Соединение Великого княжества Литовского с Королевством Польским – СПб., 1869 – 780 с.

Література:

1. Бондарчук Я. Константин-Василь – князь Острозький / Я. Бондарчук // Волянина з Волині. – Острог, 2004. – №4-5.
3. Іларіон, Митрополит. Князь Костянтин Острозький / Іларіон,
4. Митрополит (І. Огієнко) // Життєписи великих українців. – К., 1999.
5. Кемпа Т. Константин Василь Острозький: воєвода Київський та маршалок землі Волинської / Т. Кемпа – Торунь, 1997. – 342 с.
6. Ковальський М.П. Етюди з історії Острога: монографія. – Острог: Острозька Академія, 1998. – 288 с.
7. Острозька академія XVI-XVII ст.: Енциклопедичне видання. – Острог, 1997. – 201 с.
8. Саух П.Ю. Князь Василь-Костянтин Острозький. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – 244 с.
9. Соболев Л.В. Князь К.-В. Острожский как лидер «русского народа» Речи Посполитой / Л. В. Соболев – М., 2002 – 253 с.
10. Ульяновський В.І. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків нащадків / Ульяновський В.І. – К., 2012. – 1370 с.

* * *

КНЯЗЬ КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ ОСТРОЗЬКИЙ НА СТОРОЖІ КОРДОНІВ

Автори:

Владислав Рушак,учень 11 класу Грем'яцької ЗОШ
I-III ступенів**Дмитро Симонович,**студент IV курсу факультету
міжнародних відносин, кафедра
історії Національного університету
«Острозька академія»

Науковий керівник:

Микола Близняк,кандидат історичних наук,
доцент, викладач Національного
університету «Острозька академія»

Актуальність дослідження. Костянтин Іванович Острозький – постать надзвичайно цікава, багатостороння, але й досі його політична, економічна, релігійна діяльність, а тим паче військова залишається не повністю дослідженою, зважаючи на брак джерел. В. Ульяновський вважає, що історики розпорядились так, що саме Костянтин Острозький опинився в тіні свого сина Василя Острозького. Не можна не погодитись, зважаючи на порівняння кількості досліджень по даних особах. Тому дана тема є актуальною щодо розкриття його воєнної діяльності та досягнень.

Історія вивчення теми. Дослідження постаті Костянтина Івановича Острозького постала в історіографії в XIX ст.

Вона є широко розгорнутою та опрацьованою в багатьох аспектах. Дана особа є об'єктом дослідження багатьох істориків різних країн, особливо таких як Україна, Польща, Білорусь, Росія, інші. Його військова діяльність складає велику частину досліджень істориків. З українських істориків його військову діяльність досліджували Войтович Л., Ульяновський В., Черкас Б. та ін., з російських – Лихач Є., Биков П. та ін., з білоруських – Тарас. А., Саганович Г. та ін.

Здобутки наукових досліджень полягають у наступному:

- повнозначне висвітлення військової діяльності князя К.І. Острозького;
- висвітлення безпосереднього командування та роль К.І. Острозького у війську та під час військових операцій;
- зображення тактичних навичок К. Острозького під час великих битв як: битва на р. Ведроша, битва під Вишнівцем, битва під Оршею, битва під Сокалем, битва на р. Ольшаниця.

Недоліками наукових досліджень є:

- державний суб'єктивізм істориків і їхня політична заангажованість щодо постаті;
- відсутність широкої джерельної бази щодо військової сфери діяльності.

Мета дослідження: висвітлити роль князя К. Острозького у забезпеченні оборони кордонів ВКЛ від агресії Московського князівства та Кримського ханства.

Дослідницькі завдання: 1) прослідити як К. Острозький протистояв експансії Великого князівства Московського; 2) висвітлити вплив К. Острозького на забезпеченні ефективної оборони рубежів від постійних татарських нападів.

Об'єкт дослідження: військова сфера діяльності князя Костянтина Острозького.

Предмет дослідження: зображення К. Острозького як великого полководця.

Боротьба з агресією Великого князівства Московського

Одна з гілок Рюриковичів – Калитовичі, об'єднавши Північно-Східні руські землі у єдине Московське князівство, почали задумувати грандіозні плани щодо так званого повернення всіх колишніх земель Київської Русі у єдину державу, вважаючи себе правонаступником і продовжувачем державотворчих традицій давнього Києва. На перешкоді здійснення таких амбітних планів виступило ВКЛ та згодом його союзниця – Польща.

Протягом московсько-литовських воєн кінця XV ст. і I половини XVI ст., останні втратили на користь Москви землі Смоленщини та Чернігово-Сіверщини. Будучи великим гетьманом литовським, яким став у 1497 р. князь Костянтин Іванович Острозький змушений відстоювати інтереси литовських князів у війнах з московськими військами.

Перше його знайомство з московитами відбулось під час литовсько-московської війни 1492-1494 року, коли він разом з братом Михайлом Острозьким брали активну участь у військових діях і відзначились там особливими досягненнями [12, с. 16]. У розпалі нової московсько-литовської війни, що розпочалась у 1500 р. виявилась фатальною як для ВКЛ, так і для воєначальників її військ.

Перш за все відбулась битва під Ведрошою, яка стала трагічною поразкою литовського війська, де головнокомандуючим був і К. Острозький. В ході битви московський воєначальник Д. Щеня хитрим маневром зміг розбити боєздатну частину литовського війська і змусив його втікати з поля бою. Згодом перестрівши залишки загонів було взято в полон велику частину аристократії ВКЛ включно з великим гетьманом 14 липня на р. Полмі [5, с. 88]. Як згадувалось, сам князь К. Острозький змушений був здатись [11, с. 162].

Наслідком цієї гучної битви, яка принесла славу для воєводи Щені, стало відсунення кордонів ВКЛ на захід, тобто втрата Чернігово-Сіверщини. Для війська справжньою втратою стала втрата професійної армії та її керівників, що змусило литовського князя піти на край не вигідні умови з московським монархом.

Великий гетьман литовський потрапляє у 7 літній полон до Московського князівства, де був у безвихідному становищі і заприсягнув на вірність сину великого князя Московського – Ва-

силію III [13, с. 25]. У 1507 р. випадає сприяюча обставина, яка зумовлює втечу з московського полону [13, с. 28]. Різними іноземними посольствами була спроба визволити князя, однак московський уряд заперечував видати його, аргументуючи клятвою вірності Острозького, що зв'язувала його з новим сюзереном.

Внаслідок вдалої втечі з території Московії і повернення на батьківщину його було поновлено в посаді великого гетьмана литовського і було повернено усі посади та привілеї, надані раніше різними монархами ВКЛ та Польщі. Можна стверджувати, що князь Острозький нічого не втратив у Московії, адже саме служба для ВКЛ надавала йому значно більше вигоди.

Перші спроби здобути особистого реваншу над московськими воєначальниками були здійснені під час повстання Михайла Глинського, який внаслідок зміни монархів у ВКЛ хотів змінити тогочасну політичну ситуацію у державі [13, с. 34-35]. Князю Острозькому поставлено нове завдання, мета якого полягала, щоб стихійне повстання Глинського не перетворилось у масштабний і організований заколот проти влади із залученням московського війська. Гетьман успішно виконав свою воєнну кампанію. Він не допустив з'єднання повстанських та московських військ, паралельно він зміг розбити татарську армію, яка йшла на допомогу московитам, і не допустив втрати територій ВКЛ, тому війна закінчилась статусом-кво.

Вже у 1512 року відбувається чергова московсько-литовська війна. В тому ж році, задля того щоб великий гетьман литовський міг ефективно керувати армією був скликаний спеціальний сейм 1512 року у Бресті [13, с. 46]. В ньому передбачалось наступне: великому гетьману литовському було надано найбільші повноваження щодо підготовки та ведення військових дій із правом скликати до загального походу усі державні та приватні війська магнатерії та литовського панства, йому мали підкорятись всі беззаперечно і виконувати його накази, гетьман отримував право ув'язнювати та карати за непослух та зневагу [13, с. 46-47].

На нашу думку, сейм такого зразку визначив визначальну роль князя Острозького у військовій сфері держави. В його руках було зосереджена керуюча роль в армії, що свідчило про його високий авторитет та вплив при дворі литовського монарха. А найвищі посади у державі лише засвідчують це, бо варто зазначити, що окрім гетьманства, він був віленським каштеляном і троцьким воєводою, що автоматично його робило найвпливовішим після самого литовського монарха. Також сейм був проведений з метою не програти чергової війни з Московією, даючи Острозькому широкі повноваження. Адже він раніше скаржився, що непослух і зрада у литовському війську стала причиною трагедії над Ведрошою.

9 вересня 1514 року відбулась найграндіозніша битва князя К. Острозького, яка принесла йому невмиру-

щу славу та тріумф його військової кар'єри. Оршанська битва – особиста помста та реванш князя за поразку на р. Ведроша. Сама битва стала об'єктом жорстоких суперечок і дискусій, починаючи після її популяризації польським королем при дворах європейських монархів.

Але беззаперечним залишається той факт, що це була цілковита поразка московського війська внаслідок продуманої тактики Острозького з використання технічних новинок у зброї – саме тут вперше було масово використана артилерія та вогнепальна зброя, що стало справжньою несподіванкою для московської піхоти та кінноти. Багато питань й досі залишаються відкритими або відверто прихованими. Проблема кількості війська, причини поразки московитів, тощо. Історики й досі сперечаються про наслідки битви або ж їх відсутність [12, с. 94]. Адже у цій війні було втрачено Смоленщину, яку було повернено лише в наступному столітті.

В честь Острозького було складено панегірик, багато поезій, він отримав нові володіння, привілеї та славу на всю Європу. Саме це є та людина, яка вплинула на історію Східної Європи та її хід. Так як А. Тарас вважає, що ця битва має масштабні геополітичні наслідки, завдяки їй розпалась антипольсько-литовська коаліція, що складалась з Габсбургів, Кримського ханства, Тевтонського ордену та самого Великого князівства Московського. Битва паралізувала московське військове керівництво, які фізично не могли про-

водити наступальні операції, втративши основу війська в Оршанській битві. Також битва поклала край зазіханню московських князів на всю киево-руську спадщину принаймні на півстоліття.

Взагалі про Острозького як про полководця відкликалися з високою думкою та шанобливим ставленням до нього як серед ворогів так і друзів. Для сучасника легата папи римського у Польщі абата Пізоні князь К. Острозький мав лише одну ваду – те, що він був єретиком або ж схизматиком, але згодом додає, «Князь Костянтин може бути названим кращим воєначальником нашого часу, він 33 рази ставав переможцем на полі битви... в бою він не поступається хоробрістю Ромулу» [6, с. 53].

Однак варто зазначити, що сучасники нараховували 63 переможні битви, отримані військовою мудрістю великого гетьмана [6, с. 55]. Також сучасники порівнювали його з величними полководцями античної древності – Ганнібалом, Пірром, Сципіоном Африканських. Російський історик М. Карамзін називав його братом росіян по церкві, але страшним ворогом на полі битви, адже полководець, що виграв 63 битви, і був розбитий лише в 3-ох, гідний того, щоб його пам'ятали далекі нащадки [11, с. 188]. Серед полководців українського походження небагато таких, яких можна було би поставити в один ряд православних європейських полководців свого часу [6, с. 59].

Останньою військовою виправою князя К. Острозького проти московитів

стала облога Опочки, де він відіграв не керівну роль, тому сама невдача у взятті фортеці не може бути йому приписана. Взагалі боротьба з московською агресією є окремою сторінкою в житті князя, де він отримав перший військовий досвід, зміг вивчити їхню тактику, а перебування у московському полоні лише грало йому на руку, розпізнаючи ворога у самому його серці – при дворі московського монарха та Боярській раді.

Отже, московський чинник відіграв вагомую роль у військовій діяльності Острозького, саме він став тою людиною, яка протистояла подальшій експансії Московського князівства на землі ВКЛ. Навіть поразка при Ведроші та 7-літній полон морально не занапастили князя. Його особистий триумфальний марш та реванш у московсько-литовській війні, де він зумів зупинити ворога під Оршею, приніс йому найбільшу власну перемогу у житті й він зруйнував на більше як на півстоліття амбітні плани московських владарів щодо знищення ВКЛ.

Оборона південних рубежів Великого князівства Литовського

Кримське ханство стало небезпечною загрозою для ВКЛ, починаючи з переходом під васалітет Османської імперії у 1475 р., яка захопила генуезькі військово-торгівельні бази у Криму. Внаслідок таких геополітичних змін зовнішня політика ханату зробила кру-

тий поворот відійшовши від традиційного союзу з литовським князем до виконання васальних зобов'язань турецькому султану. Стамбулу було необхідне виснаження як і Королівства Польського так і ВКЛ через постійні та спустошливі татарські напади, що використовувалось як засіб втілення амбіцій султана щодо нарощування впливу в даному регіоні.

З II половини 70-их років XV ст. татарські напади досягають різноманітних куточків ВКЛ та Польщі. В умовах безкарності, татари хазяйнували на литовсько-польських володіннях, не зустрічаючи майже ніякого опору лише на території українських земель. Литовський уряд був не здатен забезпечити ефективну оборону регіону, тому покладав свої надії на волинських князів. Саме Костянтину Івановичу Острозькому судилось стати захисником південних рубежів ВКЛ від надокучливих татарських набігів з моменту його призначення на посаду великого гетьмана аж до його смерті у 1530 р.

Томаш Кемпа вважає, що перший військовий досвід боротьби з татарами князь здобув у війську королевича Яна Ольбрахта [13, с.16]. У 1491 р. Костянтин Острозький у складі війська Семена Гольшанського розбив татар під Ізяславом [13, с. 16]. У 1497 р. з братом Михайлом він двічі розбив татарські загоны, визволивши при цьому захоплений полон та майно.

Важлива роль Острозького відбулась у наступних воєнних кампаніях. Він брав участь у супроводі литовсько-

го князя Олександра – у його поході на кримських татар, і згодом у війську Яна Ольбрахта з метою відвоювання чорноморських фортець Кілії та Білгорода та посилення впливу на Молдову через посадження на троні представника своєї династії. Хоч і результат походу виявився фатальним, коли поляки не досягли жодну з мети та ще й зазнали значних втрат. Однак князь К. Острозький зумів не допустити з'єднання кримського війська з молдавським, й встиг захопити сина кримського хана Мехмед-Гірея у полон [13, с. 18].

Того ж 1497 р. зважаючи на попередні військові успіхи князя Острозького, він отримав посаду великого гетьмана литовського за рекомендацією попередника Петра Кішки [13, с. 19]. Можливо, зважаючи на прихильність великого князя литовського до Острозького зіграла більш значущу роль. Саме дружелюбне ставлення монарха до Острозьких взагалі свідчить те, що кожна перемога у значних та вагомих битвах надавала Острозькому більше володінь, маєтків, підданих, прибутків, привілеїв, посад, що призначалась великим князем литовським і польським королем. Зважаючи на свої заслуги перед державою він нарощував свою могутність, вплив та місце у політичному житті ВКЛ.

Варто навести приклади, коли сам литовський уряд прихованою метою боротьби з татарською загрозою надавав князю Острозькому владу на Поділлі, а саме у 1498 р. через брацлавське, звенигородське та вінницьке

староство, і це свідчило про покладання обов'язку захисту цих територій від татарських набігів, а не лише збільшення політичної ваги у регіоні [13, с. 20]. Сам князь Костянтин Острозький вибудовує своє оборонну тактику, яку запозичує в Московського князівства, саме вона полягає у створенні міцної та надійної системи фортифікацій, яка б не допустила татарські вторгнення на територію ВКЛ. Однак це були лише мрії, реальність зводилась до побудови та відбудови замків у містах. Наприклад сам Острозький укріплює та створює їх у Дубно, Красилові, Полонному, Степані, Звягелі, Острозі. Без державного фінансування про успіх так званої волинської системи фортифікацій важко говорити, зважаючи на подальші татарські напади, які доходили аж до Литви.

У 1508 р. гетьман розбив значний загін татар під Слуцьком, який повертався до Криму з награбованими цінностями та ясиром [13, с. 38]. Важливо відзначити вже згадувану в попередньому розділі постанову Берестейського сейму, метою якого була і захист південних рубежів держави, з метою підвищення організації армії він отримав повну владу над військом та командуванням над іншими воєначальниками.

Можна говорити про те, що важлива битва під Вишнівцем або ж на р. Лопушній у 1512 р. була отримана внаслідок позитивних ефектів від брестського сейму. Об'єднане польсько-литовське військо Острозького зуміло перемогти 25 тис. татарську орду. Незважаючи на те, що основна частина татарського

війська уникла повного розгрому, зате полонені були визволені разом з награбованою здобиччю. На честь гетьмана Острозького внаслідок цієї перемоги була складена поема-панегірик, яка прославляла військовий хист князя.

Влітку 1516 року відбулась ще одна битва, яка заслуговує на належну увагу. Саме в ній Острозький розгромив військо Ахмат-Гірея, за що отримав значні володіння у ВКЛ. Пізніше у 1519 році на території Польського королівства у Галичині відбулась Сокальська битва, внаслідок якої об'єднані польсько-литовські сили зазнали поразки від вдвоє більшої татарської армії. Варто зазначити, що постанова брестського сейму тут не діяла, і Острозький не зміг керуватись тими правилами. Й причиною поразки стало суперечка між військовим керівництвом й не здатність швидко зорієнтуватись, щоб дати відсіч ворогу.

Остання військова кампанія проти татар й водночас остання битва великого гетьмана литовського відбулась у 1527 р. біля с. Ольшаниця що біля м. Канева. Насправді це була не проста татарська атака на литовські землі – міжнародна акція кримських татар з метою відволікання польсько-литовських військ. Річ в тому, що Османська імперія після битви під Мохачем, де блискуче розгромила вщент угорську армію була зайнята окупацією Угорського королівства, кримський хан як васал турецького султана мав завдання загнати польсько-литовські сили подали від тих військових дій.

Саме у битві знаходився значний яничарський корпус, що свідчить про важливість завдання. Використавши свою відому тактику розгрому кримських татар після того, як вони повертались додому з ясиром та здобиччю. Обмежені в русі та швидких маневрах татари не могли ефективно відбиватись і часто рятувались втечею, кидаючи на грабоване майно та бранців. Ця битва не стала виключенням проведенням цієї тактики. Також несподівана поява Острозького дезорієнтувала і привела в паніку татар, які втратили більшу половину свого війська, що становило до 20 тис. осіб, що було важкою втратою для хана. Так як битва під Оршею стала реваншем за поразку під Ведрошою, так і Ольшаниця стала реваншем за Сокаль.

Протягом свого гетьманування князь Острозький щорічно виловлював кримських татар і хотів забезпечити цілісність і недоторканість литовських володінь на Україні. Звичайно, що це було складно і нереально, стихійні татарські напади відбувались на різні куточки українських земель в один і той самий час. Взагалі татарський чинник був актуальнішим для князя К. Острозького. Тому що він так само зазнавав втрат внаслідок таких спустошливих нападів. Страждали його володіння, піддані, майно, тощо. Татарська проблема більш проникала у його серце, адже було ближчим та знайомішим чи віддалена Московія з її експансіонізмом.

Отже, ставши великим гетьманом литовським він був змушений одночасно воювати на два фронти – на

московському та кримському. Все своє подальше життя він воював з татарами, тому добре вивчив їх тактику та поведінку. Він зумів отримати гучні перемоги над татарами під Вишнівцем та Ольшаницею, які винесли його на триумфальну дошку величних полководців XVI ст. Зважаючи на те, що татарська проблема була більш знайомою і болючішою він приділяв їй достатньо уваги в оборонній стратегії й був зацікавлений у обороні цих земель через те, що тут було його майно, володіння, сім'я, піддані та сама рідна земля.

Висновок

Результати проведеного нами дослідження щодо висвітлення князя К. Острозького як полководця дають нам підстави зробити висновки. Ми досягли мету наукової роботи, яка передбачала зображенні ролі князя у боротьбі з московською агресивною політикою та у забезпеченні оборони південних рубежів ВКЛ.

У досягненні мети ми розв'язали кілька завдань. По-перше, ми висвітлили роль великого гетьмана, його безпосередні військові кампанії, що були направлені на зупинення московських планів щодо включення руських земель ВКЛ. І, по-друге, ми охарактеризували оборонну політику князя К. Острозького щодо забезпеченні оборони південних кордонів ВКЛ від надокучливих та постійних татарських нападів.

Досліджувана нами тема й досі залишається актуальною та дискусійною

для дослідників історії. Оскільки існування великої кількості щодо поста-ті князя К. Острозького як величного полководця існує й донині. Детальне дослідження усіх вагомих перемог, що заслуговують на опрацювання має бути добре розглянуте та введене в науковий обіг. Особливо важливо залучати всі можливі джерела з метою пошуку відповідей на поки що риторичні питання.

Список використаних джерел та літератури

Джерела:

1. Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець / О.А. Бевзо. – К., 1970.
2. Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Русі. – Львів, 2011.

Література:

1. З. Быков П.Н. Князья Острожские и Волынь / П.Н. Быков. – М., 1915.
2. Войтович Л. Родина князів Острозьких / Л. Войтович // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. 231. – С. 355-367.
3. Бітва пад Оршай: месца памяці і канфлікт інтэрпрэтацый / ARCHE 12(133). – Мінск, 2014. – 754 с.
4. Войтович Л. «Князь Костянтин Іванович Острозький як полководець / Л. Войтович // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки. – 2011. – Вип. 18. – С. 52-62.
5. Лихач Е. Острожский Константин

Іванович / Е. Лихач // Русский биографический словарь / Ред. А.А. Половцев. – Т. 06.-0ч. – СПб., 1905. – С. 457-461.

6. Мицик Ю.А. Битва під Оршею 1514 року / Ю.А. Мицик // Україна крізь віки. – К., 2000. – С. 133-137.
7. Лобин А. Н. «Бесова деревня Опочка». Малоизвестный эпизод Смоленской войны 1512-1522 годов / А. Н. Лобин // Родина. – СПб., – 2013 – Вып. №8 – С. 61-63.
8. Сагановіч Г. М. Айчыну сваю боронячы (Канстанцін Астрожскі, 1460-1530) – Мінск, 2007.
9. Тарас А.Е. Войны Московской Руси с Великим княжеством Литовским и Речью Посполитой в XIV-XVII вв. / А.Е. Тарас // Харвест. – Минск, 2006. – 800 с.
10. Тарас А.Е. Орша, 8 сентября 1514 гола / А.Е. Тарас / /Харвест. – Минск, 2014. – 160 с., илл.
11. Уляновський В. «Славний для всіх часів чоловік»: князь Костянтин Іванович Острозький / В. Уляновський. – Острог, 2009. – 168 с.
12. Черкас Б. Звитяга розуму. 495 років тому вся Європа аплодувала перемозі князя Острозького над московським військом у битві під Оршею. / Б. Черкас // «Український Тиждень» №38 (99). – К. – 2009. – С. 46-49.
13. Ярушевич А. Ревнитель православья князь Константин Иванович Острожский (1461-1530) и православная литовская Русь в его время / А. Ярушевич. – Смоленск, 1896.

OSTROH: TRAVEL GUIDE

Authors:

Roman Dubinchuk,

pupil of the 9th grade of the Ostroh
primary and secondary general school
№3

Olha Khmyz,

student of the 6th year of the Faculty
of International Relations, Department
of History, of the National University
of Ostroh Academy

Academic Advisor,

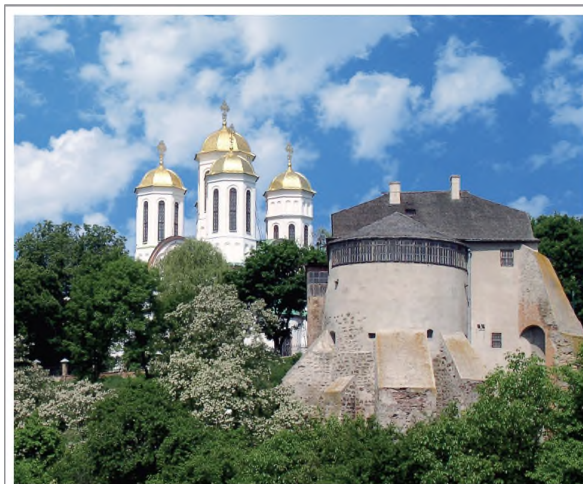
Mykola Blyzniak,

candidate of historical sciences,
assistant professor, teacher at the
National University of Ostroh Academy

Ostroh

Ostroh is the district centre of the Rivne Region. It is one of the oldest cities in Ukraine. Near 20.000 people live here. Ostroh stands on the rivers Viliia and Gorun. History of Ostroh reaches ancient times. It was a famous center of culture and arts.

The Ipatiev Chronicle first mentions Ostroh in 1100, as a fortress of the Volhynian princes. Since the 14th century, it was the seat of the powerful Ostrogski princely family, who developed their town into a great center of learning and commerce. Upon the family's demise in the 17th century, Ostroh passed to the family of Zasławski and then Lubomirski.

In 1576 the higher school known as «academy» was opened in Ostroh, where worked Herasym Smotrytskyi and studied Severyn Nalyvaiko, Meletii Smotrytskyi, Hetman Sahaidachnyi and others.

Also there was printing shop, which was invited by Ivan Fedorov in 1578. The most popular book of Ivan Fedorov is «Ostroh Bible».

Today Ostroh is a very beautiful and ancient town. There are many fine churches, museums, historical monuments. We are proud of our town. Come and see this historical places.

National University of Ostroh Academy

Ostroh Slavic-Greek-Latin School (Academy) is the oldest Ukrainian scientific-educational institution. It was founded in 1576 by Prince Constantine-Vasil Ostrogski.

In Ostroh Academy studied seven free sciences. Its were grammar, rhetoric, dialectic, arithmetic, geometry, music, astronomy and higher science:

philosophy, theology and medicine. Also studied five languages: Slavie, Polish, Hebrew, Greek, Latin.

The first rector of the school was writer Herasym Smotrytskyi. Among the academy's famous graduates are Petro Konashevych-Sahaidachnyi, who was the Hetman of Zaporizhian Host; Yoh Boretski, who was founder of the Kyiv-Mohyla Academy in Kyiv, and Meletii Smotrytskyi, who was orthodox churchman, philologist and author of the famous textbook on Slavonic grammar. Also Zakharia Kopystensky, who was the author of famous **Palinode**, and famous religious and cultural figure Isakia Boryskovych.

Since the establishment of the Jesuit College in Ostroh in 1624, Academy was closed in 1636. But in the April 12, 1994 the Ostroh High Collegium was established as the successor to the illustrious academy. Now it is National University of Ostroh Academy where students from all over Ukraine learn. The main goals of National University of Ostroh Academy are to educate and to produce patriots of Ukraine.

The Ostroh Castle

The Ostroh Castle located on top of 20-meters hill above the valley of the river Vilia. This tower was the residence of the princes of Ostroh.

The castle was surrounded by a deep ditch filled with water. Tower defense system to serve the castle: Stone Tower, Round Tower, Epiphany church and fortress Gate tower.

In the XIV-XVI centuries the castle was the residence of the princes of Ostrogski. For centuries, the castle was reconstructed several times. Stone Tower located in the south-eastern part of the castle. Later tower rebuilt several times and the final form acquired in the late XIX century. Now the tower is tiered structure of sandstone and brick, in terms of approaching the rectangle.

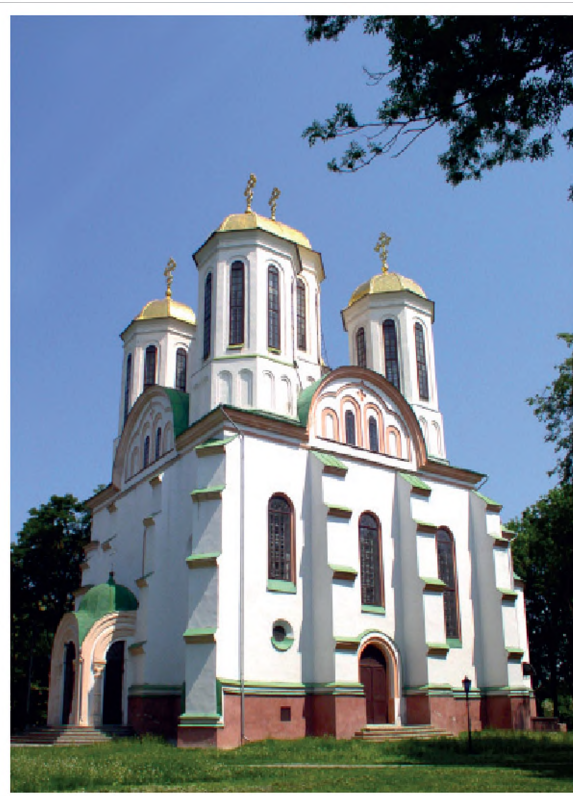
From the south, west and east, reinforced buttresses that appeared in the XV-XVII centuries.

Now Ostroh museum located in the Castle Hill. In 6 halls of the museum contain materials that reflect the history of the Ostroh and Castle from ancient times to the present day. The museum hosts archaeological collection, exhibits paintings, folk crafts, ceramics, weapons.

Many tourists come to see this ancient place and touch to the ancient historical pages of our history. I recommend you to visit this wonderful castle.

The Epiphany Cathedral

The Epiphany Cathedral is an important part of Ostroh fortification. It is not known exactly when the temple was built. It is believed that the cathedral was built in about 1521 on the site of the old wooden church. Konstantin Ostrojski began to reconstruct church after Battle of Orsha, where he had won victory over the Russian army. It was a family burial of Princes of Ostroh. But when princess Anna Aloiza Hodkevich began to control the Principality the church was closed for parishioners. Left unattended, the building began to collapse. During the XVII century, the Cathedral steadily continued to deteriorate. Rebuilding was begun by architect Tokarev in 1886. In 1889, the main work was completed overhead the only element remaining from the former Church of the Epiphany, was the lower part of the North wall with loopholes.

New Epiphany Cathedral has inherited spatial-planning structure of the lost temple is rectangular in plan the main part with four pillars to which the East was adjoined by three apses. From the old building was remained the northern wall. It was also kept on the number of towers and buttresses. The reconstruction project was substantially different, quite distinctive, architectural components of the temple.

The Museum of Books and Printing

The Museum of Books and Printing was opened in December 1985 in building of the Lutsk Gate tower of the sixteenth

century. The basis for the exhibition was the book collection museum, established in the 1909-1912 biennium. Brotherhood them. Vol. Ostroh. One of the first pieces of the collection manuscripts: Four Evangels of the sixteenth century, the Apostle of the sixteenth century, Missal of the sixteenth century. Currently, the book collection consists of about 3,000 exhibits, including almost 1,500 manuscripts, early printed Cyrillic and Western XVI-XVII centuries.

The Tatar Tower

The Tatar Gate is a monument of defensive architecture. This is a rare example of defensive structures Barbican. It is considered one of the greatest of defenses Ukraine.

The Tatar Tower was part of the system of fortifications to protecting from enemies. This name due was Tower vicinity of the area in which lived Tatars. Prince Konstantine Ostrozki inhabited the area captives Tatars and Turks. The Tatar tower is very similar to Lutsk, but

it survived to our time, unfortunately, worse than the last. It should be noted, no written historical source not kept the names of architects Tatar and Lutsk Gates, but judging by their remarkable similarity to the great vault Metely Cecilia in Rome to say that these masters were very knowledgeable of Roman architecture. According to the author of the project is considered to be the architect Jakub Madlayna. The gate has two same high

formats. Along the perimeter of buildings are loopholes. At the end XVI early XVII centuries of building bunk unfinished attic with loopholes.

Today much of the oval gate volume lost.

The Roman Catholic Church

The old Prince Feodor Ostrogski gave for Dominicans money for construction church and the monastery. The Catholic Church was burnt during the Tatar attack in 1443. Around 1452 the Dominicans left but Tatars attacks which did not stop, so the building became a complete

ruin. In 1582 Prince Vasily Konstantin Ostrogski rebuilding the parish church in status. In 1702 renovated vicarage, onset church and built a new tower. In 1779 was built a new roof. In 1880 was rebuilt by architecture Viktor Petrovsky in the pseudo style. After the Second World War communist shrine was turned in the warehouse grain. In 1948 it returned to parishioners. In 1959 this building was transformed into a sports school. Worship services was resumed in 1989.

The Festival «Ostroh-Renaissance»

We want to note that there are many creative people in the town who organize various events every year to attract even more tourists. For example, the Festival «Ostroh-Renaissance» is organized du-

ring which a family of picnics, various concerts, quests, master classes are held.

«Night at the museum»

Also, every year on 18th of May, «Night in the Museum» is held on the basis of the Museum of History of the Ostroh Academy within the framework of the International Day of Museum Workers.

It is a theatrical excursion on a diverse subject that changes every year.

ПРАВА ДИТИНИ, ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Автори:

Анна Равська,

учениця 8 класу Острозької
загальноосвітньої школи
I-III ступенів №3 Острозької міської
ради Рівненської області

Віталій Доманюк,

студент IV курсу Навчально-
наукового інституту права
ім. І. Малиновського Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Наталія Боржецька,

кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри правосуддя
та кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права ім. І. Малиновського
Національного університету
«Острозька академія»

Актуальність теми. В силу своїх вікових особливостей однією з найбільш незахищених верств населення є діти. Саме тому в правовому полі при вирішенні багатьох питань, пов'язаних з реалізацією їх прав та законних інтересів, цю категорію населення представляють законні представники, якими переважно є їх близькі родичі та члени сім'ї.

Реалізація дітьми їх прав, а також захист цих прав значно ускладнюється в тому випадку, коли діти стають сиротами або позбавленими батьківського

піклування чи стають жертвами неналежної поведінки тих, хто повинен був діяти в їх інтересах і від їх імені. В таких випадках держава в особі окремих органів та установ набуває обов'язку безпосередньо допомагати кожній із десятків тисяч таких дітей в реалізації їх прав, а також – в захисті цих прав у разі потреби.

Той факт, що сирітство стає фактично «спадковим» явищем, те, що значна частина осіб, якій виховувалися не в сім'ях, а в інтернатах, а також ті, до кого застосовувалися неналежні методи «виховання», поповнюють ряди осіб з асоціальною поведінкою, і навіть умови, в яких проживають такі діти, свідчить про те, що держава не до кінця справляється із завданням задоволення першочергових потреб таких дітей (на належний рівень харчування, побутових умов тощо), не говорячи вже про задоволення їх духовних, культурних потреб. Вказаним вище і зумовлена актуальність дослідження теми прав дитини, їх реалізації та захисту на місцевому рівні.

Метою роботи є дослідження сутності прав дитини, особливостей їх реалізації та захисту на місцевому рівні.

У відповідності із визначеною метою були поставлені наступні завдання:

- здійснити загальну характеристику прав дитини;
- визначити основні проблеми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й запропонувати можливі шляхи їх подолання на місцевому рівні;

- визначити правові основи захисту прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства.

Об'єктом дослідження є права людини як найвищої соціальної цінності суспільства.

Предмет дослідження: права дитини, їх реалізація та захист на місцевому рівні.

Аналіз стану розробки проблеми. Над дослідженням питань прав дитини працювало багато науковців. Зокрема, питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стали предметом дослідження таких вчених, як Н. Болотіна, Л. Волинець, О. Карпенко, А. Нечаєва, І. Пеша, П. Пилипенко, І. Сирота та ін. Питання протидії насильству в сім'ї досліджують у своїх роботах Г. Горбова, В. Галунько, О. Савка, Т. Хомич. Проте комплексного дослідження особливостей реалізації та захисту прав дитини на місцевому рівні поки що немає.

Джерелами дослідження є нормативно-правові акти України, міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також праці вказаних вище авторів.

Методи дослідження. Під час дослідження були використані як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження. Наприклад, діалектичний метод застосовувався для з'ясування взаємозв'язку і взаємозалежності неналежних умов виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування із набуттям явищем сирітства спадкового характеру. Методи аналізу і

синтезу допомогли з'ясувати загальний стан і основні проблеми реалізації та захисту дитиною її прав на місцевому рівні. Формально-юридичний метод використовувався для аналізу норм права щодо влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей-сиріт, а також норм законодавчих актів України щодо запобігання і протидії домашньому насильству.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Перший розділ присвячений загальній характеристиці прав дитини. У другому розділі відображені основні проблеми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей-сиріт, а також запропоновані можливі шляхи їх подолання на місцевому рівні. Третій розділ містить загальну характеристику правових основ захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Загальна характеристика прав дитини

Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 року (далі – Конвенція) дитиною визнається «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку...» [1].

Гармонійне існування в соціумі людини загалом і дитини зокрема неможливе без встановлення певної «міри можливої поведінки» [2, с. 306], під якою в теорії права розуміють суб'єктивне право особи.

В згаданій вище Конвенції передбачається мінімальний набір прав дитини, реалізація якого повинна забезпечуватися державою. До цих прав зокрема належить «невід’ємне право на життя, здоровий розвиток дитини» (ст. 6 Конвенції), «право на ім’я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» (ст. 7 Конвенції), «право дитини на свободу думки, совісті та релігії» (ст. 14 Конвенції), «право дитини, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, на особливий захист і допомогу, що надаються державою» (ст. 20 Конвенції), право на врахування найкращих інтересів дитини в першочерговому порядку у разі усиновлення (ст. 21 Конвенції), право дитини «на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров’я» (ст. 24 Конвенції), «право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини» (ст. 27 Конвенції), «право на освіту» (ст. ст. 28, 29 Конвенції), «право користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою» (ст. 30 Конвенції), право «на захист дитини від усіх форм експлуатації, які завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини» (ст.ст. 32, 34, 36 Конвенції) тощо [1].

Реалізація дитиною кожного із вка-

заних прав не позбавлена труднощів в нашій державі, яка нині знаходиться на етапі активного реформування і самовизначення, й може стати предметом окремого ґрунтовного наукового дослідження. Тому ми в цій роботі надалі зосередимося на основних проблемних моментах реалізації та захисту прав дитини, що породжені не стільки сутністю кожного права, котре дитина бажає реалізувати, скільки специфікою соціально-правового статусу дитини.

Специфіка соціально-правового статусу дитини зумовлена особливостями її вікового розвитку. У зв’язку з чим не завжди і не всі права можуть бути реалізовані дитиною безпосередньо без втручання, допомоги і захисту дорослих. І для того, аби реалізація і захист прав дитини був максимально повним та ефективним, ці дорослі повинні діяти в інтересах дитини.

Саме тому найбільше проблем, що мають найгостріший характер, виникають тоді, коли повнолітні особи, які за законом повинні були б представляти інтереси дитини, діють всупереч її інтересів, або не зважаючи на них, а також тоді, коли дитина в силу різних обставин стає сиротою чи позбавляється батьківського піклування. Саме на цих ситуаціях, а також можливих способах їх подолання на місцевому рівні, ми і зосередимо свою увагу в роботі.

Основні проблеми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й можливі шляхи їх подолання на місцевому рівні

Нестабільне соціально-економічне та політичне життя нашої держави призводить до значного збільшення кількості дітей, котрі залишились без батьківського піклування. В сучасних реаліях зростає кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. І хоча наш регіон не належить до територій, де ця проблема набрала найбільш критичний характер, проте загальна тенденція зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, викликає занепокоєння і потребує негайного вирішення. До того ж проблема цієї ситуації пов'язана не з кількісними показниками, а з потенційною загрозою зламаної долі дитини.

Очевидно, що найбільш ефективним способом забезпечення належного розвитку дітей є сприяння їх вихованню у сім'ї. І якщо діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, не мають можливості виховуватися в рідних сім'ях, то держава повинна максимально сприяти влаштуванню їх для виховання у їх наближених аналогах: виховання у сім'ях усиновителів, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, або ж, як мінімум, забезпечити достатній рівень задоволення життєвих потреб для тих дітей, які виховуються в інтернатах.

Національним законодавством передбачено соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлений порядок надання матеріальної, соціальної та правової допомоги зазначеній категорії дітей.

Зокрема, в Конституції України проголошено гарантії щодо захисту підростаючого покоління. В ч. 3 ст. 51 записано, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». Відповідно до ст. 52 Основного Закону, «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» [3]. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави [4].

Загалом же законодавство передбачає такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування:

- усиновлення/удочеріння (за даними служби у справах дітей виконкому Острозької міської ради в 2018 році було усиновлено одну дитину);
- встановлення над ними опіки, піклування (за даними служби у справах дітей виконкому Острозької міської ради саме ця форма

влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є переважаючою у 2018 р. – над 13-а дітьми встановлена опіка і піклування);

- передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Захист дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на орган опіки та піклування, а також на суд. Одними з основних завдань і обов'язків органів опіки і піклування є: виявлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, а також неповнолітніх, які перебувають у неблагополучних умовах життя. Громадяни також мають повідомляти службу у справах дітей про відомі факти залишення дитини без батьківського піклування [5].

Проте названі вище форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають деякі складнощі практичного застосування.

Усиновлення традиційно вважається найоптимальнішою формою виховання дітей, залишених без піклування батьків, за якої дитина, прийнята на виховання, відповідно до ст. 207 Сімейного кодексу України, повністю прирівнюється до рідних дітей [6].

Процедура усиновлення за українським законодавством включає декілька етапів, кожен з яких має свої особливості та складнощі. За ініціативою громадських організацій було здійснено видання посібників «Усиновлення:

крок за кроком», в яких законодавчо визначений процес усиновлення було систематизовано у чітку і зрозумілу інструкцію для бажаючих скористатися цією процедурою.

Проте дискусії в суспільстві з приводу недосконалості цього процесу не втихають. Основним зауваженням визнається надмірна забюрократизованість процесу усиновлення, яка часто відлякує або значно знижує бажання потенційних усиновлювачів починати чи завершувати уже розпочатий процес усиновлення.

Попри це сподіватися на спрощення визначеної процедури навряд чи доводиться, адже вона, за твердженням представників органів державної влади і місцевого самоврядування, є мінімально необхідним фільтром, завдяки якому можна відсіяти тих людей, які не готові до усиновлення, або ж яким не можна бути усиновлювачами. Подальше спрощення визначеної процедури може зашкодити інтересам дитини, які в цій ситуації мають найвищий пріоритет і не можуть ставитися під загрозу лише заради задоволення потреб дорослих у вихованні дітей.

Зовсім інша справа – це всякого роду зловживання (в т.ч. й ті, які мають кримінально-правовий характер), порушення прав учасників процесу усиновлення зі сторони представників влади, які звичайно ж повинні бути переслідуювані за законом. Для чого учасники процесу усиновлення повинні не боятися звертатися до правоохоронних органів із відповідними заявами і пові-

домленнями. І хоча в Україні законодавчо визначені процедури адміністративного, судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади чи місцевого самоврядування, все ж звернення з цього приводу є рідкістю у зв'язку із бажанням усиновлювачів залишити в таємниці для оточуючих факт усиновлення дитини.

Ще одна серйозна проблема, пов'язана із захистом прав дітей, які потребують усиновлення, – бажання прийомних батьків усиновлювати дітей переважно у віці до 5 років. У зв'язку з чим діти у віці від 5 років значно рідше бувають усиновленими [7, с. 15]. І з кожним роком їх дорослішання шанси на усиновлення зменшуються, тоді як потреба в підтримці, любові і захисті не лише не зменшується, але й в деякому сенсі зростає у зв'язку з необхідністю підготувати підлітків-сиріт до абсолютно самостійного дорослого життя. Вирішити цю ситуацію навряд чи вдасться шляхом законодавчих змін. Хоча б часткове покращення ситуації може бути зумовлено лише проведенням певної роз'яснювальної роботи серед населення про причини осиротіння і потребу в любові дітей різного віку.

За словами Павла Гладченка, голови програми наставництва благодійного фонду «One Hope», співзасновника і члена управління Альянсу «Україна без сиріт», позитивні результати щодо подолання сирітства в Україні дав проект наставництва «Одна надія», суть якого полягала в тому, щоб у дітей-сиріт, в першу чергу тих, які не можуть бути

усиновленими, з'явилися друзі-наставники, які проводили вільний час з сиротами, спілкувалися з ними, допомагали порадами в житті тощо [8]. Навіть таким чином була надана значна допомога для дітей, які дуже гостро відчувають дефіцит любові, дружби і взаєморозуміння. Тим більше, що в результаті реалізації цього проекту частина людей не зупинилася на наставництві, а реалізувала своє право на різні форми влаштування підопічних дітей.

Правові основи здійснення наставництва в Україні визначені, зокрема, Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року та Положенням про наставництво, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 року № 465.

Вбачається, що такий позитивний досвід спілкування з дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми-сиротами може бути способом подолання багатьох реальних і надуманих страхів потенційних усиновлювачів. Та попри це інформація про можливість здійснення такої форми спілкування з дітьми для широкого загалу залишається невідомою. Саме тому доречним було б максимальне поширення в ЗМІ, соціальних мережах інформації про наставництво, в т.ч. із більш широким залученням громадських об'єднань до кампанії із поширення такої інформації.

Однією з найбільших проблем при використанні таких, альтернативних

усиновленню, форм влаштування, як прийомна сім'я або дитячий будинок сімейного типу, є психологічна підготовка прийомних батьків або батьків-вихователів щодо можливості подальшого усиновлення взятих ними на виховання дітей іншими особами.

Оскільки зайнятість для кожної особи має вагоме місце в житті, в тому числі для прийняття рішення щодо всиновлення, державі необхідно працевлаштовувати прийомних вихователів та здійснювати достатню їх фінансову підтримку.

Окрім того, варто було б започаткувати співпрацю неурядових інституцій з органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом замовлення останніми певних громадських завдань, в тому числі і в сфері соціального захисту дітей-сиріт з повною чи частковою фінансовою підтримкою, що одночасно буде сприяти зайнятості населення.

Вбачається також необхідність популяризувати інформацію про можливість здійснювати благодійні внески на рахунок громадських організацій, що здійснюють діяльність у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Правові основи захисту прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства

Поза будь-яким сумнівом діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, потребують особливої уваги

зі сторони органів державної влади та місцевого самоврядування. Але охорони та захисту прав потребують також діти, які проживають у сім'ях. Причому як не прикро це визнавати, вони можуть потребувати захисту від порушень їх прав близькими родичами та членам сімей. За наявності таких порушень і без того уразлива досліджувана соціальна група населення стає майже беззахисною, адже ті, хто повинен був діяти від їх імені та в їх інтересах, самі стають суб'єктами протиправних дій. Труднощі захисту дітей в подібних ситуаціях виникають із самого початку – з самого виявлення факту протиправних дій. Тому захист дітей в цих ситуаціях у великій мірі залежить від готовності їх до самозахисту.

Так, в Україні за 2017 рік в поліцію надійшло близько півтори тисячі заяв від дітей про вчинення домашнього насильства [9]. Окрім того, існують дані, відповідно до яких до правоохоронних органів звертаються не більше 10% потерпілих від насильства, а кожного року в нашій державі більше 3 мільйонів дітей спостерігають за насильством у сім'ї [10].

Тому питання про захист дітей від насильства в сім'ї не втрачає своєї актуальності. Про це свідчить також постійне оновлення та доповнення національного законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Так, 7 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також Закон України «Про внесення

змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року.

В. п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство визначається як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [11].

При цьому до дітей, які постраждали від домашнього насильства, законодавство України відносить осіб, молодших 18-річного віку, які або самі зазнали домашнього насильства у будь-якій із визначених законом форм, або стали очевидцем такого насильства [11].

Вказаними вище законами передбачається цілий комплекс обмежувальних заходів, які можуть бути застосовані до кривдника, в т.ч. й обмеження спілкування з дитиною (п. 2 ч. 1 ст. 91-1 Кримінального кодексу України) [12].

Проблемним аспектом практичної реалізації цих приписів може бути неможливість спільного проживання дитини разом з батьками, якщо хтось із них став кривдником такої дитини. В такому випадку дитина може тимчасово проживати в інших осіб, до яких закон відносить, наприклад, родичів, патронатних вихователів, а також в спеціальних установах (наприклад, в притулку для дітей служб у справах дітей) незалежно від форми власності. Єдиною вимогою, яку ставить при цьому законодавець до таких установ та осіб, є створення в них належних умов для проживання, навчання й виховання, а також реабілітації дитини у відповідності з її потребами (ч. 2 ст. 22 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Попри те, що законодавець постійно вдосконалює національне законодавство щодо запобігання і протидії насильству, зокрема щодо відповідальності осіб за його вчинення, варто підкреслити, що цього недостатньо для реальної зміни ситуації стосовно зменшення кількості проявів насильства у сім'ї. Це пов'язано із високим рівнем латентності подібних протиправних діянь. Вище уже зазначалося, що до працівників правоохоронних органів звертаються не більше 10% потерпілих від насильства. Причинами такого стану речей є, зокрема, небажання «виносити сміття з будинку», страх майбутнього погіршення ситуації в сім'ї, неусвідомлення або невіра в те, що подібні вчинки кривдника будуть повторюватись,

а іноді навіть нерозуміння жертвою того факту, що стосовно неї вчинявся акт насильства, сприйняття цих протиправних діянь як прийнятну норму поведінки.

Для подолання цього явища повинна здійснюватися активна систематична робота щодо роз'яснення суті, характеру, форм прояву домашнього насильства, до якої варто було б залучати і органи публічної влади, і представників громадськості, а також повинна бути забезпечена можливість конфіденційного спілкування консультантів, які б допомогли особі в індивідуальному порядку відрізнити звичайну суперечку в сім'ї від, наприклад, психологічного насильства.

Висновки

Реалізація дитиною кожного із передбачених на законодавчому рівні прав не позбавлена труднощів в нашій державі, яка нині знаходиться на етапі активного реформування і самовизначення, й може стати предметом окремого ґрунтовного наукового дослідження. Тому в роботі ми зосередились на основних проблемних моментах реалізації та захисту прав дитини, що породжені не стільки сутністю кожного права, котре дитина бажає реалізувати, скільки специфікою соціально-правового статусу дитини.

Специфіка соціально-правового статусу дитини зумовлена особливостями її вікового розвитку. У зв'язку з чим не завжди і не всі права можуть бути ре-

алізовані дитиною безпосередньо без втручання, допомоги і захисту дорослих. І для того, аби реалізація й захист прав дитини був максимально повним та ефективним, ці дорослі повинні діяти в інтересах дитини.

Саме тому найбільше проблем, що мають найгостріший характер, виникають тоді, коли повнолітні особи, які за законом повинні були б представляти інтереси дитини, діють всупереч її інтересів, або не зважаючи на них, а також тоді, коли дитина в силу різних обставин стає сиротою чи позбавляється батьківського піклування.

Законодавство передбачає такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення/удочеріння; встановлення над ними опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Проте названі вище форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають деякі складнощі практичного застосування, для подолання яких пропонується здійснити наступні заходи:

- максимальне поширення в ЗМІ, соціальних мережах інформації про наставництво як позитивний досвід спілкування з дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми-сиротами, який може бути дієвим способом подолання багатьох реальних і надуманих страхів потенційних усинов-

лювачів, в т.ч. із більш широким залученням громадських об'єднань до кампанії із поширення такої інформації;

- оскільки зайнятість для кожної особи має вагоме місце в житті, в тому числі для прийняття рішення щодо всиновлення, державі необхідно працевлаштовувати прийомних вихователів та здійснювати достатню їх фінансову підтримку;
- варто було б започаткувати співпрацю неурядових інституцій з органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом замовлення останніми певних громадських завдань, в тому числі і в сфері соціального захисту дітей-сиріт з повною чи частковою фінансовою підтримкою, що одночасно буде сприяти зайнятості населення;
- вбачається також необхідність популяризувати інформацію про можливість здійснювати благодійні внески на рахунок громадських організацій, що здійснюють діяльність у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для подолання проявів домашнього насильства над дітьми повинна здійснюватися активна систематична робота щодо роз'яснення суті, форм прояву домашнього насильства, до якої варто було б залучати і органи публічної влади, і представників громадськості, а також повинна бути забезпечена мож-

ливість конфіденційного спілкування консультантів, які б допомогли особі в індивідуальному порядку відрізнити звичайну суперечку від, наприклад, психологічного насильства.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
7. Усиновлення: реалії та тенденції / Л. Волинець, Л. Балім. – Ч. 2. – Київ, 2009. – С. 156: [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: <http://sirotstvy.net/upload/iblock/40a/40a784ba29300d483c9b0f2bc1bf1c65.pdf>
8. Чому українці бояться всиновлювати дітей? // Стенограма виступів експертів круглого столу, проведеного Інститутом Гршеніна 9 листопада 2011 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2011/11/14/123838_chomu_ukraintsi_boyatsya_usinovlyuva.html
 9. Домашнє насильство: кого і за що карає закон?: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/29000805.html>
 10. Мільйони дітей в Україні щороку стають свідками домашнього насильства: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/protidiya-domashnomu-nasilstvu>.
 11. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/page>.
 12. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕКЛАМИ НА ЦІННІСНО- СМИСЛОВУ СФЕРУ ПІДЛІТКІВ

Автори:

Вікторія Чабан,

учениця 9 класу Хорівської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Острозької районної ради

Олег Головатюк, Дарія Бондарець,

студенти II курсу спеціальності
«Психологія» Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

У статті розглянуто рекламу як спосіб маніпулювання ціннісно-смыслову сферою підлітків; обґрунтовано негативну роль реклами у повсякденному житті; проведено емпіричне дослідження впливу реклами на ціннісно-смыслову сферу підлітків; розроблено анкету для виявлення схильності до рекламного впливу підлітків.

Ключові слова: психіка, підлітки, реклама, ціннісно-смыслову сфера, рекламний вплив.

В статье рассмотрены рекламу как способ манипулирования ценностно-смыслову сферой подростков; обосновано негативную роль рекламы

в повседневной жизни; проведено эмпирическое исследование влияния рекламы на ценностно-смыслову сферу подростков; разработана анкета для выявления предрасположенности к рекламного воздействия подростков.

Ключевые слова: психика, подростки, реклама, целостно-смыслову сфера, рекламное влияние.

The article considers advertising as a way of manipulating the value-semantic sphere of adolescents; the negative role of advertising in everyday life is substantiated; An empirical study of the influence of advertising on the value-sense sphere of adolescents; A questionnaire was developed to detect the tendency to advertise the influence of adolescents.

Keywords: psychology, adolescents, advertising, valuable semantic sphere, advertising influence.

Постановка проблеми. У сучасному світі реклама безсумнівно виступає одним із основних рушіїв торгівлі, допомагає дізнатися про нові товари і послуги, зорієнтуватися у широкому колі виробництва і споживання. Проте вище зазначене поняття вже давно перестало бути просто джерелом інформації про товари і послуги. Сучасні науковці (Левин А., Котлер Ф., Димшиц М.) розглядають рекламу як визначену психологічну технологію, орієнтовану на маніпулювання мотиваційно-потребою і когнітивною сферами особистості для досягнення соціально-політичних, еко-

номічних і інших переваг та стверджують, що реклама – не тільки могутній засіб впливу, а й засіб маніпуляції людиною [7]. Таким чином, реклама здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому фахівці різних галузей нині так ретельно вивчають це явище.

Головні негативні моменти цього впливу полягають у тому, що реклама спричиняє стереотипізацію мислення, а відтак – поведінки, нав'язує готові моделі й стандарти життя, призводить до певного викривлення соціальної поведінки. Реклама навіює людині думку, що якщо вона купить ту чи іншу річ, то стане більш щасливою, привабливою, успішною, що це сприятиме підвищенню її статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням реклами займалися як соціологи так і психологи. Золотова Н.О у вивченні рекламної справи дослідила рекламу як цілісну систему, що відрізняється гнучкістю, адаптивністю і значимістю [5]. Соціолог Федотова Л.Н. у своїй праці про соціологію рекламної діяльності розглядає поняття «реклама» як любизм виробника та визначила її вплив на суспільство загалом і підлітків [9].

Орієнтація на споживача призвела до того, що фізичні властивості товару стали розглядатися не з точки зору виробника, а з точки зору психологічного задоволення споживачів. Це сприяло розвитку не лише теорії споживчої поведінки, становленню сфери дослідження груп споживачів в маркетингу,

але й сконцентрувало увагу психологів до аналізу рекламних впливів. Зокрема, психологи (Е.А. Доценко, О.А. Феофанов, П.К. Власов) вивчили, що головні негативні моменти цього впливу полягають у тому, що реклама спричиняє стереотипізацію мислення, а відтак – поведінки, нав'язує готові моделі й стандарти життя, призводить до певного викривлення соціальної поведінки [2]. Ці твердження вказують на живий інтерес дослідників рекламного впливу на свідомість індивідів. Однак недостатньо вивченим залишається проблема вивчення впливу реклами на ціннісно-сміслову сферу підлітків, що й зумовило актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати поняття «реклами» як засобу маніпулювання свідомістю підлітків та розробити практичні рекомендації щодо профілактики маніпулювання свідомістю підростаючого покоління.

Об'єкт дослідження: ціннісно-смістова сфера підлітків.

Предмет дослідження: вплив реклами на цінності та переконання підлітків.

Завдання дослідження: 1) здійснити теоретичний аналіз реклами як соціально-психологічного феномену; 2) охарактеризувати психологічні особливості підліткового віку; 3) розкрити психологічний вплив реклами на підлітків; 4) розробити практичні рекомендації щодо профілактики впливу реклами на ціннісно-сміслову сферу.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай, масову інформацію науковці (А.М.

Лебедев, Є. Доценко, В. Ільїна) визначають як публічно поширювану друковану та аудіовізуальну інформацію [4]. Необхідність передачі соціальної інформації, яка формує масову свідомість стала однією з головних причин, що викликали виникнення та розвиток ЗМІ. Інші засоби не в змозі так оперативного, регулярно та масштабно впливати на думку окремих людей, соціальних груп та суспільства загалом. Для того, щоб орієнтуватися в різних інформаційних потоках, суспільство повинно формувати інформаційну культуру як одну із складових загальної культури особистості.

Сучасну людину скрізь оточує реклама як аспект життя, якого практично неможливо уникнути. Реклама голосна, довга, перериває фільми на найцікавішому моменті. Водночас, саме реклама є одним із найбільш ефективних засобів маніпуляції масовою свідомістю.

В основі будь-яких рекламних технологій лежить маніпулювання свідомістю. Маркетологи воліють формувати наш світогляд, нав'язуючи нам, де і на що витратити наші власні гроші, позбавляючи можливості критично мислити. Звісно, прямий заклик – купи! – відштовхує споживача, адже свобода вибору – одна з основних людських цінностей, тому найголовніше завдання реклами – скласти враження, що людина сама добровільно прийняла рішення. Тому стрижнем ефективної реклами є приховане управління потенційними покупцями. Мішенню стають підсвідомі потреби і бажання, які є

однаковими для більшості людей. Реклама пропонує не просто товар, а спосіб нового життя, втілення мрій «тут і зараз» без особливих зусиль.

У вирі сучасного світу реклама безсумнівно виступає одним із основних рушіїв торгівлі. Вона допомагає дізнатися про нові товари і послуги, зорієнтуватися в безмежному морі виробництва і споживання. Така реклама не лише інформує. Фахівці стверджують (Б.А. Бріцин, Лебедев-Любимов А.Н.) що вона – могутній засіб впливу і маніпуляції людиною [4]. Вона здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Вплив реклами на ставлення споживачів до певного товару досить суттєвий. Раціональне використання навіть невеликої кількості інформації з посиленням на потреби і запити аудиторії може підвищити ефективність рекламного проекту і відповідно успіх продукту на ринку.

Рекламою є процес впливу однієї групи людей на іншу з метою активації у неї певного відношення до об'єкту рекламної діяльності та сприяння утворенню активних реакційних дій спрямованих безпосередньо на об'єкт [8]. На людину як єдиний суб'єкт рекламної діяльності вплив здійснюється через органи чуття. Найбільш пов'язаними з рекламою є: зорові та слухові відчуття. Певні співвідношення кольорів часто можуть неприємно впливати на зір, а саме підвищувати зорову стомлюваність. Це кольори, при змішуванні яких утворюється сірий колір. Також варто враховувати відтінки, яскравість

та насиченість, що сприяє оптимізації якості впливу. Те ж стосується і звукового ряду, тобто приємний, не різкий звук і голос викликає позитивні емоції, відповідно підвищуючи ефективність впливу реклами. А так як підлітки є більш підкупними і вони легко випрошують вподобаний товар у батьків, а старші мають кишенькові гроші і здатні робити покупки самостійно. До того ж через декілька років вони стануть повноправними споживачами, зі своїми сформованими смаками та уподобаннями. Тому виробники зацікавлені в тому, щоб привити любов до своїх торгових марок ще з дитинства.

На відміну від дорослої людини, яка може мислити критично, дитиною легше маніпулювати; реклама для неї – яскрава і динамічна історія зі щасливим кінцем. Часто малюки зачаровано дивляться на екран телевізора протягом рекламної паузи – вона голосна, музична, її герої завжди усміхнені і гарно виглядають. Старші діти хочуть бути в тренді, тому копіюють героїв рекламних роликів, вдягаючись так, як вони і купуючи ті ж товари. Реклама за участі зірок – безпрограшний варіант для цієї вікової групи.

І найбільша проблема не в тому, що батьківські гроші витрачаються на непотрібні дрібниці – багато рекламних роликів закликають «перекусити», в результаті чого повноцінне харчування часто замінюється цими «перекусами», що шкодить травленню дитини. Реклама також шкодить зору, адже вона настільки динамічна, що очі пе-

ренапружуються – діти часто і моргають забувають! Нерідко реклама робить дитину агресивною. По-перше, ролики повторюються дуже часто, перериваючи цікаві мультики. По-друге, якщо батьки не можуть дозволити собі купити дитині той чи інший дорогий товар, у дитини виникає розчарування.

Особистість підлітка – це жива і органічна єдність її індивідуальних особливостей. Однією з характерних рис особистості цього віку є її незавершеність, здатність швидко змінюватися. Друга риса – ніжність і тендітність особистості, що відзначається її легкою піддатливістю.

Особливістю психології підлітка також є нестійкість. Велику увагу, як правило, приділяють думці інших про себе, тобто у певному розумінні закомплексованість. У цьому основна слабкість підліткової психіки – надзвичайна чутливість до впливу зовні. Якщо підліток створює собі ідеал, він дотримується його, але це не завжди позитивний ідеал. Саме тому батькам слід бути обережними, знаходячи золоту середину не обмежувати права підлітка (адже це призводить або до бунтування, або до сильного заниження самооцінки), але й зменшувати вплив негативних прикладів.

Підлітки, у більшості, сприймають себе як дорослу, самостійну особистість. Тому, якщо реклама цигарок акцентує увагу на мужності, то підлітки чоловічої статі сприймають її так само, але ще яскравіше (через особливості підліткової психології). Найгірше те,

що деяка реклама переростає у стереотипи, закріплюючись не лише як пропозиція певного товару, а як зрозуміла всім закономірність. На нашу думку, це і зумовлює такий високий відсоток неповнолітніх, які вживають тютюнові вироби.

Аналогію можна провести й з іншими товарами. Це ще раз доводить чутливість психіки підлітків, і можливість маніпулювати їхніми бажаннями за допомогою реклами та стереотипів.

Ми провели емпіричне дослідження впливу реклами на ціннісно-смыслову сферу підлітків. Вибірку склали 85 учнів 7-11 класів Хорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Острозької районної ради.

З метою вивчення впливу реклами на ціннісно-смыслову сферу підлітків ми обрали методикку смисложиттєвих орієнтацій (Д. Леонтьєва), щоб зрозуміти які життєві цінності у наших респондентів і дізнатися чи звертають респонденти увагу на рекламу та зробили анкету, що виявляє схильність підлітків до рекламному впливу.

За методикою «Смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» (Д. Леонтьєва) було виявлено наступні результати: серед опитаних переважала шкала процесу життя або інтерес і емоційна насиченість життя – 40% (34 особи). Із них 95% мають високі оцінки за шкалою. Це означає що їхнє життя емоційно насичене і у них мінімальні труднощі у житті. Низький показник який мають 5% означає про те, що вони живуть сьогоднішнім днем.

Шкала цілі в житті отримали 23,5% підлітків (20 осіб). 73% за шкалою мають високий бал, що значить, що вони ставлять собі цілі на майбутнє і стараються їх використовувати. Більшість цих осіб найстарші із респондентів, це свідчить про те, що у підлітків ще не повністю сформований сенс життя. Низькі бали отримали 27%, зокрема це підлітки найменших класів із запропонованих. Це значить, що вони живуть сьогоднішнім або завтрашнім днем.

За шкалою результативність життя, або задоволеність самореалізацією 26,5% (22 осіб), серед яких 93% мають високу оцінку за шкалою, що свідчить про задоволення своїм життям за прожиту кількість свого часу, а 7% мають низьку оцінку за шкалою про що можна сказати про їхню погану результативність життя, або труднощі у житті що можуть бути пов'язані з труднощами у сім'ї.

Локус контролю-«Я» («Я» – господар життя) – 7% (8 осіб). Високі бали отримали малий відсоток респондентів, це означає, що локус контролю-я майже не розвинутий у підлітків даного віку, що може бути пов'язано з їхньою несаможиттєвостю у вирішенні завдань.

Локус контролю-життя, або керованість життя – 3% (2 осіб). Дана шкала набрала найменше осіб через те, що локус контролю життя ще сформулювався у підлітків.

Загальні результати за методикою СЖО (Д. Леонтьєва) зображено на діаграмі.

З метою виявлення схильності до

Рис. 1. Розподіл смисложитєвих шкал

рекламного впливу підлітків розроблено анкету. Побудовані запитання у анкеті передбачали виявлення: ставлення до реклами, довіра до реклами, обдумування (рефлексія) реклами, можливість купівлі товару під впливом реклами та наявність улюбленої реклами у підлітків. Також поставлені запитання дозволять скласти загальну картину про емоційну сферу підлітків, які переглядають рекламні ролики. Представимо результати анкетування.

1. Виявлення ставлення до реклами за 5 бальною шкалою: 5 – дуже добре, 5 осіб (5.9%); 4 – не знаю, 30 осіб (35.3%); 3 – швидше погано, ніж добре, 15 осіб (17.6%); 2 – швидше добре, ніж погано, 20 осіб (23.5%); 1 – дуже погано. 15 осіб (17.6%)

2. Довіра до реклами за 5-бальною шкалою: 5 – так, 8 осіб (9.4%); 4 – скоріше так, ніж ні, 25 осіб (29.41%); 3 – не знаю, 12 осіб (14.11%); 2 – скоріше ні, ніж так, 40 осіб (47.05%); 1 – немає.

3. Як часто ви обдумуєте рекламу, яку побачили? 3 – часто, 15 осіб (17.6%); 2 – рідко, 30 осіб (35.3%); 1 – ніколи, 40 осіб (47.05%)

4. Яку кількість рекламних висловів ви можете згадати? 10-5, 30 осіб (35.3%); 5-3, 40 осіб (47.5%); 2-1, 10 осіб (11.83%)

5. Чи є у вас улюблена реклама? 1. Так, 25 осіб (30%); 2. Ні, 60 осіб (70%)

6. Чи купували ви товари під вплив реклами хоч раз у житті? 1. Так, 85 осіб (100%); 2. Ні

7. Чи чули ви у рекламі неправдиві

речі? 1. Так, 80 осіб (95%); 2. Ні, 5 осіб (5%)

8. Переважаючі емоційні стани: байдужість, піднесений настрій, інтерес, бадьорість, емоційне збудження, пожвавлення, роздратування, втому, голод.

9. Емоційні оцінки ролика: яскраві, барвисті, смішні, веселі, насторожують.

З отриманих результатів можна зробити висновок, що ставлення до реклами в цілому у досліджуваних є більш негативним чим позитивним. Половина підлітків, що взяли участь у дослідженні, не довіряє рекламі. Також позитивним результатом є те, що значна кількість підлітків не обдумує сенс реклами. Але на підсвідомому рівні реклама все таки запам'ятовується, адже 5-7 висловів, які зачасту згадують підлітки із реклами – це багато, тоді підлітки заповнюють свій розум непотрібною інформацією. Є невелика кількість осіб, у яких є улюблена реклама це, вже значить про те, що реклама вплинула на підлітка як певний цікавий факт. Також можна зробити висновок про те, що під час перегляду телепрограми, більшість підлітків звертають увагу на рекламу, оскільки вони чують неправдиві речі. Оскільки всі купували товари під дією реклами можна сказати, що реклама все ж впливає на підлітка. Серед яскраво виражених емоційних станів найбільш часто зустрічаються наступні: радість, потреба попити, байдужість, дратівливість, бадьорість, спокій, інтерес, піднесений настрій.

Рекомендації. Рекомендуємо підлітку під час перегляду реклами концентрувати увагу на своїх думках та роздумах, активізувати процес рефлексії, для того щоб підліток міг зрозуміти, що саме хоче піднести йому реклама та знайти основний зміст реклами. Під час прояву різних емоцій підлітки стають більш вразливими, тому, підлітку потрібно усвідомити свої емоції та почуття, що виникають під час перегляду реклами, та за допомогою ментального аналізу виділити для себе: що саме в рекламі сприймається позитивно, а що викликає роздратування, гнів, заперечення, сором тощо.

Окремими рекомендаціями є уникнення повторень фраз із реклами тому, що ви самі її рекламуєте; під час перегляду не варто телефонувати на номери телефонів, які вказані на екрані, тому що там вас також буде чекати реклама. Заключним етапом може бути активне реагування на усвідомлені емоції (зокрема негативні), наприклад: вимкнення звуку телевізора на період показу реклами тощо.

Практичне значення. Дане дослідження буде корисне для практикуючих психологів, які недавно почали свою діяльність у роботі з цінностями, переконаннями та негативними установками підлітків, а також для класних керівників, які мають заплановані виховні години щодо впливу ЗМІ на психіку підлітків.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу можна зробити висновок, що реклама є невід'ємною

частиною життя підлітка. Виявлено, що підлітки менших класів більш піддатні впливу реклами. За результатами емпіричного дослідження з'ясовано, що реклама через слуховий та зоровий канали найбільше впливає на цілісно-смыслову сферу підлітка. На основі цих результатів ми розробили рекомендації для підлітків щодо зменшення впливу реклами на цілісно-смыслову сферу підлітка.

Література

1. Гримак Л. Гипноз рекламы / Л. Гримак // Прикладная психология. – 1999. – №3. – С.21–26.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита / Е.Л. Доценко – М.: ТОО «ЧеРо», 1997. – 343 с.
3. Лебедев А.Н. Зигзаг удачи или точные технологии? Психологическая экспертиза наружной рекламы: проблемы и методы/ А.Н. Лебедев // Рекламный мир. – 1996. – №8 (47). – С.21–25.
4. Лебедев-Любимов А. Психология рекламы / А. Лебедев-Любимов. – СПб.: Питер, 2004. – 368 с.
5. Золотова Н.О. Реклама как психолингвистическая проблема / Н.О. Золотова // Актуальные проблемы психолингвистики: слово и текст: Сб. науч. тр. – Тверь, 1996. – С. 50–60.
6. Лебедев А.Н. Экспериментальная психология в российской рекламе/ А.Н. Лебедев, А.К. Боковиков. – М.: РАН, Институт психологии: Изд. центр Академия, 1995. – 136 с.
7. Котлер Ф. Основы маркетинга/ Ф. Котлер: [пер. с англ. В.Б. Боброва]. – М.: Прогресс, 1992. – 670 с.
8. Дейнека О.С. Экономическая психология: Учебное пособие / О.С. Дейнека. – СПб., 2000. – С.92.
9. Федотова Л.Н. Социология рекламной деятельности: Учебник / Л.Н. Федотова. – М.: Гардарики, 2002. – 272 с.
10. Дымшиц М. Экспертная система оценки вербальных элементов коммуникации ВААЛ / М. Дымшиц // Рекламные идеи-YES! – 2000. – № 2. – С. 81– 86.
11. Левин А.И. Социальные аспекты электронной революции /А.И. Левин // Информационное общество. – 2000. – вып. 1. – С. 33–36.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ В КОНТЕКСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН

Автори:

Буян І.А., Корнійчук Н.О.,
учениці 10-го класу Хорівської ЗОШ
I-III ступенів Острозької районної
ради

Колесник О.С.,
студентка IV курсу спеціальності
«Психологія» факультету політико-
інформаційного менеджменту
Національного університету
«Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,
кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

В статті теоретично розглянуто особливості поняття «девіації»; описано причини та умови виникнення «девіантної поведінки», її вплив на підлітків; розкрито проблему дитячо-батьківських відносин; визначено їх роль у виникненні девіантної поведінки.

Ключові слова: «девіація», «девіантна поведінка», «дитячо-батьківські відносини», «підлітки».

В статье теоретически рассмотрены особенности понятия «девиации»; описано причины и условия возникновения «девиантного поведения», ее влия-

ние на подростков; раскрыто проблему детско-родительских отношений; определены их роль в возникновении девиантного поведения.

Ключевые слова: «девиация», «девиантное поведение», «детско-родительские отношения», «подростки».

In the article theoretically description of the concept of «deviation» is considered; describes the causes and conditions of the emergence of «deviant behavior», its impact on teenagers; the problem of child-parenting relations is revealed; their role in the emergence of deviant behavior is determined.

Key words: «deviation», «deviant behavior», «child-parent relationship», «teenagers».

Постановка проблеми. В Україні проблема девіантної поведінки підлітків завжди була однією з найважливіших у різних галузях науки. Слід погодитися з думкою В.В. Ковальова, що соціально-психічні аспекти цієї проблеми вивчені ще недостатньо і багато в чому спірні. Відхиляючись від установлених норм у суспільстві, девіантна поведінка перешкоджає соціалізації особистості, а саме: становленню, формуванню, розвитку її громадської свідомості. Разом з тим, підлітковий вік з його нейроендокринними змінами з давніх давен вважається фактором, який сприяє злякисному розвитку девіантної поведінки. Цей період найчастіше позначають як «важкий», бо в ньому виявляються ті недоліки виховання,

що виникли раніше, але були приховані. Виявляються вони через особливу суперечливість підліткового віку. На жаль, реальна картина показує, що в Україні є багато соціально неблагополучних, неповних, розлучених, дезорганізованих, з характерними проблемами сім'ї, тому, часто в таких умовах з'являються девіанти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній науці особливо популярним є вивчення особливостей девіантної поведінки неповнолітніх: стадій соціальної дезадаптації девіантів (Б. Алмазов), стратегій відносин підлітків-девіантів (Л. Шнейдер), критерій поведінкових проявів (М. Раттер, Л. Лінник, Г. Тигунцева), груп факторів, які детермінують девіантну поведінку (Р. Берон, Д. Річардсон, Л. Вольова, Ю. Клейберг, К. Змановська) та передумов виникнення асоціальної поведінки (С. Баличева, Г. Аванесов).

Також увага вчених звертається не тільки на сам феномен та його особливості (Є. Арутюнянц, Д. Берт, О. Докуніна, В. Дружиніна, З. Косарчук, Л. Повалій, В. Постовий, О. Хромова та ін.), а й на взаємозв'язок поведінкових девіацій з іншими міждисциплінарними аспектами, які впливають на формування девіантності. До прикладу, цим питанням займались не тільки вчені-психологи, а також педагоги (К. Змановська, В. Рибніков), медики (В. Менделевич), соціологи (В. Афанасьєв, Я. Гілінський).

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що, незважаючи на різ-

номанітність психологічних досліджень феномену «девіантна поведінка», наразі немає єдиного чіткого визначення.

Мета полягає в тому, щоб теоретично дослідити особливості девіантної поведінки підлітків та визначити роль дитячо-батьківських відносин у її виникненні.

Виклад основного матеріалу. Серед наукових досліджень кінця XIX початку XX століття, вчених зацікавили проблеми «девіації» суспільства, бо до цього періоду поняття не було глибоко розкрито.

Девіантна поведінка – це вчинки, які не відповідають моральним або правовим нормам і вимогам суспільства [13]. Це всі ті дії, які є аморальними для соціуму (В. Ковальов, Т. Шибутані, Н. Ківенко, Л. Мардахаєв, та ін.).

Уперше поняття «девіації» в науковий обіг увів Е. Дюркгейм - французький соціолог та філософ. Він запропонував таке поняття як «аномія», тобто відсутність або зіткнення певних цінностей, їх порушення [13].

Після офіційного введення «девіантності» в наукову літературу, свій внесок в розкриття проблеми зробили М. Сімен і Р. Мертон. Згідно їх теорій, девіантна поведінка має позитивне (героїзм, самопожертва) і негативне (суїцид, крадіжки) забарвлення [7]. Значного визнання набула концепція соціальної дезорганізації, одним із авторів якої був Т. Шибутані. Ця концепція пояснює, що девіантну поведінку зумовлює зміни у соціальному середовищі. Тобто, колишні стандарти втрачають своє

значення і на зміну іншим, приходять нові. Унаслідок чого, відбувається дезорганізація життя людей [4].

У психології, після довгих років дослідження девіантності, детально розкрили типи поняття, які вважаються синонімами до відхиленої поведінки. А. Личко, В. Ковальов, Л. Жезлова, А. Амбрумова детально вивчали делінквентну поведінку. Тобто дії якої порушують встановлені порядки, норми, тим самим загрожуючи іншим людям і є кримінально-каральними [9, с. 110]. Л. Кошчу розглядав аномальну поведінку. Вона, за словами вченого, охоплює такі поняття, як «порушений», «дефективний», та разом із тим, включає патологічний стан індивіда [10].

Асоціальна поведінка – поведінка, яка суперечить нормам, що виступає у формі аморальних дій. А.В. Хомич вважає, що асоціальна поведінка не має претендувати на загальність, бо не кожне порушення (відхилення) є асоціальним [8, с.111]. Агресивна поведінка – це поведінка, що виражається в готовності до агресії. Психологи зазначають (А. Бандура, Р. Уолтерс), що така поведінка може передатися спадково: батьками, родичами, та іншими важливими для дитини людьми [3].

Деструктивна поведінка – це поведінка, що відхиляється від психологічних норм і направлена на руйнацію мирного життя та моральних законів, загрожуючи не тільки оточуючим, а й собі, інакше кажучи, відбувається саморуйнація аж до повної ізоляції [9, с.112]. А. Анцупов, який займався

конфліктологією, вивчав конфліктну поведінку, як найбільш гострий спосіб усунення протиріч, які виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту і супроводжується негативними емоціями [2].

Акцентованою поведінкою займалися К. Леонгард, К. Платонов, А. Личко. Вони вважали, що акцентуація - це особливість характеру (особистості), яка детермінована надмірно вираженими окремими рисами характеру, внаслідок чого, виявляється виборча уразливість відносно певного роду психогенних впливів при збереженні хорошої стійкості до інших. Адиктивна поведінка, тобто схильність до залежностей, це відхилення, яке за допомогою зловживання певними речовинами особу відриває від реальності (алкоголь, тютюн) [5].

Крім того, виділяють ще дві поведінки, які між собою взаємодіють – дезадаптивна і неадекватна. Без адаптації людина не спроможна пристосуватися до будь-яких вимог, норм і принципів. Тому, часто наслідком цього є неадекватність. Саме неадекватна поведінка в загалом об'єднує своїм завданням всі різновиди девіантної поведінки.

У «Психологічному словнику» Б. Мещерякова показано нове визначення девіантної поведінки, а саме – це дії, що не відповідають встановленим соціумом нормам і правилам, що доводить девіанта (порушника) до виправлення або покарання [11].

Проблема девіантної поведінки, на думку Л. Виготського, розглядається

здебільшого у підлітків. Справа в тому, що девіантна поведінка, як правило, формується в підлітковому віці (11-16 років), адже протягом цього періоду відбувається своєрідний перехід від дитинства до дорослості, від незрілості до зрілості, який пронизує всі сторони розвитку підлітка.

У підлітковому віці ті аномалії особистісного розвитку, які в дошкільному періоді існували тільки в прихованому стані, проявляються назовні. Відхилення в поведінці властиві майже всім підліткам.

Підлітковий вік як кризова стадія розвитку особистості, на думку видатних психологів (З. Фрейд, А. Адлер, А. Рубінштейн, І. Кон), передбачає, що поведінка підлітка важка як для себе, так і для інших. Це дійсно так, адже фізична нестабільність, риси характеру, емоційна незрілість та формування соціальних відносин виступають як фактору ризику, які роблять цей період важким [12]. Д. Фельдштейн класифікував на основі домінування негативних рис і їх проявів в середовищі причини появи девіантності у підлітків: особливості батьківського виховання, властивості особистості, поганий приклад виховання, часті конфлікти, психічні та фізичні відхилення та вплив ЗМІ на стереотипність поведінки [14, с.44].

Порівнюючи статистику за 1999 та 2013 роки, можна зробити висновок, що протягом 14 років, вживання спиртного підлітками 12-15 років зросло у 4 рази, молодь 12-15 років почали курити на 15% більше ніж на початку XIX

ст., а серед загального числа наркоманів різко збільшується вживання наркотиків дітьми 9-13 років.

Думки науковців, що вивчали особливості підліткового віку і проявів у цей період девіації, розділяються між трьома найголовнішими аспектами: вікова особливість, психічне відхилення та недоліки виховання. В реальному житті на взаємини між членами родини впливають багато чинників і найголовнішим чинником, на нашу думку, є індивідуальні особливості батьків.

Найчастіше батьківське виховання поділяється на певні стилі, які допомагають визначити та зрозуміти якість стосунків дитини з батьками: демократизм (дотримання двох основних правил у вихованні дитини – самостійність і дисциплінованість), авторитаризм (ґрунтується на контролі, конфлікті, заборонах), гіперопіка (виражається у надмірному контролі та підлаштовуванням дорослих під настрій дитини) і гіпоопіка (байдужість з відсутністю повного контролю) [14].

Відомий російський педагог В. Кан-Калік у своїх працях відмітив 4 типи батьківських установок на розвиток дитини, тим самим показуючи наслідки їхнього впливу на особистість: *1 тип* – любов та повна віддача – виражається у ласкавому ставленні з дитиною; *2 тип* – віддаленість – повна відсутність контакту, агресія, небажання витратити час на розвиток дитини; *3 тип* – надмірна критичність – проявляється у пошуках негативного, відсутності системи заохочення та підтримки,

постійних сварках; *4 тун* – надмірна опіка – зайва турбота про дитину [14, с.73].

Найбільшою проблемою сімей, які знаходяться в такому кризовому стані – це нездатність до самореабілітації. Якщо батьки не в змозі справитися з вихованням важкої дитини, найкращим рішенням буде звернутися до кваліфікованого спеціаліста. Адже сімейний добробут та взаєморозуміння між усіма членами родини – найважливіше.

Одним з поставлених завдань статті є проведення емпіричного дослідження, для того, щоб визначити девіантну поведінку підлітків та особливості появи цієї поведінки в дитячо-батьківському вихованні.

Обґрунтування вибору методик. Зважаючи на результати пошукового емпіричного дослідження, до складу діагностичного комплексу ввійшли такі методики: Опитувальник «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» Е. Шафера для вивчення установок, поведінки і методів виховання батьків так, як бачать їх діти в підлітковому віці. Анкета «Вплив батьківського стилю виховання на девіантну поведінку» направлена на виявлення форм девіантної поведінки у відношенні батьківське виховання – дитина.

Для анкети ми обрали найбільш популярну модель батьківського виховання, які включає в собі 5 стилів: демократичний, авторитарний, ліберальний, гіпоопіка, гіперопіка. Моніторинг націлений та те, щоб дізнатись думку підлітків щодо середовища ви-

никнення відхиленої поведінки та стосунків між ними та батьками.

Обрані вищевказані методи дозволяють виявити комплексну діагностику соціально-комунікативного розвитку неповнолітнього, детально вивчити характерологічні особливості особистості, а також вивчити інтереси, ставлення до людей і самого себе, морального обличчя підлітка.

Вибірку дослідження становили 50 учнів Хорівської ЗОШ I-III ступенів віком 13-16 років. Вибірка формувалась стихійно.

Результати опитувальника «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» Е. Шафера. Відповідно до інтерпретаційних результатів методики, отримані результати доводять, що 30% усієї вибірки виховуються за допомогою «директивного» методу, тобто, підлітки сприймають батьків як тих, хто часто використовують контроль, мають силу і владу, домінування над дітьми.

Наступні 24% та 20% учнів виховуються «автономним» та «позитивним» стилем. Такий результат пояснюється тим, що одні батьки вважають своїх дітей дорослими, які мають свою позицію, роль в соціумі, розуміють свої почуття і бажання. Інші, схильні більш до того, що дітям необхідна допомога і підтримка кожного з батьків.

Решта 14% та 12% школярів бачать батьківське виховання з точки зору «ворожості» та «непослідовності». Це означає, що батьки, які налаштовані вороже проти своїх дітей, характеризуються агресивністю, надмірною су-

ворістю, іноді триманням дистанції по відношенню дитини. Такі діти часто або стають емоційно холодними, або надто підозрілими до оточуючих. «Непослідовність» у вихованні – це так зване поєднання суворості і ліберальності, і навпаки, перехід від психологічного прийняття до емоційного відкидання. Результати проведеного опитування у вигляді кількісних показників рівнів батьківської поведінки і ставлення до підлітків подані на рис. 1.

цензурних слів» (16%), адже, навіть у словарному запасі найкращих батьків такі слова завжди були в ужитку;

- *авторитарний* – «агресія» (50%) - такий стиль завжди слугує синоніму «надмірний контроль», в свою чергу, це породжує певну агресію з боку того, кого утискають;
- *гіперопіка* – «п'янство» (32%) – протягом всього життя в людини виникають два суперечні мотиви,

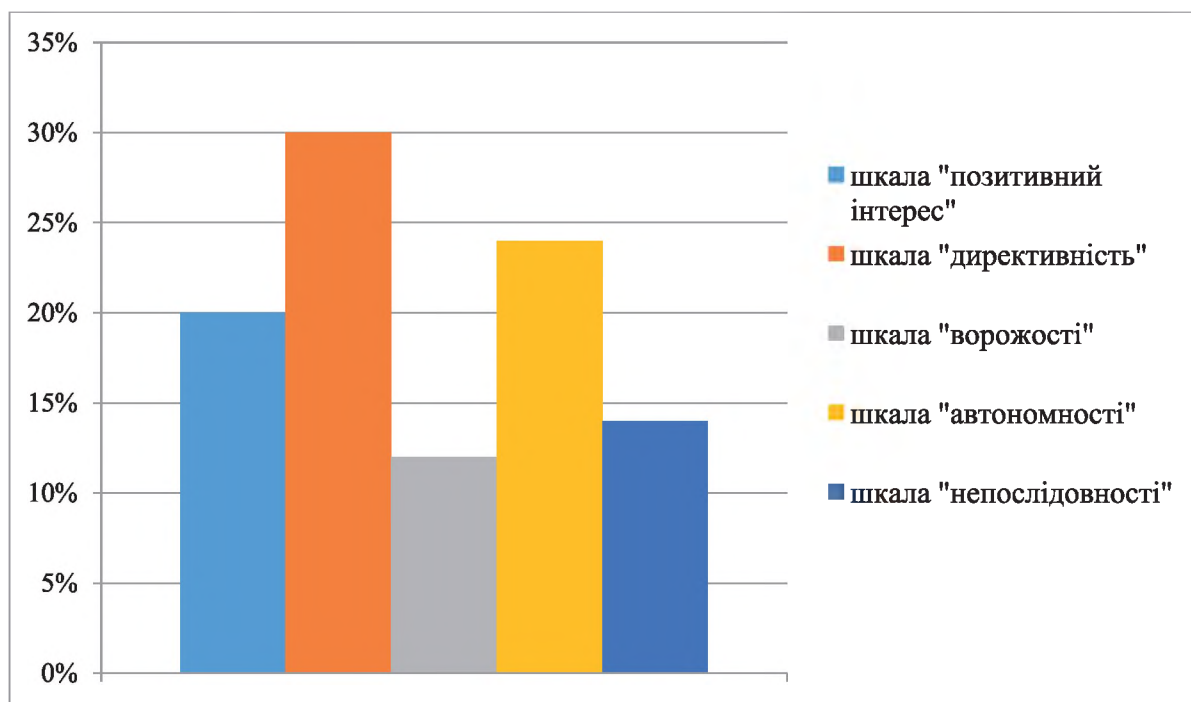

Рис. 1. Показники рівнів батьківської поведінки і ставлення до підлітків

Результати анкети «Вплив батьківського стилю виховання на девіантну поведінку». Відповідно до анкетування, підлітки виділили найбільш характерні прояви видів девіантності у кожному з стилів батьківської поведінки:

- *демократичний* – «вживання не-

бажання: сепарації від батьків та незмога розірвати цей сильний зв'язок, тому такому стану притаманне зловживання алкоголем;

- *гіпоопіка* – «легкі правопорушення» (22%) – бажання підлітка звернути на себе увагу будь-яким

способом;

- *ліберальний* – «цинізм» (30%) – відповідно до батьків-лібералістів, які не практикують у своєму вихованні слова «ні» та не роблять зауважень, у таких дітей виникає цинічне ставлення до оточуючих.

Результати проведеного анкетування у вигляді кількісних показників рівнів батьківської поведінки і ставлення до підлітків подані на рис. 2.

стилем, більш піддатливі до розвитку девіантної поведінки.

На другому місці опинилась гіперопіка (64%), передостанніми виявилися гіпоопіка (56%) і ліберальний (49%) стиль. Демократичний стиль (23%) показав найменший результат щодо формування девіації. Підлітки, яких виховували відповідно, не були обділені любов'ю та увагою, були близькими зі своїми батьками.

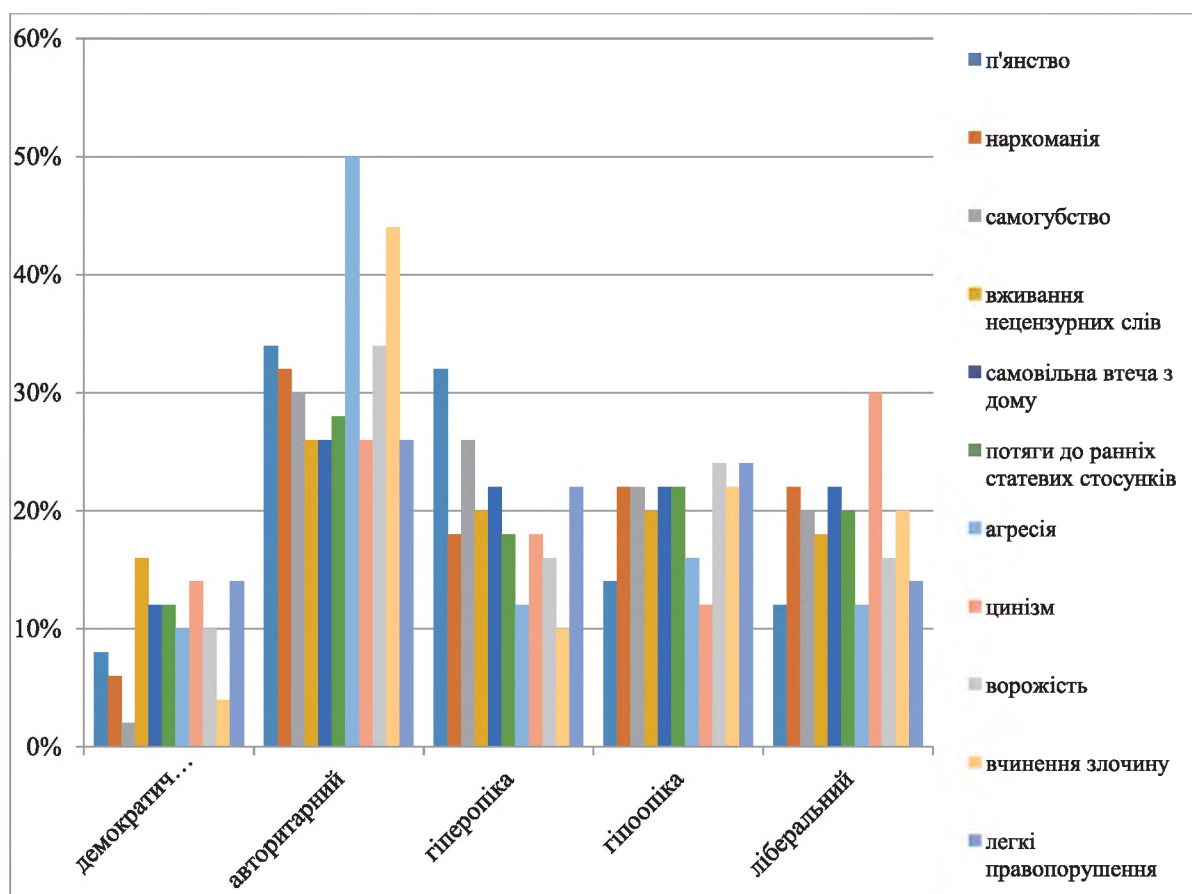

Рис. 2. Характерні прояви видів девіантної поведінки у різних стилях виховання

Дослідження також показало, що майже всі респонденти (87%) вважають, що діти, виховані авторитарним

Серед учнів Хорівської школи ми провели моніторинг використовуючи 2 запитання: «Що на Вашу думку є го-

ловною причиною девіантної поведінки?» і «Як часто Ви говорите зі своїми батьками?». На основі цього ми змогли дізнатися думку підлітків, щодо основних чинників формування поведінки що відхиляється, разом з тим, було актуально поставити питання про спілкування з батьками, щоб узагальнити дослідження моделі «батьки-підліток». Це допоможе нам ще раз зауважити, в

учнів схильні до думки, що причиною девіантної поведінки підлітків – це вплив оточення (погані компанії, образи з боку одноліток, нещасливе кохання, тощо). Тільки 11% вважають, що головним чинником девіантної поведінки підлітків – це інтернет. Результати проведеного опитування у вигляді кількісних показників основних чинників девіантної поведінки подані на рис. 3.

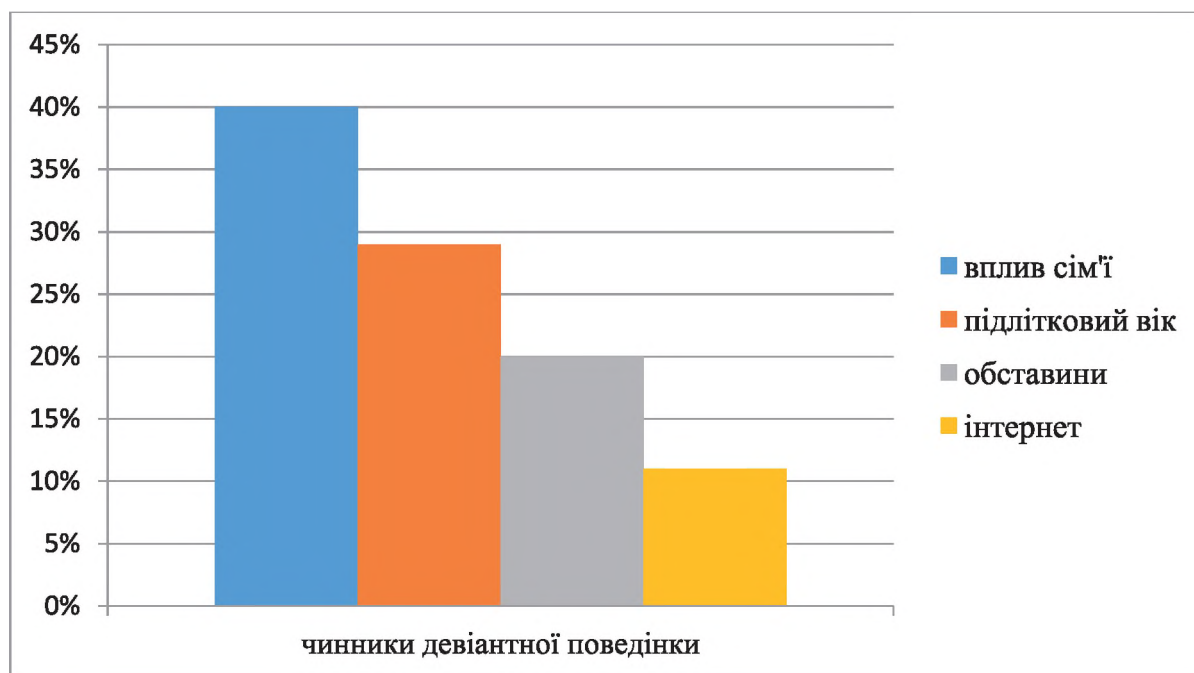

Рис. 3. Показники основних чинників девіантної поведінки на думку підлітків

яких стосунках знаходяться учні Хорівської школи з своїми рідними.

За даними 1 запитання з діаграми видно, що 40% учнів вважають, що саме вплив сім'ї є основним чинником формування девіантної поведінки. Також великий відсоток, а саме 29%, вважає, що велику роль відіграють і особливості психології підліткового віку. 20%

За результатами 2 запитання виявилось, що 40% учнів ніколи не обговорюють свої проблеми із батьками, 28% учнів роблять це дуже часто, 18% – часто і 14% – рідко. Це означає, що великий відсоток підлітків не мають достатньо уваги від батьків, і тримають свої переживання в собі.

Результати питання «Як часто Ви го-

ворите зі своїми батьками?» подані на рис. 4.

Рекомендації батькам по запобіганню девіантної поведінки і дітей. Щоб запобігти розвитку відхиленої поведінки в вашій дитини ще у ранньому

но дитину не змінити, адже такий підхід вона сприймає негативно;

- якщо дитина порушила певні правила, – не дорікайте, доцільніше буде з'ясувати причину порушення;

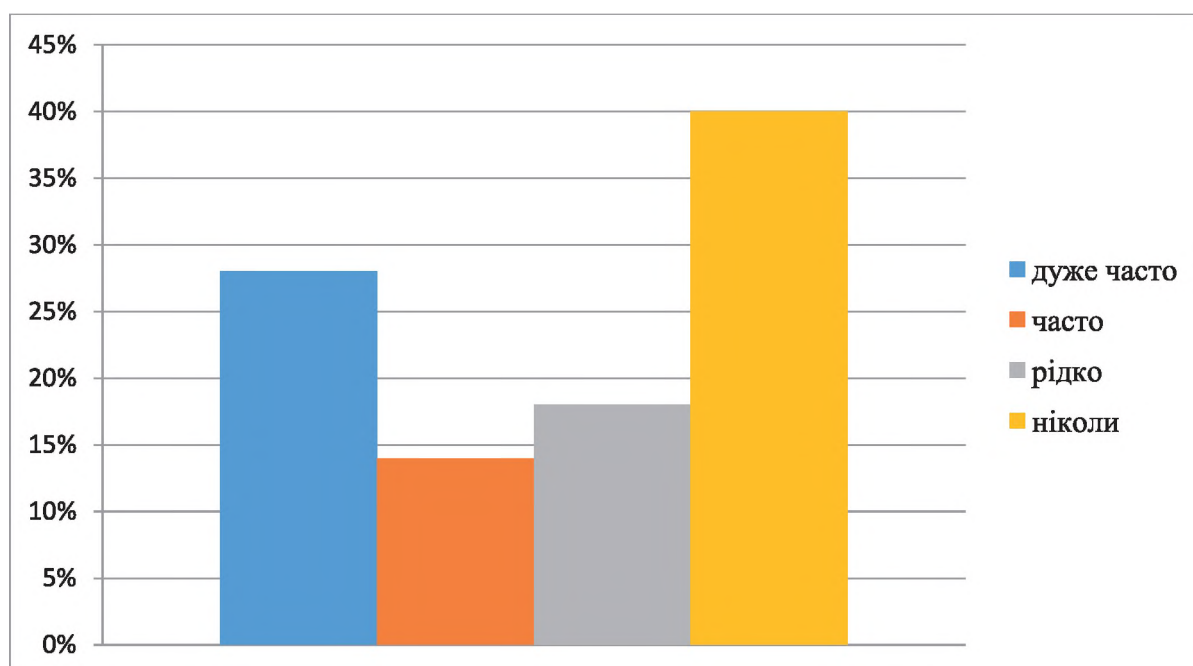

Рис. 4. Показники вербальних взаємовідношень підлітків з батьками

віці, потрібно дотримуватися рекомендацій сучасних психологів (М. Львова, С. Баличева, В. Москвичов, А. Фоміна):

- будь-яка дитина завжди потребує любові та підтримки, тому проявляйте ці почуття безпричинно;
- приймайте дитину такою, яка вона є, не варто робити акцент на поганих рисах характеру;
- не тисніть на дитину, висувайте тільки ті вимоги, які співпадають з її можливостями;
- потрібно запам'ятати, що насиль-

- старайтеся більше часу приділяти дитині;
 - давайте їй право вибору;
 - якщо батьки не праві, вони мають бути готові вибачитися, а не ставати на своєму;
 - з раннього дитинства пояснюйте різницю між добром і злом;
 - говоріть з дитиною, дізнавайтеся про її думки, завжди існує причина тієї чи іншої поведінки, тобто певна відповідь на подразник;
- Спираючись на отримані емпірич-

ні результати, хотілося б донести до батьків значущість спілкування з дитиною ще на ранніх періодах його життя, турботи, адекватного виховання та здорового глузду. Адже людина зі свого народження перебуває під повним впливом батьків. Вони вкладають в неї ті риси, особливості, саме бачення цього світу. І саме тому, який світогляд в дитини сформувався в дитинстві, в майбутньому, дорослому житті він буде завжди впливати на її вчинки та форму поведінки. Діти – це відображення самих батьків і виховувати їх потрібно з великою відповідальністю.

На основі отриманих результатів можемо дійти таких висновків:

Девіантна поведінка має свої плюси і мінуси, але найчастіше її сприймають як загрозу для суспільства. Вона завжди пов'язана з якою-небудь невідповідністю людських вчинків, ідеям, стереотипам, дій, певними видами діяльності, розповсюдженими у суспільстві, правилами поведінки, цінностям.

Під час дослідження особливостей девіантної поведінки сучасних підлітків на прикладі учнів Хорівської ЗОШ I-III ступенів було виявлено, що 30%, більшість, виховуються «директивним методом», тобто, присутній жорсткий контроль з боку батьків, тенденція до легких маніпуляцій завдяки своїй владі, часто критикують висловлення думок дитини. Цей стиль не найкращий для прикладу виховання, тому часто діти, аби «втікти» від тиску, проявляють незначні форми девіантної поведінки, які в подальшому можуть розвивати-

ся. Демократичний стиль у вихованні є взірцем. Адже формування дорослості за таких відносин, проходить без всяких перешкод, саме він найбільш сприяє вихованню самостійності, активності, ініціативи, соціальної відповідальності.

Підлітки не виключають того факту, що на девіантну поведінку впливають інші зовнішні чинники, але, аргументуючи свої відповіді, вони запевнили, що саме головним фактором виступає сім'я.

Рекомендації, які представлені у нашій роботі, зможуть допомогти батькам на базових рівнях виховання соціально здорової дитини, аби в подальшому запобігти розвитку формування девіантної поведінки.

У подальших дослідженнях ми зосередимо увагу на аналізі особливостей окремих форм девіантної поведінки та порівняємо сьгоднішні результати підлітків з майбутніми результатами юнаків.

Література

1. Абетка соціального педагога / [уклад. В.В. Волканова] – Харків: Основа, 2012. – 235 с.
2. Анцупов А.Я. Конфликтология: учебник для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – Москва: ЮНИТИ, 1999. – 507 с.
3. Бандура А. Подростковая агрессия / А. Бандура, Р. Уолтерс. – Москва: Эксмо-Пресс, 2000. – (Психология. XX век).
4. Варій М.Й. Загальна психологія / М.Й. Варій. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 968 с. – (2).

5. Виничук Н.В. Психологія аномально-го поведіння [Електронний ресурс] / Н.В. Виничук // Владивосток. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.twirpx.com/file/130534>.
6. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – Київ: Основи, 1999. – 726 с.
7. Електронні підручники онлайн. Девіантна поведінка [Електронний ресурс] / Електронні підручники онлайн – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/16850303/sotsiologiya/deviantna_povedinka.
8. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма / Н.В. Ківенко, І.І. Лановенко, П.В. Мельник // Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 134 с.
9. Кікалшвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки / М.В. Кікалшвілі // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – №22. – 109-122 с.
10. Кошчу Л. Аномалія особистості [Електронний ресурс] / Л. Кошчу. – Режим доступу до ресурсу: <http://bukvar.su/pedagogika/100857-Anomalii-lichnosti-Problema-normy-v-psihologii.html>.
11. Мешеряков Б. Большой психологический словарь / под ред. Б. Мешеряков, В. Зинченко. – Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 666 с. – (4).
12. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – Київ: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с. – (навчальний посібник).
13. Психологія / [О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зликов та ін.]. – Київ: «ІНКОС», 2005. – 351 с. – (навчальний посібник).
14. Туріщева Л.В. 101 схема й таблиця на допомогу шкільному психологу / Л. В. Туріщева. – Харків: Основа, 2008. – 96 с.
15. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – Москва: АСТ, 2004. – 640 с.

* * *

СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ДО ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ РЕКЛАМИ

Автори:

Світлана Бангура,

учениця 9-го класу Острозької
ЗОШ І-ІІІ ступенів №3,

Марина Осипенкова,

студентка ІІ курсу, спеціальності
«Психологія» Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

У статті розглянуто різні підходи до розуміння телевізійної реклами; емпірично досліджено ставлення дітей шкільного віку до реклами; висвітлено негативні сторони сприймання телевізійної реклами дітьми різних вікових категорій; з'ясовано позитивні та негативні наслідки перегляду реклами; досліджено, що діти молодшого шкільного віку більш позитивно ставляться до телевізійної реклами, ніж діти старшого шкільного віку.

Ключові слова: реклама, ставлення, сприймання, діти шкільного віку.

В статье рассмотрены различные подходы к пониманию телевизионной рекламы; эмпирически исследованы отношение детей школьного возраста

к рекламе; освещены отрицательные стороны восприятия телевизионной рекламы детьми разных возрастных категорий; выяснено положительные и отрицательные последствия просмотра рекламы; исследовано, что дети младшего школьного возраста более позитивно относятся к телевизионной рекламе, чем дети старшего школьного возраста.

Ключевые слова: реклама, отношения, восприятия, дети школьного возраста.

The article deals with different approaches to understanding television advertising; school age children's attitude towards advertising is empirically investigated; the negative aspects of the perception of television advertising by children of different age groups are highlighted; the positive and negative consequences of viewing advertisement are revealed; it has been investigated that children of junior school age have more positive attitude towards TV advertising than children of the senior school age.

Key words: advertising, attitude, perception, children of school age.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток науково-технічних процесів у сучасному світі впливає на всі сфери нашого життя без винятку, що сприяє розвитку суспільної свідомості людей, їх спілкування, взаємовідношенням у найрізноманітніших видах діяльності. В останні десятиріччя стан здоров'я та фізичного розвитку дитячого населен-

ня України погіршується, стверджує Кеніг Т. [11].

Реклама стає частиною повсякденної культури, сприяє бізнес-інтересам, але не завжди висвітлює позитивні показники розвитку суспільства. Люди по різному ставляться до реклами. Для того, щоб покращити сприйняття реклами соціумом, маркетологи використовують різноманітні методи впливу як на дорослих, так і на дітей. Проте ставлення до телевізійної реклами у дітей різних вікових категорій відрізняється.

Вивчення ефективності рекламної діяльності одне із актуальних напрямів в сучасній психології, адже у рекламі широко використовуються методи і засоби психологічного, емоційного і інтелектуального впливу на людей. За останнє десятиліття було проведено безліч досліджень щодо даного питання в найрізноманітніших сферах (телебачення, радіо, Інтернет, друковані видання).

Проте питання, пов'язані з особливостями ставлення до телереклами дітей різних вікових періодів, ґрунтовно не досліджувалися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно рекламу розглядають як поширення відомостей про об'єкт задля створення йому популярності. Проте багатьма вченими, а саме Бернет Д., Моріарті С., Ядін Д., реклама розглядається як метод психологічного впливу на людей.

Вплив реклами на дітей досліджували такі вчені як Телетов О.С. та Іванова Т. Є. та інші. Безліч зарубіжних на-

уковців вивчали вищезгадане питання: Уеллс У., Бернет Д., Моріарті С., Ядін Д. У своїй книзі «Реклама: принципи і практика» Уеллс У., Бернет Д., Моріарті С. детально описують успішне використання маркетологами психологічних прийомів з метою вплинути на сприймання потенційних покупців [18].

Через телевізійну рекламу у глядачів змінюються цінності, стандарти та багато іншого. Поняття «сприйняття» тісно пов'язане з рекламою, адже за допомогою нього людина формує свої знання про об'єкт та ставлення до нього.

Саме у дітей шкільного віку сприйняття стає осмисленим та цілісним, стверджує Ваганова Н. Проте Агузарова О. [1], Асеев В. [2], Асмолов А. [3] у своїх працях описують як хороші так і погані наслідки сприймання телевізійної реклами дітьми.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ставлення дітей різних вікових груп до телевізійної реклами.

Завданням дослідження є теоретично проаналізувати поняття «реклама» та емпірично вивчити ставлення дітей різних вікових груп до телевізійної реклами.

Для вирішення поставлених завдань ми використали теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація основних теоретичних положень окресленої проблеми; емпіричний метод: анкетування (для дослідження ставлення дітей різних вікових категорій до телевізійної реклами).

Виклад основного матеріалу. Тра-

диційно у психології та соціології рекламу визначають як популяризацію товарів, видовищ, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників тощо, поширення інформації про когось, щось для створення популярності.

Уеллс У., Бернет Д., Моріарті С. трактують термін «реклама» як оплачену, неособисту комунікацію, яку здійснюється через засоби масової інформації з метою вплинути на аудиторію [18, с. 149].

Реклама в сьогоdnішньому суспільстві стала основним рушієм торгівлі. Вона презентує покупцеві нові товари та послуги та спрямовує покупця купити певний товар з поміж багатьох інших. Науковці стверджують що за допомогою реклами на людину можуть впливати та навіть маніпулювати нею. Реклама може формувати та змінювати поведінку та світогляд людини [16, 18]. Саме через це дослідження реклами актуальне сьогодні. Проте результати цих досліджень можуть використовувати як для того щоб захистити людину від негативного впливу реклами, так і для впливу на людину та маніпуляції.

При цьому приходиться розуміння того, що реклама пов'язана не лише з комерційними інтересами, але й з формуванням у споживачів системи певних цінностей, ідей і стандартів, а це, в свою чергу, може кардинально змінювати життя людини. Не буде новим сказати, що реклама вміщує в собі поєднання різної інформації, зазвичай подану у стисnutій, художньо обрамле-

ній формі, емоційно забарвленої та досить чітко розроблену так, щоб легше її було сприйняти через зорові та слухові аналізатори. Реклама, з одного боку, повідомляє споживачів про необхідні для купівлі та використання товари, а з іншого, поєднуючи свою інформацію з переконанням і навіюванням, впливає на людину та її психологічний стан [18, с. 150]. За допомогою реклами на людину здійснюють вплив, який вона сама може не помічати. Через цей вплив вона може здійснювати вчинки, які потім не може пояснити. Реклама дедалі все більше втручається в життя людини, керуючи на усвідомленому та несвідомому рівнях.

Кеніг Т. до факторів, що сприяють зниженню рівня дитячого здоров'я, відносить психофізичне навантаження в школі, в сім'ї та державі, тому вся інформація, яка подається сучасними медіа-ресурсами має сприяти зміцненню здоров'я, допомагати підростаючому поколінню обирати здоровий спосіб життя [11]. Але, на нашу думку, сучасна реклама негативно впливає на психіку та свідомість школярів. Цікаві музичні, аніматорсько-графічні відеоролики, які рекламують алкоголь, нікотин, насилля, шкідливі продукти харчування, заповнили наші екрани.

Маркетологи вважають, що є два типи споживачів: ті, хто купує товар, і ті, хто ним користується [18, с. 149]. У нашому випадку першими є батьки, а другими – діти. Якщо дорослі можуть обрати правильний товар, довіряючи своєму попередньому досвіду, то діти

можуть стати жертвами маркетингових комбінацій. На вибір споживання товару значний вплив має ставлення до нього, яке формує реклама.

Завданням реклами виступає не лише познайомити потенційного покупця з продуктом, але й сформуванню у нього позитивне відношення до рекламованої продукції [18]. Задля досягнення бажаного результату маркетингологи часто використовують різні психологічні техніки з метою впливу на сприймання людиною реклами.

На думку Р. Немова, «сприйняття» являє собою процес пізнання навколишнього світу у вигляді цілісних предметів та уявлень [17].

Традиційно у психології виділяють три види сприйняття: зорове, слухове та кінестетичне. У телевізійній рекламі не можуть використовувати кінестетичне сприйняття, проте маркетингологи мають змогу маніпулювати зоровим

та слуховим. Використання зорового сприймання у телевізійній рекламі дуже ефективно, адже більшу частину інформації людина отримує через зорові канали, а використання слухового сприймання лишу підсилює ефективність сприймання реклами.

Ваганова Н. стверджує, що сприймання у дітей шкільного віку стає осмисленим, цілеспрямованим і цілісним [4]. Проте, довірливе сприймання дитиною реклами може здійснювати і негативний вплив на її психіку. За результатами аналізу праць Агузарова О. [1], Асеєва В. [2], Асмолова А. [3] методом систематизації та узагальнення ми описали негативні сторони сприймання телевізійної реклами дітьми.

Результати аналізу можна побачити у таблиці 1, де в стислому вигляді подано особливості сприймання дітьми різних вікових категорій.

Сприймання різної телевізійної ре-

Таблиця 1. Негативні сторони сприймання телевізійної реклами дітьми різних вікових категорій

Вікова категорія дітей	Основна характеристика вікової категорії дітей	Негативна дія медіа-реклами на дітей та підлітків
2,5-3 роки	2,5-3 роки – це той період, коли дитина починає усвідомлювати і формулювати свої потреби. Формується словниковий запас.	Основна рекламна комунікація спрямована в основному на батьків.
3-6 років – дошкільний період	Дошкільний вік – це сензитивний період для формування особистості дитини, набуття нею першого соціального досвіду, розвитку емоцій, почуттів. В цей вік вона оволодіває загальними знаннями, уміннями, в набутті психічних якостей, необхідних для життя (оволодіння мовою, сприймання, уява, мислення, орієнтація в просторі й часі).	Негативна дія реклами для малюків: <ul style="list-style-type: none"> - «заколисуючий ефект»; - привабливість яскравої картинки; - веселий сюжет, гра на дитячих емоціях.
Молодший шкільний вік (6)7-11 років	У молодшому шкільному віці відбувається формування самооцінки, емоційно-вольова сфера ще недостатньо сформована, а психіка не досить стійка.	

Підлітковий вік 12-15 років	Підлітковий період – сензитивний для розвитку потреб, спрямованості особистості, оформлення ідеалів. Формується самооцінка, самосвідомість, потреба пізнати себе як особистість. Виникає потреба у самовираженні, значимості для інших, намагання бути на рівних з дорослими; посилюється статеві ідентифікація.	Негативна дія медіа-реклами на підлітків: розбещує дітей і підлітків; знижує культурний рівень молоді; штовхає дітей на купівлю шкідливих продуктів, алкоголю та тютюну; викликає бажання володіти тими товарами, які сім'я не може собі дозволити.
------------------------------------	--	---

клами має позитивні та негативні результати. Проаналізувавши дослідження телевізійної реклами Агузарова О. [1], Асеева В. [2], Асмолова А. [3] ми виділили актуальні, на нашу думку, наслідки сприймання дітьми телевізійної реклами (табл. 2).

Таблиця 2. Позитивні та негативні наслідки перегляду реклами

Переваги	Недоліки
1. Адаптація у соціумі. 2. Навіює правильні цінності. 3. Допомогає бути в курсі новинок. 4. Показ позитивного образу на прикладі відомих спортсменів, лікарів, митців. 5. Надає нову інформацію (чистити зуби потрібно двічі на день, молоко містить кальцій). 6. Орієнтація у товарно-грошових відносинах з дитинства. 7. Розвиває пам'ять. 8. Навчає нових слів за допомогою спогадів.	1. Знижує розумову активність. 2. Нав'язує ідеали краси, моди. 3. Рекламні ролики підривають здоровий спосіб життя (реклама фастфуду, батончиків, напівфабрикатів). 4. Вплив на родинні стосунки (наприклад, коли батьки не можуть купити дитині певну річ). 5. Реклама товарів для дорослих викликає нездоровий інтерес. 6. Пропагує шкідливі звички (тютюнопаління, алкоголь). 7. Перконує у необхідності купівлі адекватно непотрібних товарів. 8. Витрачання дітьми грошей з легкістю.

З метою виявлення ставлення дітей різних вікових груп до телевізійної реклами було проведено емпіричне дослідження. Ми розробили анкету для дослідження ставлення дитини до телевізійної реклами.

Анкета

Клас _____ Вік _____

- Як ви ставитесь до телевізійних рекламних роликів:
 - Позитивно
 - Подобається частково
 - Негативно
- Чи довіряєте ви телевізійній рекламі:
 - Так • Деяким • Ні
- Які сфери рекламованої продукції для вас є найбільш цікаві та бажані:
 - Напої
 - Продукти харчування
 - Іграшки
 - Дитяча косметика, косметика
 - Побутова техніка
 - Реклама фільмів
 - Реклама мультфільмів
 - Заставки
 - Реклама з участю тварин

Для того, щоб респонденти були більш правдивими ми зробили анкетування анонімним. Для зручності обробки результатів запитання анкети були закритими. Анкета складалася з питання про індивідуальну інформацію респондента, яка була необхідна для дослідження та трьох основних питань щодо ставлення дітей до реклами, довіри до рекламних роликів та сфер бажаної рекламованої продукції.

До вибірки увійшли 52 учні Острозької ЗОШ I-III ступенів №3. Для того, щоб дослідити особливості ставлення дітей різних вікових груп до телевізійної реклами було залучено 26 учнів першого та другого класу, 16 учнів 6 класу та 10 учнів десятого класу.

У ході емпіричного дослідження було виявлено, що ставлення до телевізійної реклами залежить від віку дитини. Учні молодших класів більш позитивно ставляться до реклами (позитивне ставлення – 55%, довіра до реклами – 23%). Зі збільшенням віку дитини реклама сприймається негативніше, а довіра до реклами різко зменшується (позитивне ставлення – 0%, довіра до реклами – 0%).

У таблицях 3 та 4 можна прослідкувати, що позитивне відношення і довіра до телевізійної реклами знижується поступово від молодших класів до старших.

Таблиця 3. Ставлення дітей різних вікових груп до телевізійних рекламних роликів (у % за віковими групами)

Вікова група дітей	Відношення до ТБ-реклами
1-й клас	Позитивно – 55 Подобається частково – 25 Негативно – 20
2-й клас	Позитивно – 38,4 Подобається частково – 15,4 Негативно – 46,2
6-й клас	Позитивно – 18 Подобається частково – 25 Негативно – 57
10-й клас	Позитивно – 0 Подобається частково – 8 Негативно – 92

Таблиця 4. Довіра дітей до телевізійної реклами (у % за віковими групами)

Вікова група дітей	Так	Деяким	Ні
1-й клас	23	23	54
2-й клас	30	16	54
6-й клас	0	25	75
10-й клас	0	16	84

Для з'ясування особливостей ставлення дітей до телевізійної реклами ми виділили сфери найбільш бажаної рекламованої продукції, тобто тієї, яку б діти дивилися із задоволенням. Найбільш бажаною серед дітей молодшого шкільного віку є реклама продуктів харчування (62%) та іграшок (56%). З віком потреби дітей та підлітків збільшуються.

Таблиця 5. Сфери найбільш бажаною
рекламованої продукції (у % за віковими
групами)

Вікова група дітей	Сфера реклами (у %)
1-й клас	Продукти харчування – 35 Іграшки – 31 Дитяча косметика – 10
2-й клас	Продукти харчування – 31 Іграшки – 25 З участю тварин – 23 Реклама мультфільмів – 17 Заставки – 15 Дитяча косметика – 13
6-й клас	Продукти харчування – 27 Напої – 16 З участю тварин – 10 Побутова техніка – 8
10-й клас	Продукти харчування – 8 Напої – 25 Реклама фільмів – 20 Косметика – 15 Побутова техніка – 15

Дослідивши ставлення дітей різних вікових груп до телевізійної реклами ми можемо захистити їх від негативного впливу реклами. Навчити фільтрувати інформацію, яку вона навіює. Знання про особливості ставлення дітей до телевізійної реклами допоможуть краще зрозуміти індивідуальні особливості та потреби дітей.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження було виявлено, що ставлення дітей до реклами у різному віці різне. Більшість дітей молодших класів (55%) ставляться до реклами позитивно, а 23% навіть відчуває довіру. Проте зі зростанням школярів ставлення до реклами погіршується. Так, у старших класах ніхто не довіряє телевізійній рекламі, відповідно всі не-

гативно ставляться до неї. Однак було помічено, що незважаючи на негативне ставлення старшокласників до телевізійної реклами, 16% підлітків довіряють деяким рекламним роликам, а саме роликам про напої та фільми.

Ми з'ясували, що сприймання реклами дітьми різних вікових періодів залежить від промислового продукту, про який йдеться у рекламі та актуальних потреб дитини. У першому класі багато дітей надають перевагу рекламним роликам продуктів харчування та іграшкам (31%). Молодшим школярам подобається переглядати рекламу іграшок через те, що у них ще чітко не змінилася провідна діяльність, і частково домінує потреба в грі. Споглядаючи на іграшки, вони частково задовольняють вищезгадану потребу. Шестикласники обирають пріоритетною рекламу продуктів харчування рідше (27%). Старшокласники не надають перевагу таким рекламним роликам (лише 8% вони подобаються). Проте учні десятого класу з більшим бажанням дивляться рекламу напоїв (25%) та рекламу фільмів (20%). Бажання перегляду реклами фільмів старшокласників пов'язане з можливістю самопізнання. Так, несвідомо підліток серед реклами фільмів може шукати персонажа, який був би схожий на нього.

Так, діти молодшого шкільного віку визнають більш бажаними для себе реклами харчових продуктів та іграшок, а старші школярі із задоволенням дивляться рекламу фільмів. Це свідчить про те, що дитина обирає більш бажану

ною для себе ту телевізійну рекламу, яка допомагає задовольнити її актуальні потреби.

У процесі соціалізації діти набувають сукупність понять і уявлень, соціальних потреб і якостей, які відображають особливості сімейного та соціального середовища. У молодшому шкільному віці діти ставляться до реклами більш позитивно, а у старшому шкільному віці ставлення до реклами носить здебільшого негативний характер. Це свідчить про те, що сприймання реклами дітьми підліткового віку приносить їм негативні емоції та формує негативне ставлення до телевізійної реклами.

Література

1. Агузарова О. Вікова педагогічна психологія / О. Агузарова. – Ростов н/Д: Лань, 1997. – 382 с.
2. Асеєв В. Вікова психологія: Навчальний посібник / В. Асеєв. – Ір: Основа, 1989. – С. 90-118.
3. Асмолов А. Психологія особистості / А. Асмолов. – М.: Логос, 1998. – 367 с.
4. Ваганова Н. Психолого-педагогічні основи перцептивного розвитку дитини. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / Н. Ваганова. – К.: Видавництво «Фенікс», 2011. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 13. – С. 85-91.
5. Вплив засобів масової комунікації на інтереси дітей та молоді: Сб. наук. Трудів – М.: НИИОП, 1989.
6. Дзікевіч С. Естетика реклами / С. Дзікевич. – М.: Гардарики, 2004. – 232 с.
7. Девіс Д. Дослідження в рекламній діяльності. Теорія і практика / Д. Девіс. – М.: Вільямс, 2003. – 854 с.
8. Джефкінс Ф. Реклама: Практичний посібник / Ф. Джефкінс. – К.: Знання, 2008. – 565 с.
9. Зазикін В. Психологія в рекламі / В. Зазикін. – М.: ДатаСтром, 2002. – 550 с.
10. Закон України про рекламу. Режим доступу: http://brandmedia.mk.ua/services/services_8/.
11. Кеніг Т.: Психологія реклами її сучасний стан і практичне значення / Т. Кеніг. – М.: Сучасні проблеми. 2005. – 485 с.
12. Кудін П., Ломов Б., Міткін А. Психологія сприйняття та мистецтво плаката / П. Кудін, Б. Ломов, А. Міткін. – М.: Плакат, 2007. – 372 с.
13. Лебедев А. Психологія реклами. Психологія: Підручник для економічних вузів. За заг. ред. В. Н. Дружиніна / А. Лебедев. – СПб.: Питер, 2006. – 608 с.
14. Лебедев-Любимов А. Основні психологічні моделі рекламного впливу. SALES business / А. Лебедев-Любимов. 2005. – №4. – С. 68-72.
15. Лебедев-Любимов А. Психологія реклами / А. Лебедев-Любимов. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
16. Мануйлов М. Психологія реклами / М. Мануйлов. – М.: ГТВ, 2005. – 565 с.
17. Немов Р. Общая психология: Краткий курс / Р. Немов. – СПб.: Питер, 2007. – 304 с.
18. Уэллс У., Бернет Дж., Мориарти С. Реклама: принципы и практика / У. Уэллс, Дж. Бернет, С. Мориарти. – СПб.: Питер, 2001. – 800 с.

СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

Автори:

Іванна Буян,

учениця 10 класу Хорівської
загальноосвітньої школи

I-III ступенів,

Вікторія Березюк,

студентка II курсу спеціальності
«Психологія» Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

Постановка проблеми. Здоровий спосіб життя в останні роки став актуальною темою для обговорення. Раніше будь-яке питання з цього приводу піднімалось лише під час огляду у лікаря, а сьогодні ми можемо почути пропаганду здорового способу життя скрізь: як на телебаченні, так на радіо, в журналах та інтернет-просторі.

Вчені по всьому світі (Toshihiko Maruta, Peter Norvid, Ken Budd, Deirdre A. Robertson, Rose Anne Kenny, Chris Woolston, Мельник В., Амосов М., Г.П. Голобородько, М.Є. Кобринського, С.В. Лапаєнко та ін.) достатньо довго досліджують та оцінюють фактори різного роду, які мають вплив на здоров'я

людей – дана тема глобальна проблема для всіх людей. Вони розглядалися з боку різних контекстів: вплив соціального життя, навколишнього середовища та технологічного розвитку. Але також окремим чинником, який може відобразитись на стані здоров'я людини, – це ставлення до власного здоров'я, наскільки важливим є прийняття факту, що потрібно прикладати зусилля для підтримки здорового тону організму [8].

Очевидно, що будь-які відхилення в здоров'ї формуються в дитинстві та в підлітковому віці і часто є наслідками нездорового способу життя. Ми акцентували нашу увагу саме на цьому віці, адже в цей час формуються звички і перші принципи, які впливають на подальше життя людини.

На території України в освітніх закладах існує пропаганда здорового способу життя, де мають проводитись години під час яких підліткам повинні розповідати про те, яку шкоду можуть приносити ті чи інші речі і як правильно підтримувати своє здоров'я в тонусі. Але, існує також висловлення Коцан І. та Ложкін Г., в їхній роботі вказано, що підлітки не ознайомлені з подібною інформацією гідним чином, тому можуть вважати їх спосіб життя та ставлення до власного здоров'я правильним, що, безпосередньо, може призвести до найгіршого [11].

Отже, спираючись на попередньо вказані аргументи, які підкреслюють актуальність даної роботи для досліджень, ми вирішили обрати тему емпі-

ричного дослідження: «Ставлення підлітків до власного здоров'я».

Аналіз останніх досліджень на публікацій. Проблему вивчення здоров'я людини можна розглядати як з сторони медицини та філософії, так і психології. Питання формування здорового способу життя зі сторони медицини показано в роботах А.П. Леонтєва, Ю.П. Лісіцина, В.С. Язловецького та ін.; психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуті в дослідженнях Т.Є. Бойченко, Г.П. Голобородько, М.Є. Кобринського, С.В. Лапаєнко, В.М. Оржеховської, Ю.Т. Похолінчука, М.С. Солопчука; формування здорового способу життя засобами фізичного виховання досліджували О.Ф. Артюшенко, О.М. Вацеба, Г.І. Власюк, Л.В. Волков, Л.Д. Гурман, В.С. Дробинський, О.Д. Дубогай, С.А. Закопайло. Особливу увагу хотілось би приділити дослідженню М.М. Амосова, який розкриває всі аспекти формування та збереження здорового способу життя та ставлення до свого здоров'я [17].

Виклад основного матеріалу. Відповідальність та турбота за власне здоров'я є важливим аспектом збереження здоров'я, що потребує особливої уваги. Як свідчать результати минулих досліджень більшість підлітків не вбачають причин погіршення загальної картини здоров'я, тобто проявлення неуваги до власного здоров'я [18].

За даними Міністерства охорони здоров'я України, за останні декілька років зареєстровано підвищення рівня

захворюваності й поширення хвороб серед молоді. Низький рівень здоров'я молодих людей, зокрема тих, що проходять медичну комісію в Збройних Силах України, є свідченням недбалого ставлення молоді до власного здоров'я: придатними до військової служби визнається 74-76% юнаків, а кількість тих, хто отримує відстрочку за станом здоров'я, постійно зростає. У закладах освіти під час планової перевірки стану здоров'я молоді теж засвідчують недбале ставлення до фізичного та психологічного самопочуття.

Метою нашого емпіричного дослідження є визначити актуальне ставлення підлітків до власного здоров'я (на прикладі учнів старших класів Хорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів).

Мета дослідження зумовили постановку наступних завдань наукової роботи: 1) здійснити теоретичний аналіз поняття «здоров'я» та факторів, що можуть впливати на здоров'я людини; 2) емпірично дослідити оцінку стану здоров'я підлітків.

У процесі дослідження та вирішення поставлених завдань використувалися такі методи дослідження: 1) теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної літератури; 2) емпіричні: розроблена анкета (Березюк В.В. та Буян І.Г.); методика «Самооцінка здоров'я» за Войтенко В.П.

Феномен здоров'я був предметом дослідження багатьох учених і розглядався у кількох аспектах: фі-

лософському, медико-біологічному, соціально-педагогічному. Його вивчали зокрема М. Амосов, Е. Вайнер, В. Войтенко, І. Мурашов, Г. Никифоров, Ю. Лісичин, В. Петленко та інші. Проведені дослідження попередньо зазначених дослідників дали змогу засвідчити, що «здоров'я» визначається як інтегративна якість повноцінного, гармонійного людського буття у всіх його вимірах та аспектах, що дало поштовх до актуалізації прагнення збереження здоров'я не тільки фізичного, але й психічного.

У сучасній науці існує безліч понять, які дають визначення феномену «здоров'я». «Здоров'я» – це природний стан організму, що є виразом його досконалої саморегуляції, гармонійної взаємодії всіх органів і систем і динамічної рівноваги з оточуючим середовищем [2].

За Г.Л. Апанасенком «здоров'я» розглядається, як позитивне поняття, що наголошує на суспільних і персональних ресурсах, а також на фізичних спроможностях [1].

В. Казначеев розглядає здоров'я як процес збереження й розвитку біологічних, фізіологічних, психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини при максимальній тривалості її життя [10].

Узагалі можна говорити про три види здоров'я: про здоров'я фізичне, психічне й моральне (соціальне):

1. Фізичне здоров'я – це природний стан організму, зумовлений нормальним функціонуванням усіх його органів і систем.

2. Психічне здоров'я залежить від

стану головного мозку, воно характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги й пам'яті, ступенем емоційної стійкості, розвитком вольових якостей.

3. Моральне здоров'я визначається тими моральними принципами, що є основою соціального життя людини, тобто життя в повному людському суспільстві [3].

У нашому дослідженні ми схилиємось до визначення поняття «здоров'я» як стан живого організму, при якому всі органи здатні виконувати свої життєві функції [15].

За Антамоновим Ю.Г., Котовою А.Б., Беловим В.М. «фізичне здоров'я» – це стан організму людини, при якому інтегральні показники функціональних систем лежать в межі фізіологічної норми і адекватно змінюються при взаємодії людини з середовищем [16].

Це обґрунтовує наш вибір визначення методик, які переважають саме на визначення фізичної складової здорового способу життя.

«Здоровий спосіб життя» людини – це все в людській діяльності, що пов'язане зі збереженням і зміцненням здоров'я, сприяє виконанню людиною своїх функцій через діяльність, спрямовану на оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту [7].

Так як життєдіяльність людини міцно пов'язана з її соціальним та природним середовищем, то існує безліч чинників, які певним чином (позитивно та негативно) впливають на здоров'я людини. Спираючись на працю Лісичина Ю.П.

та Полуніна Н.В. «Громадське здоров'я та охорона здоров'я» [12] можна розділити вплив різних факторів у відсотковому співвідношенні, то в результаті ми маємо наступне:

- на 50% припадає спосіб життя (куріння, вживання алкоголю, незбалансоване харчування, стресові ситуації (дистрес), шкідливі умови праці, гіподинамія, споживання наркотиків, зловживання ліками, напружені сімейні відносини, напружені психоемоційні відносини на роботі/в школі, низький культурний і освітній рівень);
- 20-25% припадає на зовнішнє середовище (забруднення повітря канцерогенами та іншими шкідливими речовинами, забруднення води канцерогенами та іншими речовинами, забруднення ґрунту, різкі зміни стану атмосфери, підвищені геліокосмічні, радіаційні, магнітні та інші випромінювання);
- на 15-20% припадають генетичні чинники (схильність профілактичних заходів, низька якість і несвоєчасність медичної допомоги);
- на 10-15% припадає охорона здоров'я (неефективність профілактичних заходів, низька якість і несвоєчасність медичної допомоги).

За дослідженням Гущука І.В. [4], аналізуючи комплекс чинників, які впливають на здоров'я людини, слід звернути увагу на те, що вплив факторів навколишнього середовища на населення будь-якої зони, безпосередньо на здо-

ров'я людини має значний вплив на рівень та структуру розповсюдження захворювань. Також автор зауважує, що першочергове оздоровлення людей та причини захворювань варто шукати саме в навколишньому середовищі, намагатись або його виправити, або змінити на поліпшене для себе.

До природних та механічних чинників впливу на здоров'я людини можна віднести: антропогенні фактори, вплив атмосферного тиску, шум, вібрації та електромагнітні випромінювання [13].

Серед усіх видів механічних впливів на організм людини вібрацію вважають найбільш небезпечною. Вона сприймається людиною як природне навантаження, подібне до важкої праці. Шуми різної інтенсивності, частотою менше 16 Гц, також сприймаються людиною як вібрація [6].

Було досліджено, що людський організм завжди реагує на зовнішнє електромагнітне поле. Через різний хвиловий склад і інші чинники електромагнітне поле різних джерел діє на здоров'я людини по-різному. Було встановлено, що нервова система людини чутлива до електромагнітної дії. Особливо чутливими до дії електромагнітних полів в людському організмі є нервова, імунна, ендокринно-регулятивна і статеві системи [14].

До важливого фактору, який впливає на збереження життєдіяльності людей є глобальна урбанізація міст. Відбувається велика концентрація людей в містах, а також зростає індустріалізація, що в свою чергу призводить до за-

бруднення навколишнього середовища та повітря. Також, варто зазначити, що ступінь поширення багатьох хвороб у великих містах набагато більший, ніж у малих містах чи селах. Така хвороба, як рак легень, у великих містах нині реєструється в два-три рази частіше, ніж у сільських місцевостях. Тут набагато більше хворіють бронхітами, астмою, алергійними хворобами. Рівень інфекційних захворювань у містах також удвічі вищий [9].

Отож, вивчення феномену здоров'я, його складових та змінних є актуальною темою для досліджень. Оскільки інтегрований вплив вище перерахованих чинників визначає стан здоров'я людини як цілісного складного феномена, ми вирішили виокремити один із них – фізичний – і спиратись на нього у емпіричному дослідженні для дослі-

дження нашої мети.

Для вивчення ставлення підлітків до власного здоров'я у нашому дослідженні взяли участь 20 школярів віком від 15 до 17 років – 8 хлопці та 12 дівчат. Респонденти були обрані на базі Хорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів 9-11 класів.

Для емпіричного дослідження оцінки стану здоров'я підлітків ми використали розроблену нами анкету (див. Додаток 1). За допомогою цієї анкети ми мали змогу перевірити чи є у респондентів наявні корисні та шкідливі звички, а також чи є проблеми зі здоров'ям.

Також ми використали методику «Самооцінка здоров'я» за Войтенко В.П., за допомогою якої ми змогли встановити кількісну оцінку здоров'я респондентів.

Рис. 1. Дослідження самооцінки здоров'я за методикою Войтенко В.П.

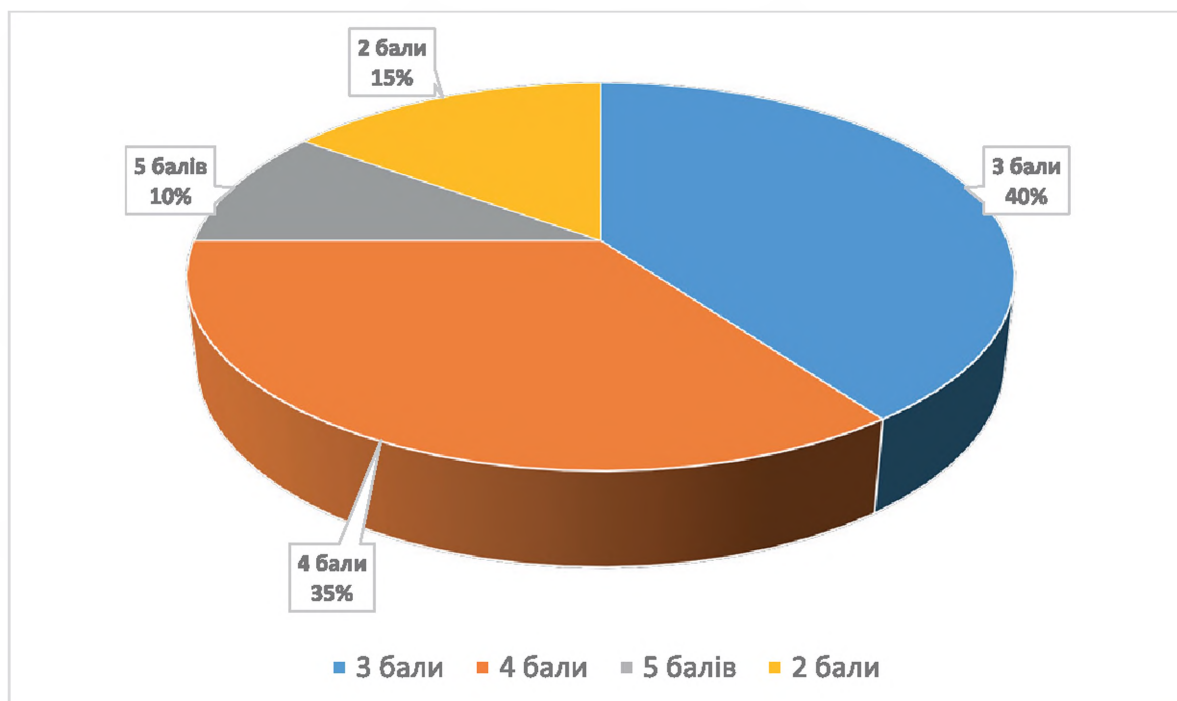

Рис. 2. Оцінка власного здоров'я за анкетуванням

Емпіричним завданням нашого дослідження було визначити актуальну оцінку стану здоров'я у підлітків. Отож, після проведення методики «Самооцінка здоров'я» ми отримали наступні результати (рис. 1):

- 15% респондентів адекватну оцінку власного здоров'я, відповіді яких співпали з результатами методики;
- 40% оцінили свій стан здоров'я на нижчий рівень, на відміну від результату, який ми оцінили за допомогою методики;
- 45% оцінили свій стан здоров'я на рівень краще, ніж нам вдалося дослідити.

Результати цієї методики показали, що більшість суджень респондентів не є релевантними, адже вони не адекват-

но оцінюють стан власного здоров'я, тобто мають викривлене уявлення про нагальний стан здоров'я. Ми припускаємо, що це може бути пов'язане з недостатньою обізнаністю підлітків у нормах здоров'я людини у різному віці та методах його збереження та підтримки. Також нам вдалося виявити, що 85% підлітків помічають погіршення власного здоров'я на проміжку певного часу.

Наступним кроком нашого дослідження було анкетування, за результатами якого ми отримали наступні результати: для початку підліткам потрібно дати розгорнуті відповіді на запитання та оцінити різні фактори та власне здоров'я по 5-бальній шкалі – 10% учнів оцінило своє здоров'я на «5», 35% оцінили на «4» бали, 40% поставили

бал «3», а також 15% респондентів оцінили своє здоров'я на «2» бали (рис. 2).

Також нам вдалося дослідити, що під «Здоровим способом життя» підлітки розуміють наступне – рівноцільно підлітки сприймають здоровий спосіб життя як займання спортом та правильне харчування. Після цього, 30% респондентів вважає складовою здорового способу життя – відмова від будь яких шкідливих звичок, таких як алкоголь, тютюнопаління та наркотики. Також під здоровим способом життя 80%

Одним із запитань анкети було чи дотримуються респонденти здорового способу життя, то результати наступні – «так» 45%, «стараюсь» 40%, «ні» 15% (рис. 3). Попередні результати дають нам підставу вважати, що більша частина підлітків все ж турбуються про власне здоров'я та прикладають зусилля для підтримки власного тону. Також ми мали змогу дослідити за допомогою анкети один із нагальних потреб людини – чи притримуються респонденти здорового режиму сну. За результатами

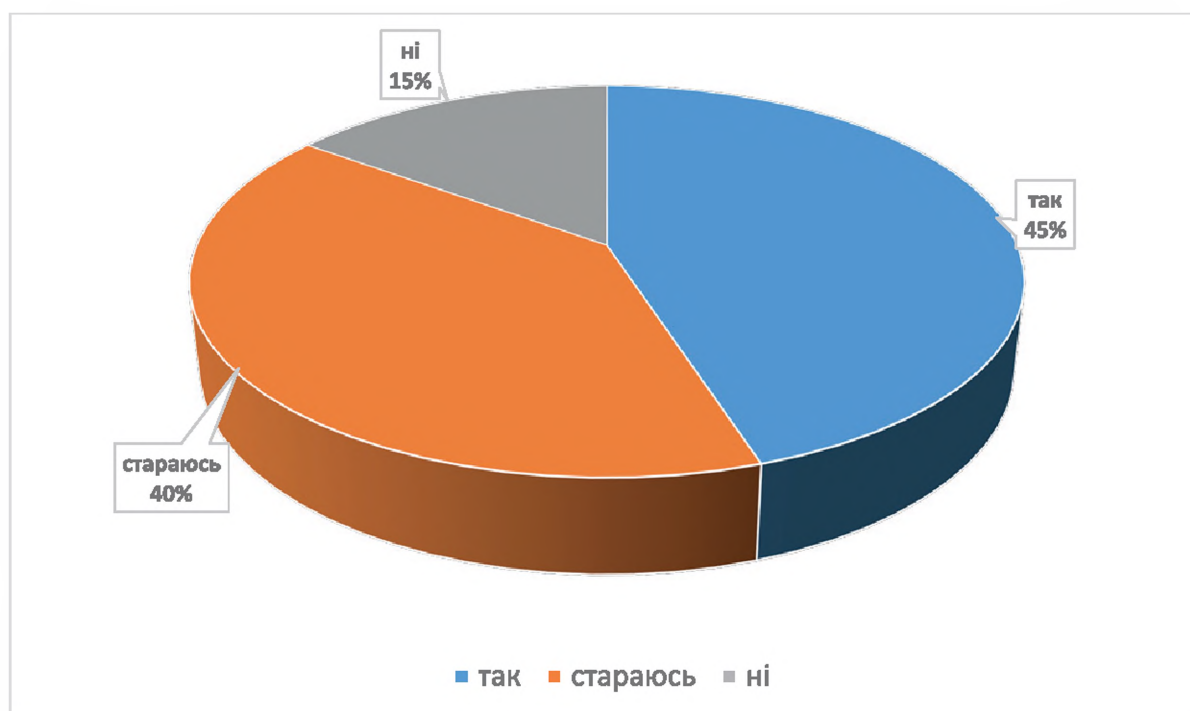

Рис. 3. «Чи притримуетесь ви здорового способу життя?»

респондентів розуміють нормальний режим сну, що включає в себе мінімум 8 годин сну та відпочинок після довготривалої роботи. І 15% респондентів у переліку того, що для них є «здоровий спосіб життя» вказали загартування.

ми побачили, що 35% притримуються здорового режиму дня, 45% – не притримуються, а також 20% – стараються притримуватись. (див. рис. 4)

При розробці анкети ми виокремили наступний пункт – режим харчування

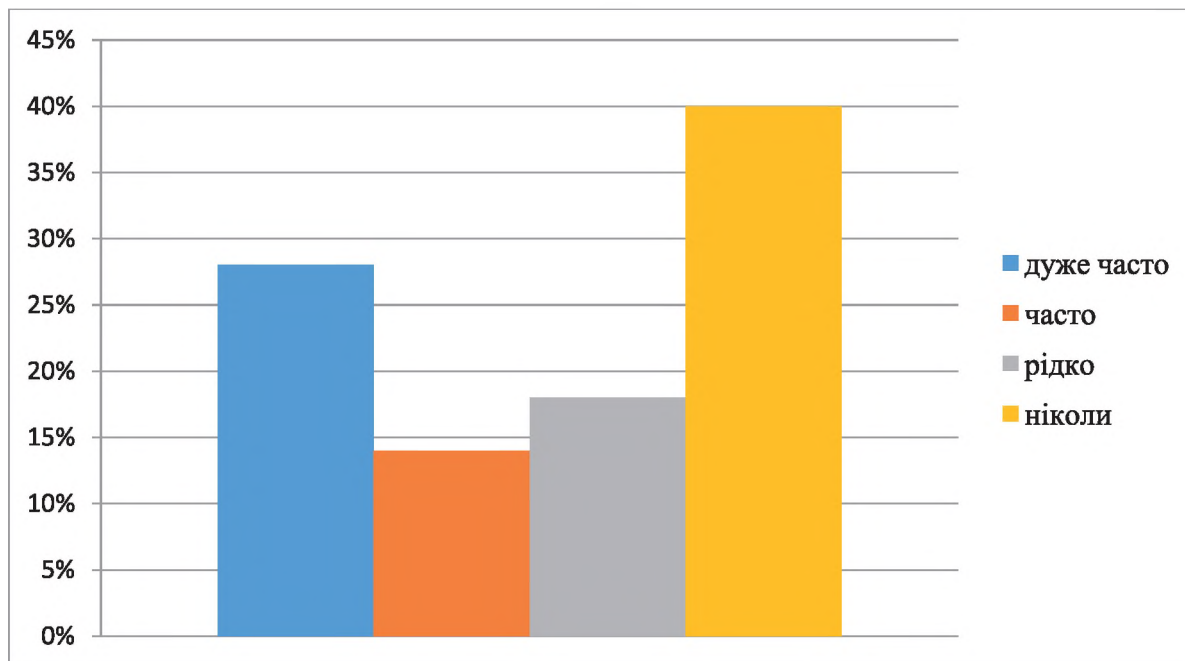

Рис. 4. «Чи притримуетесь Ви здорового режиму сну?»

– так як вважаємо один із найважливіших факторів впливу на здоров'я не тільки підлітків, а й людини загалом у будь-якому віці. Отож, 55% респондентів притримуються режиму харчування, 35% – не слідкують за правильністю прийому їжі та 10% – не були зацікавлені в тому, щоб навмисне притримуватись режиму харчування.

Під час анкетування одним із запитань дослідження було чи займаються підлітки спортом регулярно (відвідують тренування, займаються самостійно).

Опрацювавши відповіді результати ми отримали наступні – 60% регулярно займаються спортом, 20% – не займаються спортом, 20% – займаються спортом, але не регулярно.

Ми вважаємо, що великою проблемою в Україні є алкоголізм, вживання алкоголю починається саме у підліт-

ковому віці. Тому, одним з питань ми вирішили поставити – Як ставляться підлітки до вживання алкоголю? Результати виявились наступні – 45% респондентів ставляться негативно до вживання алкоголю, 25% – негативно, а також 30% позитивно, обґрунтовуючи власну відповідь тим, що вживають/вживали алкоголь.

Отже, спираючись на результати проведеної методики та анкети, ми можемо сказати, що підлітки піклуються про власне здоров'я, обізнані щодо методів його підтримки в тонусі. Також варто зазначити те, що підлітки стараються дотримуватись здорового способу життя, але з наявними помилками у сприйнятті цього феномену. Але, через велику кількість джерел, де знаходиться інформація про здоровий спосіб життя, підлітки мають різне ба-

чення цього феномену. Якщо брати до уваги той відсоток підлітків, які «стараються» дотримуватись здорового способу життя, то варто було б провести додаткове дослідження для визначення актуального способу життя підлітків та визначити помилки у їх сприйнятті догляду за власним здоров'ям.

Отож, після підведення підсумків ми виявили наступні побічні змінні, які могли вплинути на результати нашого дослідження. По-перше, – це відвертість респондентів. Так як ми не мали змогу відслідкувати наскільки їх результати є чесними та надійними, то і спиратись на них як на достовірне джерело ми не можемо. По-друге, робота з усіма підлітками проходила в різних умовах. Були ті, які проходили методичку та анкету в класі разом із іншими, де на них міг вплинути конформізм, а були – що проходили її індивідуально. По-третє – розроблена нами анкета була апробована у нашому дослідженні вперше. Хоча, її результати давали досить чітку відповідь на завдання нашої наукової роботи, але впевнитись в отриманих результатах повною мірою можна було за допомогою декількох замірів різних респондентів однієї вікової групи.

Рекомендації. Для того щоб популяризувати здоровий спосіб життя у школі серед підлітків потрібно залучати класного керівника. Оскільки в українських школах ще впроваджені такі заходи, як «Виховна година», де класний керівник має право зібрати клас та піднести їм будь-яку інформацію, ми

пропонуємо розповісти про переваги здорового способу життя та ставлення до власного здоров'я.

У рекомендаціям підліткам ми вважаємо варто піднести наступне:

1. *Розумова праця* – це також частина здорового способу життя. Під час інтелектуальної роботи зменшується вікова деградація, а також таким чином вони тренують мозок. Варто ознайомитись які із продуктів покращують роботу мозку. Але навіть під час цього варто робити перерви – в школі є перерви між уроками, а деінде – потрібно контролювати це самим.
2. *Розробка правильного раціону харчування.* В той час, коли підлітки знаходяться в школі, вони можуть забувати про водний баланс та перекуси, які важливі для організму. Раціон має бути збалансованим, тобто мати достатню кількість білків, жирів, вуглеводів, мінералів та вітамінів, а також різноманітним.
3. *Здоровий 8-годинний сон* – обов'язкова річ для кожного. Для цього варто зменшити роботу за комп'ютером та телефоном, що також шкодить не тільки обсягу сну, але і зору.
4. *Спорт.* Уроки фізкультури в школі уже не дають надійності у тому, щоб учні старших класів займались спортом певну кількість годин на тиждень. Тому варто зауважити, що додаткові секції

- або вправи 2-3 рази на тиждень будуть корисні для організму та здоров'я.
5. Не варто забувати про *власну гігієну*.
 6. *Відмова від шкідливих звичок* – алкоголю та тютюнопаління. Ми розуміємо, що підлітковий вік – це той вік, коли ці шкідливі звички закарбовуються, але варто довести, що це не круто і користі від цього жодної.
 7. *Соціальна активність*. Постійне стимулювання до втілення у життя своїх бажань і реалізації власних ідей, а також прагнення до активної корисної діяльності. Це важливо для збереження гарної фізичної форми та розумової активності.
 8. Необхідно приділяти увагу власному здоров'ю не тільки фізичному а й психологічному. Тобто *звертати на емоційну складову свого життя*.
 9. *Необхідно навчитися вивільняти негативні емоції*, адже їх накопичення напряду впливає на нервову систему, що в свою чергу може призвести до погіршення когнітивних навичок.

Оптимальна праця і достатній відпочинок безпосередньо впливають на здоров'я. Активна діяльність, не тільки фізична, а й розумова, добре діють на нервову систему, зміцнює серце, судини і організм в цілому, за що варто турбуватись в такому ранньому віці. Існує певний закон праці, який відомий

багатьом. Людям зайнятим фізичною працею, необхідний відпочинок, який не буде пов'язаний з фізичною активністю, і краще, якщо під час відпочинку будуть проведені розумові навантаження. Людям, робота яких пов'язана розумовою діяльністю, корисно під час відпочинку займати себе фізичною роботою [5].

Як видно за результатами дослідження, слід піклуватись про стан власного здоров'я: прислухатись до симптомів та скарг, соматичних проявів та сигналів тіла, які допоможуть зробити загальні висновки про стан здоров'я та зарадити собі ще до приїзду медичного працівника.

Результати нашого дослідження можуть бути використані у школах у роботі психолога та класного керівника для пропаганди здорового способу життя серед підлітків. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у проведенні дослідження психосоматичних скарг підлітків та причини їх виникнення.

Література

1. Апанасенко Г.Л. Охрана здоровья здоровых: некоторые проблемы теории и практики / Г.Л. Апанасенко // Валеология: диагностика, средства и практика обеспечения здоровья. – Санкт-Петербург, 1993. – С. 49-60.
2. Большая медицинская энциклопедия // Большая советская энциклопедия. За ред. А. М. Прохоров. 3 видання. Москва, 1969–1978.
3. Брехман И. И. Валеология – наука о

- здоров'я / И. И. Брехман. Учебник. Москва, 1990. 208с.
4. Гуцук І.В. Вивчення впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення з використанням облікових та звітних документів лікувально-профілактичних установ / Гуцук І.В. // Інформаційно-методичний посібник. – Рівне: Рівненський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій, 2011. – 24 с.
 5. Десять порад здорового способу життя [Електронний ресурс] / Firtka.in.ua. Режим доступу до ресурсу: <http://firtka.if.ua/blog/view/desatporad-zdorovogo-sposobu-zitta7377> (дата звернення 20.03.2018)
 6. Запольський А.К., Салюк А.І. Основи екології / А.К. Запольський, А.І. Салюк. – Київ, 2003. – 358 с.
 7. Здоровий спосіб життя. [Електронний ресурс] / Освіта.ua. Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/school/method/upbring/286/> (дата звернення: 21.03.2018)
 8. Здоров'я. [Електронний ресурс] / <https://uk.wikipedia.org> Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F> (дата звернення: 21.03.18)
 9. Земський І.І. Клименко М.О. Екологія людини / І.І. Земський, М.О. Клименко. – Київ, 2005. – 288 с.
 10. Карамушка Л. М., Андрос М. Є. Забезпечення психічного здоров'я педагогів та учнів як важливий напрямок реалізації концепції діяльності ліцею з охорони здоров'я / Л.М. Карамушка, М.Є. Андрос. – Кривий Ріг, 1996.
 11. Коцан І., Ложкін Г., Мушкевич М. Психологія здоров'я людини / І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич. – Луцьк, 2011. – 426 с.
 12. Лісіцин Ю.П., Полуніна Н.В. Громадське здоров'я та охорону здоров'я / Ю.П.Лісіцин, Н.В.Полуніна. – Москва, 2002. – 416 с.
 13. Фактори впливу на здоров'я людини. [Електронний ресурс] / <http://studies.in.ua> Режим доступу: http://studies.in.ua/bjd_seminar/837-faktori-vplivu-na-zdorovya-lyudini.html (дата звернення: 22.03.2018)
 14. Хижняк М.І., Нагорна А.М. Здоров'я людини та екологія /М.І. Хижняк, А.М. Нагорна. – Київ, 1995. – 228 с.
 15. Хоулі Е.Т. «Оздоровчий фітнес» / Едвард Т. Хоулі, Б. Дон Френкс / Олімпійська література. – Київ, 2000. – 387 с.
 16. Хутиев Т.В., Антомонов Ю.Г., Котова А.Б., Управление физическим состоянием организма / Т.В. Хутиев, Ю.Г. Антомонов, А.Б. Котова. – Москва, 1991.
 17. Амосов М.М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья /М.М. Амосов. – М., 2002.
 18. Бойко О.В. Становлення та розвиток поняття «здоровий спосіб життя» / О.В. Бойко // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб. наук. праць. Книга І. – К., 2000. – С. 117.
 19. Рідерз Д. Все про здоровий спосіб життя / Д. Рідерз. – Спб, 1998.

20. Брег П. Здорове серце / П. Брег. – Спб, 2001.
21. Чарлтон Э. Основные принципы обучения здоровому образу жизни / Э. Чарлтон // Вопросы психологии. – 1997. – № 2. – С. 3-14.
22. Hacıhasanoglu R. Healthy lifestyle behaviour in university students and influential factors in eastern Turkey / R. Hacıhasanoglu, A. Yıldırım, P. Karakurt, R. Saglam // International Journal of Nursing Practice. – 2011. – №17. – P. 43-51.
23. Wei C. N. Assessment of health-promoting lifestyle profile in Japanese university students / C. N. Wei, K. Harada, K. Ueda, K. Fukumoto, K. Minamoto, A. Ueda // Environmental Health and Preventive Medicine. – 2011. – №3. – P. 8-11.
24. Zanetta R. L. Bringing Up Students in the Healthy Lifestyle Multiplier Students Program, São Paulo, Brazil / R. L. Zanetta, M R C. Nobre, I. Lancarotte et al. // Preventing chronic daises. – São Paulo, Brazil, 2008. – V. 5. – No.3. – P. 1-8.

Додаток 1. Анкета

1. Як часто ви хворієте?
2. Ви чистите зуби 2 рази в день?
3. Ви спите близько 8 годин в день?
4. Чи дотримуєте ви режиму прийому їжі?
5. Як часто ви п'єте каву?
6. Як ви ставитеся до алкоголю?
7. Яке ваше ставлення до куріння?
8. Чи часто ви прогулюєтеся на свіжому повітрі?
9. Ви проводите за комп'ютером, телефоном і іншими електроносіями більше 2 годин?
10. Чи їсте Ви шкідливу їжу? (солодке, газовані напої, жирне)
11. Ви займаєтеся спортом?
12. Чи є у вас проблеми із поставою?
13. Чи загартовуєтеся ви?
14. Ви п'єте чисту воду близько 2 літрів?
15. У вас хороший зір?
16. На вашу думку, що таке здоровий спосіб життя?
17. На скільки ти оцінюєш власне здоров'я по 5 бальній шкалі.
18. Чи дотримуєтесь ви здорового способу життя?
19. Чи вирішуєте проблеми зі здоров'ям як тільки вони з'являються чи не звертаєте увагу?

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ 3-ГО ТА 4-ГО КЛАСІВ

Автори:

Єва Муравська,

учениця 10-го класу

Грем'яцької ЗОШ І-ІІІ ступенів

Анна Буцак,

студентка ІІ курсу спеціальності

«Психологія» Національного

університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,

викладач кафедри громадського

здоров'я Національного університету

«Острозька академія»

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення змісту поняття мотивації, охарактеризовано сутність поняття та теоретичні підходи до вивчення мотивації до навчання у психологічній науці, здійснено емпіричне дослідження мотивації до навчання в учнів 3-го та 4-го класів.

Ключові слова: мотивація, навчання, молодші школярі, особистість.

В статье рассмотрены теоретические подходы к определению содержания мотивации, охарактеризована сущность понятия и теоретические подходы к изучению мотивации к обучению в психологической науке, проведено эмпирическое исследование мотивации к обучению в учеников 3-го и 4-го классов.

Ключевые слова: мотивация, обучение, младшие школьники, личность.

The theoretical approaches to the definition of the content of motivation have been discussed in the article. The essence of the concept and the theoretical approaches to the study of motivation to study in psychological science has been clarified, empirical study of motivation to study in the third and fourth grade students has been made.

Key words: motivation, education, under-age pupils, personality.

Постановка проблеми. Проблема мотивації – одна із ключових проблем психології. Мотивація навчальної діяльності займає особливе місце у структурі мотивації особистості. Навчання як процес набуття індивідуального досвіду є надзвичайно важливим, мотиви навчання багато в чому зумовлюють всю активність особистості. Варто зауважити, що мотиваційний компонент є одним з найважливіших елементів будь-якого навчального процесу в різноманітних навчальних дисциплінах.

Мотивація навчання за значимістю є другим після здібностей фактором, який визначає рівень досягнень. Розуміючи мотивацію навчання сучасних молодших школярів, педагоги можуть оптимізувати процес навчання, скласти такі навчальні програми та плани для української школи, які гарантуватимуть максимальний результат, що зумовлює актуальність наукової роботи.

Аналіз останніх досліджень і пу-

блікацій. Діяльність людини, її оптимізація завжди цікавила психологів, які займаються наукою чи практикою. Розглянувши структуру діяльності, розуміємо, що жоден наш вчинок неможливий без мотивів та мотивації. Тобто, лише усвідомивши реальну потребу в чомусь, людина приступає до виконання того чи іншого виду діяльності.

Мотив – це спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреби суб'єкта [4]. Вебстерський словник трактує це поняття як щось, що схоже на потребу чи бажання, і що змушує людину діяти [12].

А.Г. Дербеньова вважає мотивом причину, яка зумовлює вибір дій та вчинків та певні умови, які активізують об'єкта Також мотивом вважають спонуку до дії, яка зумовлює її вибір [11].

У вітчизняній психології багато досліджень пов'язують поняття «мотив» із поняттям «діяльність». Діяльнісний підхід А. Н. Леонтьєва спирається на принцип єдності психіки та діяльності людини. У цьому контексті мотив розуміється як спосіб організації активності та діяльності особистості [9].

Натомість Л.І. Божович вважала, що можна погодитися із цією концепцією, якщо говорити лише про те, що певний предмет може бути спонукою до активності, проте ніяк не діяльності в цілому. Такий підхід до розуміння мотивів не дає відповіді на питання, чому обрана саме ця ціль і саме цей шлях її досягнення [1].

Варто зазначити, що поняття мотивації є значно ширшим за поняття мотиву.

А.Г. Дербеньова визначає мотивацію, як систему факторів, які є причиною поведінки (як-от мотиви, прагнення, потреби, мета) та як характеристику певного процесу, що стимулює й підтримує поведінкову активність особистості на визначеному рівні [11].

Уже багато років вчені досліджують мотиваційну сферу особистості. Л.В. Дзюбка та Л.І. Гриценко визначають мотивацію як сукупність спонук, що обумовлюють той чи інший вчинок. Таким чином, вчені зазначають, чим більше різноманітних потреб, цілей, мотивів у людини, тим більш розвинена її мотиваційна сфера; чим різноманітніші способи задоволення потреб, тим гнучкіша мотивація [2].

У науковій літературі найчастіше зустрічаємо таке визначення: мотивація – це процес перетворення потреби у мотив із подальшою спонукою до діяльності [6]. На нашу думку, саме таке визначення найбільш повно розкриває суть поняття мотивації, адже сукупністю мотивів особистості ми називаємо її мотиваційну сферу.

Насамперед, варто зауважити, що у сучасній психологічній науці не існує єдиної класифікації навчальних, яка була б загально визнаною усіма науковцями і змогла б повністю охарактеризувати ці мотиви.

Наприклад, Л.І. Божович у своїх роботах виділяла дві групи навчальних мотивів, які спонукають до навчальної діяльності, однак не є схожими за походженням та природою. Перші породжуються навчальною діяльністю, а

інша група мотивів породжується системою відносин між молодшим школярем на навколишнім середовищем [3].

Мотиви навчання є специфічним видом мотивів. Це пов'язано із специфічністю навчання як особливого виду діяльності, для якого навчання, оволодіння знаннями і навичками є не тільки результатом, але і метою [13].

Мотивованість навчання, за Р.С. Немовим, це «психологічна характеристика інтересу учня до засвоєння знань, до придбання певних умінь і навичок, до власного розвитку» [7].

Мотивація навчання складається з багатьох чинників, що змінюються і вступають в нові відносини один з одним (суспільні ідеали, сенс учення для школяра, його мотиви, цілі, емоції, інтереси і ін.). Нас цікавлять не всі, а лише деякі з цих чинників, а саме мотиви.

С.С. Пальчевський вважає, що мотиви навчання слід класифікувати за ознаками цілеспрямованості навчально-виховного процесу. Він виділяє такі групи мотивів: 1) соціальні (суспільні) мотиви, пов'язані з різними взаємостунками учнів між собою і зі старшими; 2) пізнавальні; 3) професійно-ціннісні [8].

У вітчизняній психології саме ця класифікація мотивів до навчання є найбільш поширеною серед науковців та практикуючих психологів.

У класифікації мотивів навчання Н.Б. Сопнева виділяє чотири основні групи:

- *мотиви, закладені в самій навчальній діяльності* (навчально-пізнавальні мотиви, пов'язані

зі змістом навчальної діяльності, які спонукають пізнати нові факти, опановувати теоретичними знаннями й узагальненими способами дій);

- *мотиви, пов'язані з процесом навчання* (спонукають до виявлення інтелектуальної активності, подолання перешкод в процесі розв'язання задач. Дитину захоплює сам процес рішення, а не тільки очікувані результати);
- *мотиви, пов'язані з тим, що лежить поза самою навчальною діяльністю* (широкі соціальні мотиви (мотиви обов'язку і відповідальності перед батьками, викладачами, суспільством), мотиви самовизначення (розуміння значущості знань для майбутньої професії і постійне самовдосконалення), вузькоособистісні мотиви: прагнення одержати схвалення, добрі оцінки (мотивація благополуччя);
- *негативні мотиви* (прагнення уникнути прикростей із боку викладачів, батьків (мотивація запобігання прикростей)) [10].

Підводячи підсумок, варто зауважити, що мотив є особливою стійкою характеристикою особистості, що спонукає її до здійснення певних дій. Мотивація – це процес перетворення потреби на мотив, із подальшою спонукою до діяльності, що визначає діяльність і, як наслідок, поведінку людини. Вченими ще досі не розроблено

єдиної і загально визнаної класифікації навчальних мотивів, що значно ускладнює їх вивчення і зумовлює актуальність нашої наукової роботи.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей мотивації до нав-

тури мотивації до навчання молодшого школяра» можемо дослідити провідні мотиви до навчання у мотиваційній сфері учнів молодших класів.

Розподіл респондентів за класами можна побачити на рис. 1.

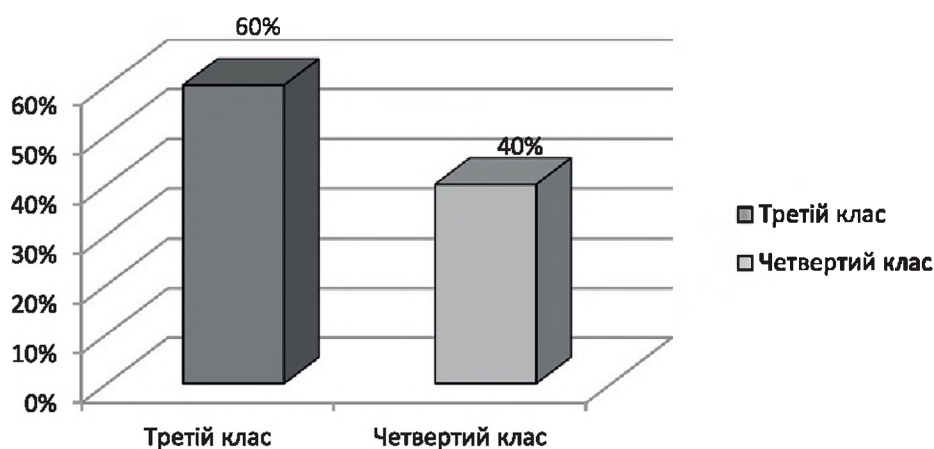

Рис. 1. Відсотковий розподіл респондентів за класами

чання молодших школярів (на прикладі учнів 3-х та 4-х класів Грем'яцької ЗОШ I-III ступенів).

Виклад основного матеріалу. З метою вивчення психологічних особливостей формування навчальної мотивації в 20-ти учнів 3-го та 4-го класів Грем'яцької ЗОШ I-III ступенів віком 8-10 років (12 осіб жіночої і 8 чоловічої статі), нами було проведено емпіричне дослідження, в якому було використано комплекс із двох методик для діагностики навчальної мотивації в учнів.

За методикою «Спрямованість на набуття знань» за Є.П. Ільїним, Н.А. Курдюковою, ми можемо вивчити рівень мотивації учнів на набуття знань.

За методикою «Діагностики струк-

тури мотивації до навчання молодшого школяра» можемо дослідити провідні мотиви до навчання у мотиваційній сфері учнів молодших класів.

Як видно з рис. 1, у третьому класі було про діагностовано 12 учнів, що становить 60% респондентів, а в четвертому – 8 учнів (40%), що склало вибірку дослідження.

Варто зауважити, що результати, які ми отримали за допомогою методики «Спрямованість на набуття знань» за Є.П. Ільїним, Н.А. Курдюковою вказують на високий рівень мотивації до навчання у третьому та четвертому класах. Результати можна побачити на рис. 2.

Було виявлено, що високий рівень мотивації до навчання у третьому класі мають 67% учнів, а у четвертому – 88%, що свідчить про високе прагнення набуття нових знань. Це може

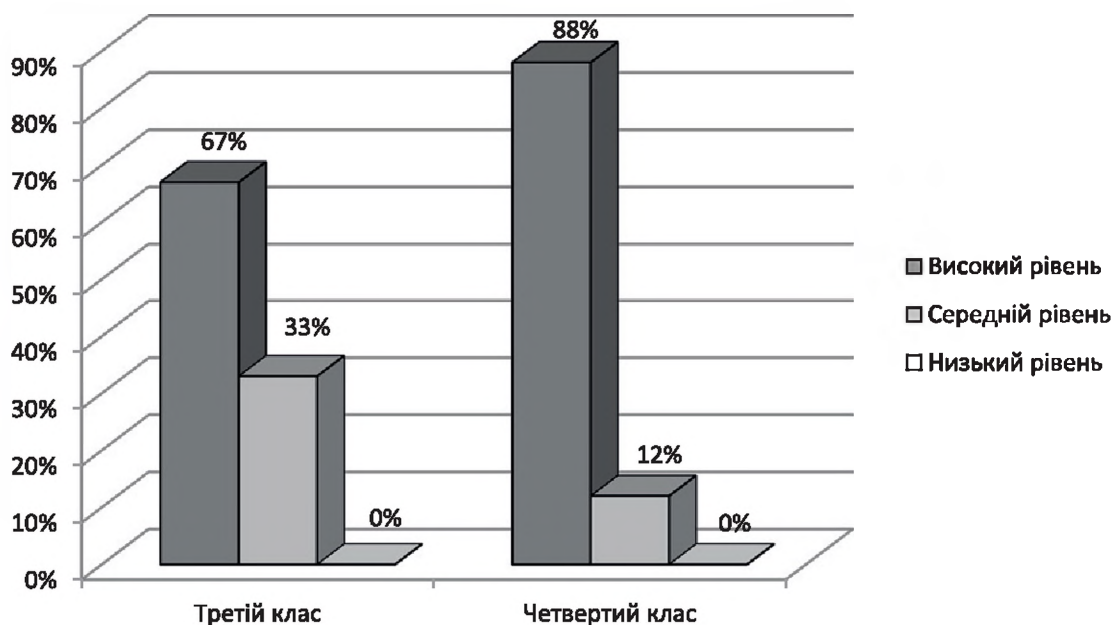

Рис. 2. Відсоткове співвідношення рівня мотивації до навчання в учнів 3-го та 4-го класів

бути пов'язане із тим, що у молодших класах бажання у дітей вчитися і дізнаватися щось нове є дуже сильним, оскільки для вікового періоду молодших дошкільників однією із ключових є пізнавальна потреба, яка в більшості задовольняється через навчання. Середній рівень мотивації до навчання було діагностовано у 33% учнів третього класу та 12% учнів четвертого. Важливо зазначити, що низького рівня мотивації до навчання не було визначено у жодному із класів, що говорить про вмотивованість учнів та їх бажання навчатися.

Для того, щоб зрозуміти, що саме спонукає учнів 3-го та 4-го класів вчитися ми провели методичку «Діагностики структури мотивації до навчання

молодшого школяра», яка показала провідні мотиви молодших школярів у мотивації до навчання. Результати можна побачити на рис. 3.

Як видно з рис. 3, комунікативний мотив є основним у мотиваційній сфері у 8% учнів третього та 12% учнів четвертого класу. Це свідчить про те, що учні вчаться для того, щоб ствердитися в колективі, бути вагомим його членом або навіть лідером. Пізнавальний мотив є головним у мотивації до навчання у 18% учнів третього та 14% учнів четвертого класів. Переважання такого мотиву до навчання свідчить про бажання пізнати нові факти та явища, дізнаватися нову інформацію. Емоційний мотив добре виражений в учнів третього класу (25%) і зовсім відсутній в учнів

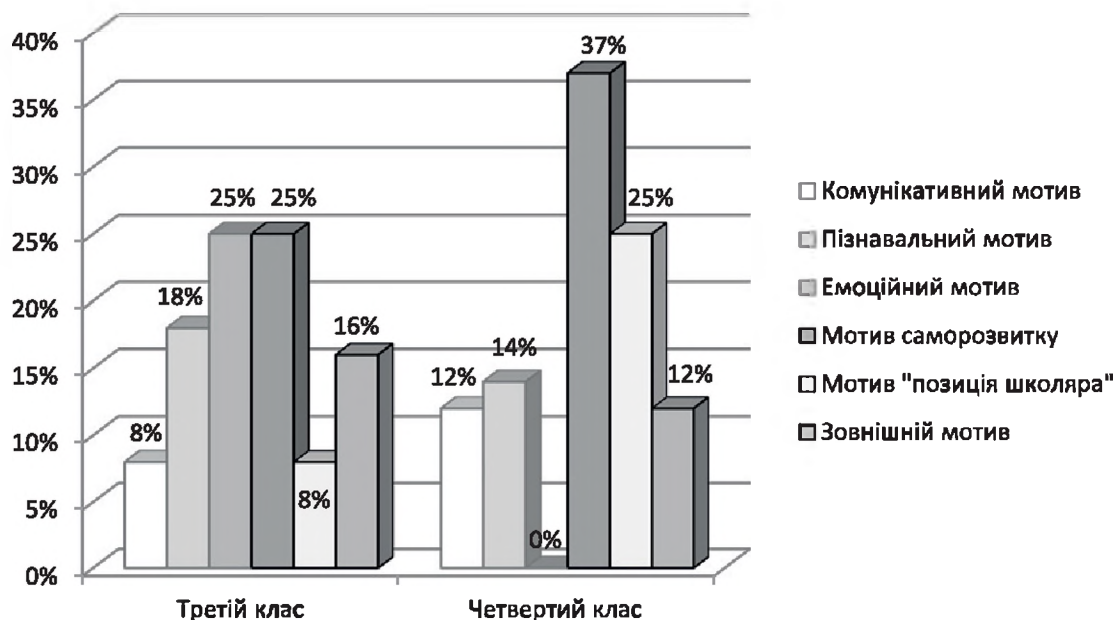

Рис. 3. Відсотковий розподіл провідних мотивів мотивації до навчання в учнів 3-го та 4-го класів

четвертого класу (0%). Низький рівень емоційних мотивів до навчання в учнів четвертого класу може свідчити про те, що навчання для них не пов'язане із емоційними проявами особистості. Наприклад, воно може бути нецікавим, неясним, або ж викликає неприємні емоції. Найбільш вираженим у двох класах є мотив саморозвитку (25% у 3-му, 37% у 4-му). Саме такий мотив є вираженням спонуки школярів вчитися для того, щоб розвиватися. Мотив «позиція школяра» є головним у 8% учнів третього класу та 25% учнів четвертого класу. Домінування цього мотиву свідчить про те, що школяр надає велике значення своєму соціальному статусу «школяра» і вчиться тому, що так треба. Добре вираженим також є зовніш-

ній мотив, особливий для кожного учня (16% в 3-му класі, 12% у 4-му). Зовнішня мотивація до навчання не завжди має хороші наслідки, зазвичай, зовнішньо мотивовані школярі вчать для того, щоб отримати винагороду від оточуючих у вигляді похвали, подарунку тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, певна кількість учнів навчається під впливом власних емоцій, деякі з метою саморозвитку та пізнавальною метою, щоб бути всебічно розвиненою особистістю, деякі живуть за звичайною позицією школяра, ніби вчитись треба, щоб отримати професію в майбутньому, а деякі просто щоб уникнути докорів батьків та вчителя.

Підводячи підсумок, зауважимо, що

проблема мотивації особистості одна з найбільш актуальних в сучасній психології. Мотив – це реальна спонука до діяльності, потреба, яка викликає активність людини, а мотивацію до навчання розуміємо як психологічну характеристику інтересу школяра до засвоєння знань, до придбання певних умінь і навичок, до власного розвитку. Дослідивши учнів третього та четвертого класів Грем'яцької загально-освітньої школи I-III ступенів, віком 8-12 років, було визначено, що у респондентів переважає високий рівень мотивації до навчання. Ми пояснюємо це тим, що молодші школярі мають бажання вчитися, яке ще не фруструвалося соціумом. Вони прагнуть дізнаватися нове та зарекомендувати себе. Тому, щоб бути впевненими у цьому твердженні, ми також дослідили провідні мотиви навчальної діяльності респондентів.

Таким чином у третьому класі найбільш яскраво виражені емоційні мотиви (25%) та мотиви саморозвитку (25%). Це свідчить про те, що навчання у школярів викликає позитивні емоції, які можуть бути спричинені, наприклад, хорошою обстановкою у класі, добрими вчителями тощо, що є дуже індивідуальним для кожного учня і потребує подальшого вивчення, і саме позитивні емоції спонукають 25% респондентів до навчальної діяльності. Мотиви саморозвитку вказують на те, що 25% школярів вчаться, щоб розвинути свої вміння та навички, для власного задоволення тощо. Саме мотиви саморозвитку є найбільш яскраво ви-

раженими у четвертому класі. На жаль, пізнавальні мотиви не є провідними у навчальній діяльності досліджених нами молодших школярів (18% у третьому класі, 14% у четвертому), однак загальний рівень мотивації до навчання є високим, що свідчить про бажання молодших школярів навчатися і є досить хорошим результатом.

Перспективу дослідження вбачаємо у збільшенні вибірки та дослідженні впливу провідних мотивів навчання молодших школярів на рівень мотивації до навчання. Також перспективу для роботи психолога у школі вбачаємо у проведенні анкетування батьків опитаних учнів, щоб переконатися, якими способами батьки мотивують своїх дітей, що дасть можливість краще визначити причину отриманих нами результатів.

Література

1. Аверин В.А. Психология личности: Учебное пособие [Електронний ресурс]. Санкт-Петербург, 1999. – С. 48-53. URL: <http://www.klex.ru/rg> (дата звернення: 25.02.2018).
2. Гриценко Л.С., Дзюбка Л.В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс]. Психолінгвістика. 2009. Вип. 4. С. 33-43. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/psling_2009_4_5.pdf (дата звернення: 26.02.2018).
3. Загальна психологія. О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ, 2005. – 464 с.

4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учеб. для ВУЗов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва, 2007. – 384 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Питер, 2002. – 512 с.
6. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ, 2004. – 487 с.
7. Немов Р.С. Психология: ВЗкн. [Електронний ресурс] Кн. 2: Психология образования. Москва, 2000. – 294 с. http://lib.mdpu.org.ua/load/psihologiya/nemov_r_s_psihologiya_kniga_1.pdf (дата звернення: 25.02.2018).
8. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посіб. Київ, 2011. – 576 с.
9. Пилюгина Е.И., Бережнова О.В. Социально-психологические особенности профессиональной мотивации студентов ВУЗа [Електронний ресурс]. Современная психология: материалы междунар. заоч. науч. конф. июнь 2012 г. Пермь, Россия. Пермь, 2012. – С. 87-89. URL: <http://moluch.ru/conf/psy/archive/34/2371/> (дата звернення: 08.03.2018).
10. Сопнева Н.Б. Сутність і види мотивів навчальної діяльності. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. праць. Харків: ХІПІ. 2007. №29. С. 32-35. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=REF&P21DBN=REF&Z21ID=&Image_file_name=/articles/2001//01snbmea.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення: 14.03.2018).
11. Усе про мотивацію [уклад. Дербеньова А. Г.]. Харків, 2012. – 207 с.
12. Merriam-Webster online dictionary [Електронний ресурс]. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/motive> (дата звернення: 20.03.2018).
13. Mul S. Motivation as a prerequisite of psychological readiness for border guards professional activity [Електронний ресурс]. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка», 2014. Вип. 28. с. 127-149. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/3664/1/14.pdf> (дата звернення: 18.03.2018).

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Автори:

Світлана Денищук,

учениця 10-го класу Хорівської
ЗОШ І-ІІІ ступенів,

Роман Лукавенко,

студент IV курсу спеціальності
«Психологія» Національного
Університету Острозька академія

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

В статті розглянуто та систематизовано теоретичні знання про девіантну поведінку у психологічній літературі, охарактеризовано її особливості, розглянуто чинники, які впливають на розвиток девіантної поведінки підлітка. Проведено емпіричне дослідження девіантної поведінки підлітків залежно від сили волі.

Ключові слова: девіантна поведінка, сутність поняття, чинники, підліток.

В статье рассмотрены и систематизированы теоретические знания о девиантном поведении в психологической литературе, теоретически охарактеризованы ее особенности, рассмотрены факторы, влияющие на развитие девиантного поведения подростка. Проведено эмпирическое ис-

следование девиантного поведения подростков в зависимости от силы воли.

Ключевые слова: девиантное поведение, сущность понятия, факторы, подросток.

The article reviewed and systematized theoretical knowledges about deviant behavior in the psychological literature, theoretically describes its characteristics, and factors which influence on the development of deviant behavior of the teenager. Conducted an empirical study of deviant behavior among adolescents depending on willpower.

Key words: deviant behavior, the essence of the concept, factors, teenager.

Постановка проблеми. Процеси трансформації, які відбуваються в сучасному українському суспільстві, пов'язані зі швидким розвитком цивілізації у технічному плані, супроводжуються глибокою кризою, яка охопила усі сфери суспільства. Фактично, український соціум знаходиться сьогодні у стані ціннісно-нормативної дезінтеграції, тобто соціальної аномії (стан суспільства, коли старі норми і цінності вже не відповідають реальним відносинам, а нові ще не затвердилися), яка виявляється як на макро-, так і на мікросоціальному рівнях організації суспільства. При цьому відбувається заповнення соціального простору перед- та девіантними цінностями, порушення або ігнорування значною частиною індивідів існуючих норм права та моралі. В умовах кризового ста-

ну суспільства особистість опинилася в складній ситуації вибору цінностей, пріоритетів, засобів адаптації, і найбільш гостро ця проблема проявляється у молодіжному середовищі.

В сучасних умовах протиправна та асоціальна поведінка набуває масового характеру і часто сприймається як раціональний та загальноприйнятий стиль життя. У дослідженнях вітчизняних психологів (О. Бандурка та В. Соболева) підкреслюється, що Україна опинилася в ситуації ненормативності, неясності сучасних норм. Їх непереконливість, необґрунтованість роблять, по-перше, проблему визначення девіації надто складною, оскільки все важче стає теоретикам і практикам відповідати на запитання: «У чому і від чого відбуваються відхилення?». По-друге, невизначеність в критеріях, в межах дозволеного, відсутність ясних і зрозумілих процедур та міри відповідальності за вчинене об'єктивно «сприяють» розширенню «поля девіантності».

Не випадково, що за останнє десятиріччя статистика фіксує катастрофічне зростання молодіжної злочинності, наркотизації та алкоголізації, суїцидної поведінки молоді. Але ж саме позиція молодого покоління передбачає напрямок і темп процесів модернізації українського суспільства, тому девіантна поведінка молоді виступає, як об'єкт соціальних досліджень, які, в свою чергу, набувають для сучасної України особливої актуальності, тому що у динаміці останніх років масштаби молодіжної девіації набули розмірів,

які загрожують соціальній безпеці у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психологічній науці відомо багато дослідників, які розглядають різні аспекти феномену девіантної поведінки. Девіантна поведінка, відповідно до праці К. Вітакера, є системою вчинків чи окремі вчинки, що протирічать прийнятим в суспільстві правовим чи моральним нормам [2; 5].

Відповідно особливості девіантної (протиправної) і кримінальної (злочинної) поведінки розкрито у працях М. Боуена, де він зазначив, що девіантна поведінка це поведінка, яка несе шкоду суспільству або людині [5]. А. Адлер визначає девіантну поведінку як є один із видів відхилень в поведінці, пов'язаних з порушенням відповідних до віку соціальних норм і правил поведінки, характерних для мікросоціальних відносин, і малих соціальних груп. В. Кудрявцев та Е. Берн вважали доцільним розділяти девіантну поведінку на злочинну та аморальну. Попри велику кількість досліджень на дану тематику – вчені не дійшли єдиного визначення цього поняття, а також не має досліджень, які б розкривали взаємозв'язок девіантної поведінки та сили волі людини.

Мета наукової роботи: теоретично та емпірично дослідити особливості девіантної поведінки підлітків залежно від сили волі.

Виклад основного матеріалу. Традиційно в психологічній науці девіантну поведінку визначають як систему дій і

вчинків людей, що суперечать суцільним нормам або визнаним у суспільстві стандартам поведінки. Суть девіантної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від її вимог варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості та суспільства. Переважно в основі відхилень в поведінці лежить конфлікт інтересів, цінностей, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання життєві невдачі, порушення емоційної сфери [1].

Девіантна поведінка поділяється на дві великі категорії. По-перше – це поведінка, відхилена від норм психічного здоров'я, при наявності вираженої чи невираженої психопатології. По-друге – це антисоціальна поведінка, що порушує якісь соціальні культурні норми, особливо правові. Якщо такі вчинки порівняно незначні, їх називають правопорушеннями, а якщо серйозні і караються – злочинами. Соціальною патологією є негативні форми девіації: алкоголізм, п'янство, токсикоманія і наркоманія, проституція, суїцид, правопорушення та злочинність. Ці негативні форми девіації дезорганізують суспільство, підривають його основи і завдають значної шкоди, у першу чергу, особистості самого підлітка [4].

Девіантну поведінку вважають як (лат. *deviatio* – відхилення): 1) вчинок, дії людини, що не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам (стандартам, шаблонам); 2) соціальне

явище, виражене в масових формах людської діяльності, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам (стандартам, шаблонам) [3].

Девіантна поведінка займає свою особливу нішу серед психологічних феноменів. Вона існує поряд з такими явищами, як психічна хвороба, патологічний стан, невроз, психосоматичні розлади і т.п. Названі феномени розглядаються з точки зору медичної норми на осі «здоров'я – хвороба». Девіантна поведінка не може розглядатись з позицій патопсихології або дефектології, оскільки вона виражає соціально-психологічний статус особистості на осі «соціалізація – дезадаптація – ізоляція» [10].

Особливості девіантної поведінки відповідно до праць В. Нерсенянц заключаються в тому, що вона:

1. Не відповідає загальноприйнятим або офіційно визнаним соціальним нормам.
2. Викликає негативну оцінку з боку оточуючих, яка може мати форму осуду, соціальних санкцій аж до кримінального покарання.
3. Наносить реальну шкоду самій людині та оточуючим, тобто може бути деструктивною або аутодеструктивною.
4. Її можна охарактеризувати як постійну, тривалу, багаторазову. Так, якщо дитина одного разу поцупила якусь річ, визнання такої поведінки як девіантної буде не коректним. Дана ознака має ви-

нятки. Наприклад, навіть одноразова спроба самогубства є небезпечною і розцінюється як девіація.

5. Повинна відповідати загальній спрямованості особистості. У походженні девіантної поведінки велику роль часто відіграють, по-перше, дефекти правової та моральної свідомості, по-друге, егоїстичний зміст потреб особистості, по-третє, слабкість волі, емоційна нестійкість і вразливість, негативні звички та якості характеру. Така поведінка не може бути наслідком нестандартної або кризової ситуації, наслідком самооборони.
6. Знаходиться в межах медичної норми. Девіантна особистість може займати будь-яке місце на осі «здоров'я – передхвороба – хвороба».
7. Супроводжується різними проявами соціальної дезадаптації.
8. Має виразну індивідуальну, вікову та статеву своєрідність. Девіантна поведінка поєднується з хорошим знанням норм моралі та законів. Але розуміння того, що так поводитись не можна, не зупиняє індивіда, який обрав саме такий спосіб самоствердження [6].

При цьому девіантні дії виступають:

- у якості засобу досягнення значущої мети (крадіжки);
- як засіб психологічної розрядки, заміщення заблокованої потреби і

переключення діяльності (вживання алкоголю та наркотиків);

- як самоціль, що задовольняє потребу у самоствердженні (знущання над тваринами) [9].

На підставі ключових положень робіт вітчизняних і зарубіжних учених (В. Кудрявцев, Е. Берн) слід визнати доцільність розподілу девіантної поведінки на злочинну (кримінальну) і аморальну, аморальну (не несуче за собою кримінальної відповідальності). Поведінка, що відхиляється від морально-етичних норм людського існування, виявляється в різних формах соціальної патології – пияцтві, наркоманії, крадіжці. Зв'язок між цими видами поведінки полягає в тому, що здійсненню злочинів передують аморальна поведінка.

Як не різні форми девіантної поведінки, за твердженням І.С. Кону, вони взаємозв'язані. Пияцтво, вживання наркотиків, агресивність і протиправна поведінка утворюють єдиний блок, так що залучення підлітка в один вид девіантних дій підвищує вірогідність його залучення також і в іншій. Протиправна поведінка не так жорстко, пов'язано з порушенням норм психічного здоров'я. Соціальні чинники до деякої міри співпадають і сприяють девіантній поведінці (шкільні труднощі, травматичні життєві події, вплив девіантної субкультури або групи) [7].

Розглядаються у вітчизняній і зарубіжній психології різні типи (різновиди) девіантної поведінки, виділені з урахуванням особливостей взаємо-

дії індивіда з реальністю, механізмам виникнення поведінкових аномалій, а також особливий тип девіацій, обумовлений гіперздібностями. Основним джерелом відхилень у психоаналізі звичайно вважається постійний конфлікт між несвідомими потягами («Id») і соціальними обмеженнями природної активності дитини («Ego» і «Super-Ego»). Нормальний розвиток особистості визначається при цьому наявністю оптимальних захисних механізмів, що врівноважують сфери свідомого і несвідомого; у іншому випадку, зокрема, при невротичному захисті, формування особистості набуває аномального характеру [8].

Структурний аналіз пропонує два пояснення причин девіації: культурологічне, коли причиною девіації є конфлікти між нормами субкультури (етнічними, релігійними, політичними тощо) і пануючої культури (С. Селін, О. Турк та ін.); конфліктологічне (К. Маркс, Р. Квінін, І. Тейлор та ін.), де девіація є наслідком соціально-економічних протиріч. Зарубіжні психологічні школи (Е.Берн, М. Боуен) пояснюють девіантну поведінку двома причинами: а) розбіжністю вимог норми з вимогами життя, з одного боку, і б) невідповідністю вимог життя інтересам даної особистості – з іншого.

Отже, девіантна поведінка досить розмите поняття, яке має як спільні, так відмінні ознаки на думку різних дослідників цього явища.

Для девіантних підлітків характерні такі особливості емоційно-вольової

сфери, як підвищена тривожність, дефектність ціннісної системи, особливо в області цілей і сенсу життя. Вони, як правило, імпульсні, дратівливі, запальні, агресивні, конфліктні, що утрудняє їх спілкування з тими, що оточують і створює значні складнощі при їх вихованні. Підліток не завжди відповідає вимогам, які висуває до нього суспільство щодо виконання ним певних соціальних функцій. Сам же він, у свою чергу, вважає, що не отримує від суспільства того, на що має право розраховувати. Подібний сплав біологічних і соціальних чинників, мотивацій ускладнює соціальну адаптацію дітей і підлітків [13].

В.В. Ковальов виділяє 9 основних варіантів поведінки що відхиляється [8]: 1) *відхилення від навчання та праці* – у школярів відмови від навчання, систематичне невиконання завдань, прогули частково пояснювалися прогалинами знання, які практично унеможливлювали продовження навчання; 2) *систематичне перебування на антигромадсько налаштованих неформальних групах*; 3) *антигромадські насильницькі дії* – вони виражаються у агресії, бійках, скоєнні дрібних грабежів, псування і знищенні майна; 4) *антигромадські корисливі дії*, що виражаються переважно у дрібних крадіжках, дрібній спекуляції, вимаганні; 5) *антигромадські дії сексуального характеру* – цей варіант поведінки що відхиляється виявляється у скоєнні цинічних, непристойних дій сексуального характеру, спрямованих зазвичай до осіб протилежної статі; 6) *зловживання алкоголем*; 7) *вживан-*

ня наркотичних і токсичних речовин; 8) втечі з дому, бродяжництво; 9) азартні ігри [15].

Підлітки характеризуються вираженою емоційною нестійкістю, у них коливається настрій, вони схильні проявляти екстазі та депресію водночас. Проблема формування психологічної особистості підлітка – одна з найтяжчих проблем у віковій психології. Соціальне дозрівання підлітка – процес складний, і допомогти у цьому повинні батьки і вчителі.

В цілому, віддаючи належне науковій і практичній значущості робіт, в яких розглядається питання девіантної поведінки, необхідно зазначити, що в українській психології ще не сформувався концептуальний підхід до вивчення девіації, не розглянуто сукупність факторів, які впливають на розповсюдження соціальних відхилень, не визначено особливості девіацій серед молодіжної спільноти, усі базові поняття є дискусійними. Попри це, в наш час не було досліджено впливу сили волі на девіантну поведінку і в даному дослідженні ми намагалися розкрити взаємозв'язок між цими поняттями.

З метою визначення взаємозв'язку між девіантною поведінкою та силою волі підлітків – було проведено емпіричне дослідження.

До вибірки увійшли шістнадцятирічні та п'ятнадцятирічні підлітки які навчаються у Хорівській ЗОШ I-III ступенів у 9-му та 10-му класі, кількістю 40 осіб: 20 осіб чоловічої та 20 осіб жіночої статі.

Для дослідження девіантної поведінки ми використали методику – «Визначення схильності до девіантної поведінки А.Н. Орел». Дана методика часто застосовується психологами для вивчення девіантної поведінки підлітків, через її системний та комплексний підхід. Методика включає в себе 7 шкал: шкала установки на соціальну бажаність, шкала схильності до подолання соціальних норм і правил, шкала схильності до аддиктивної поведінки, шкала схильності до самоподавляючої та самознищуючої поведінки, шкала схильності до агресії та насилля, шкала вольового контролю емоційних реакцій, шкала схильності до деликвентної поведінки. Найбільш інформативною для нас була шкала №6, оскільки вона має безпосередній взаємозв'язок із силою волі респондентів.

Результати першої шкали (шкала установки на соціальну бажаність) показали, що 70% дівчат і 60% хлопців – набрали від 50 до 60-ти балів, що свідчить про тенденцію давати соціально – прийнятні результати. Тоді як 40% хлопців і 30% дівчат набрали до 50-ти балів, що свідчить про небажання коректувати свої відповіді відповідно до соціальних норм (рис. 1).

Результати другої шкали (шкала схильності до подолання соціальних норм і правил) показали, що 30% дівчат та 50% хлопців мають результати у діапазоні 50ти і 60ти балів, що свідчить про тенденцію до помірнього подолання соціальних норм та правил, тоді як 70% дівчат і 50% хлопців з результатами

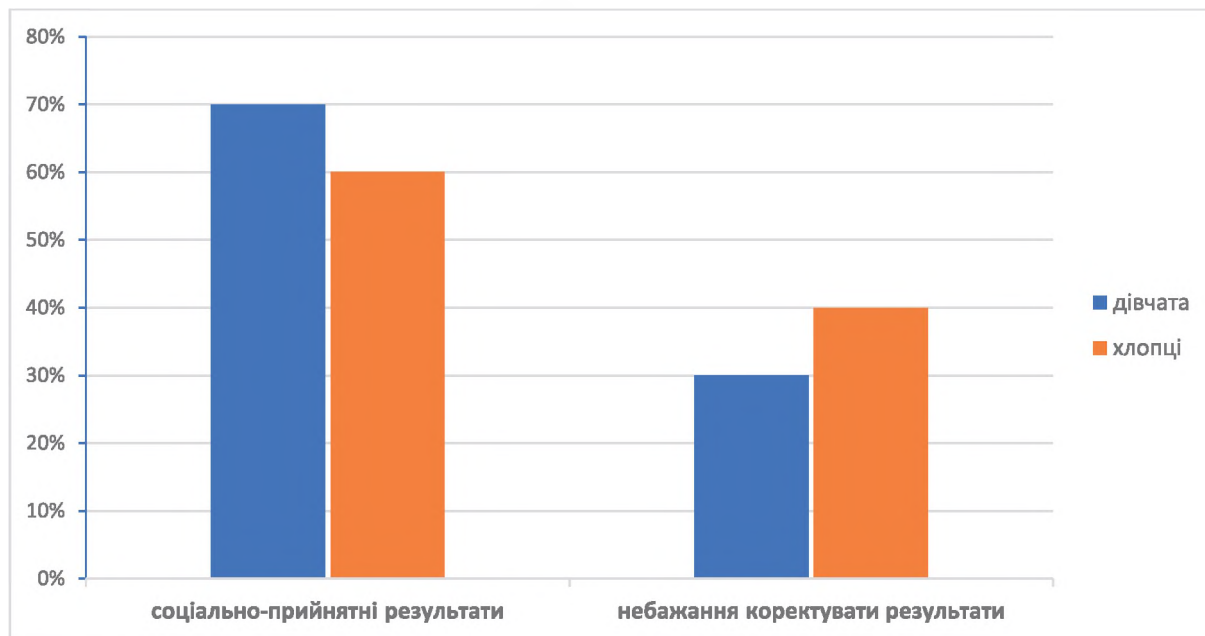

Рис. 1. Шкала установки на соціальну бажаність

нижче 50-ти балів – мають схильність до конформізму (рис. 2).

Результати третьої шкали (шкала схильності до аддиктивної поведінки)

показали, що 20% дівчат і 30% хлопців набрали нижче 50 балів, що свідчить про високий соціальний контроль поведінки. 80% дівчат і 70% хлопців ма-

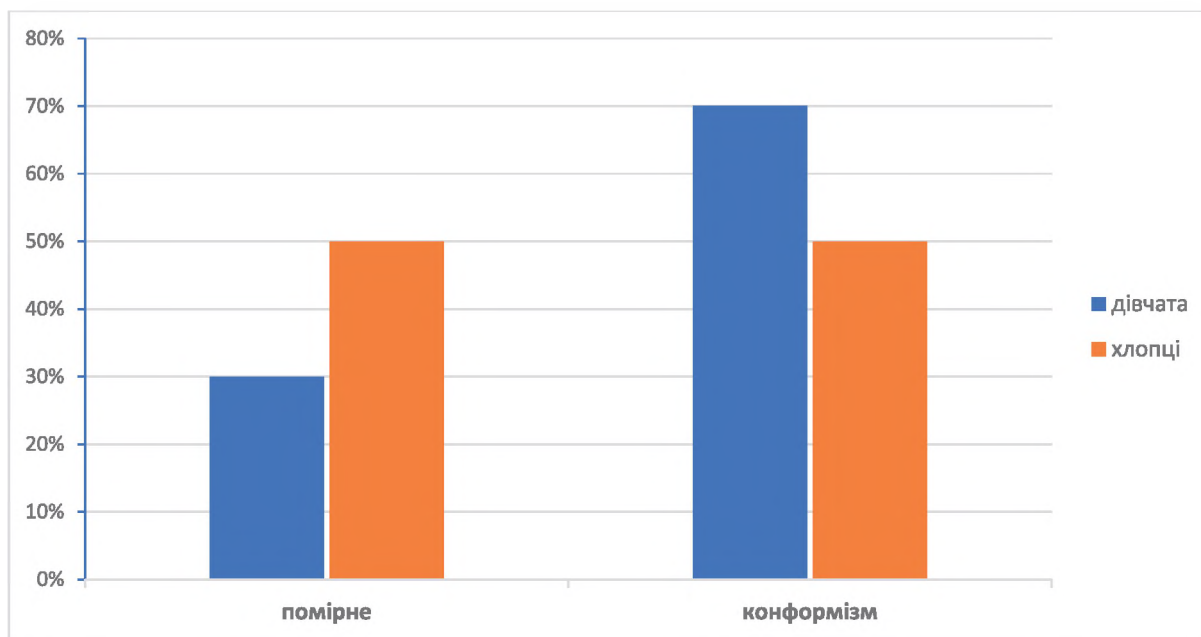

Рис. 2. Шкала схильності до подолання соціальних норм і правил

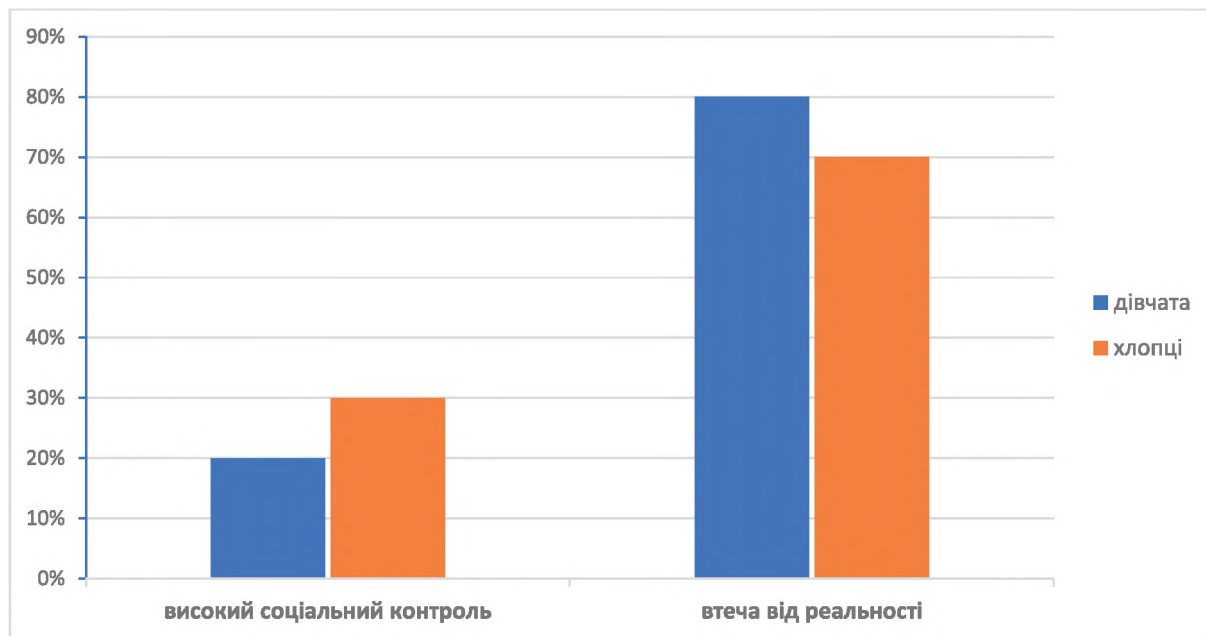

Рис. 3. Шкала схильності до аддиктивної поведінки

ють схильність до втечі від реальності через зміну свого психічного стану (50-70 балів), (рис. 3).

Результати четвертої шкали (шкала схильності до самоподавляючої та самознищуючої поведінки) показали, що

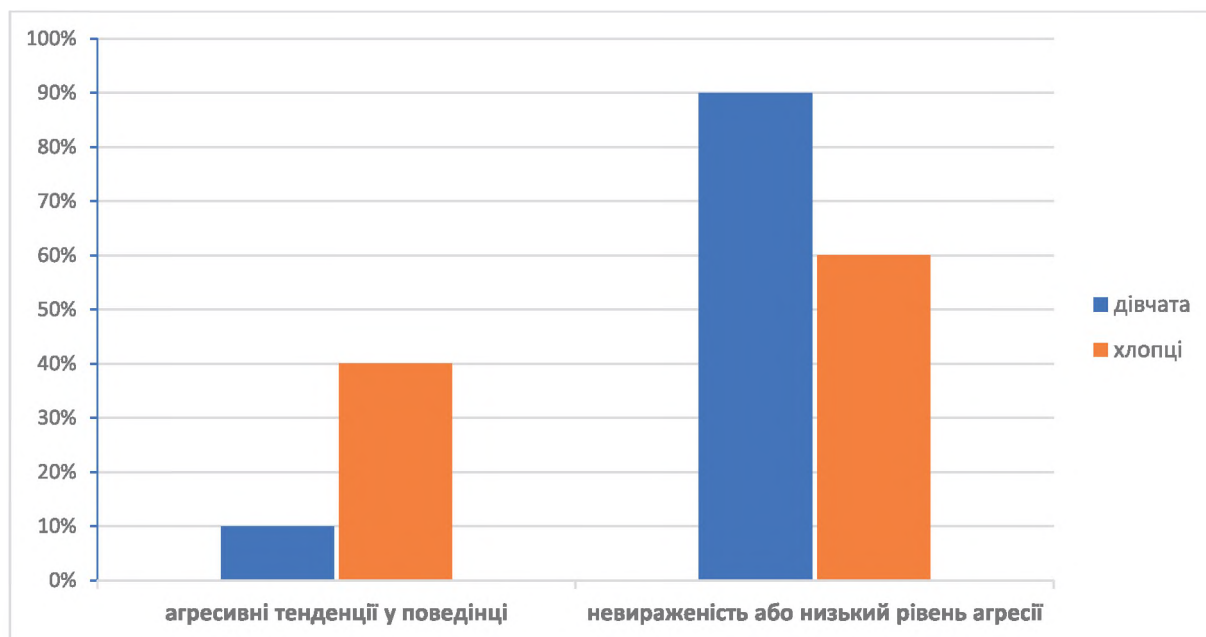

Рис. 4. Шкала схильності до самоподавляючої та самознищуючої поведінки

100% дівчат і хлопців показали результати нижче 50 балів, що про відсутність прагнення до самознищення у підлітків.

Результати п'ятої шкали (шкала схильності до агресії та насилля) показали, що 40% хлопців і 10% дівчат (50-60 балів) мають агресивні тенденції у поведінці, тоді, як 60% хлопців і 90% дівчат (результати нижче 50 балів) свідчить про невираженість або низький рівень агресії (рис. 4).

Ми вважаємо, що отримані результати є наслідком індивідуальних особливостей підлітків.

Результати сьомої шкали (шкала схильності до деликвентної поведінки) показали, що 100% дівчат і хлопців (50 балів і нижче) не мають схильності до протиправної поведінки.

Для діагностики сили волі підлітків ми провели «Тест на силу волі» (Лесечко О.Б.), який показав такі результати

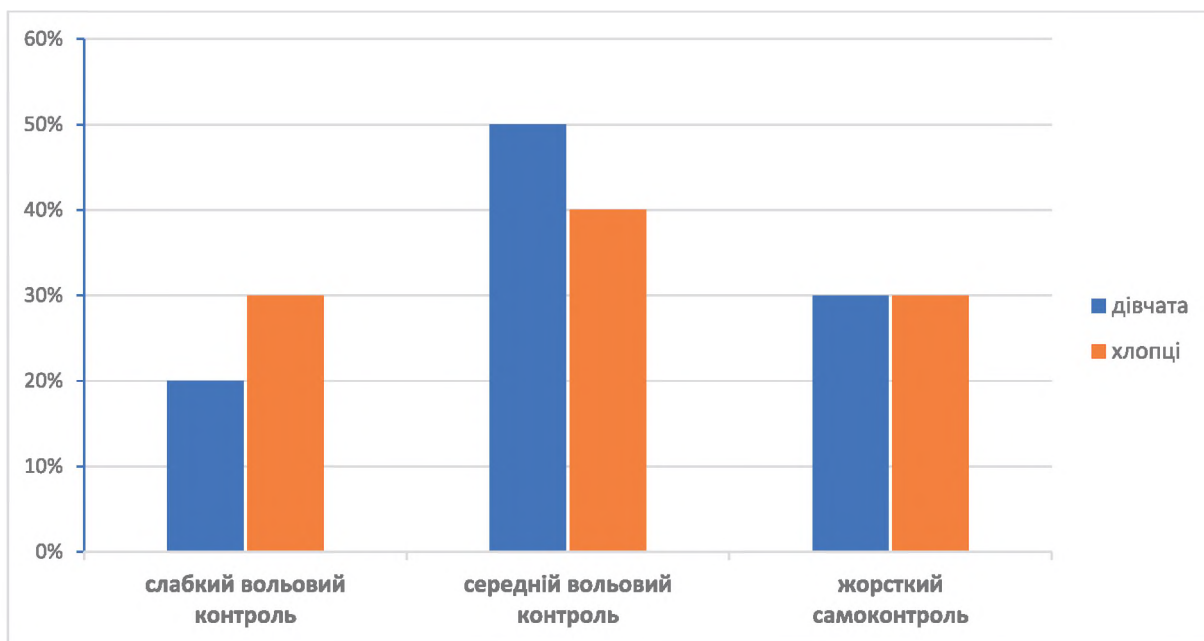

Рис. 5. Шкала вольового контролю емоційних реакцій

Результати шостої шкали (шкала вольового контролю емоційних реакцій) показали, що 30% хлопців і 20% дівчат (60-70 балів) мають слабкий вольовий контроль емоційної сфери, 50% дівчат і 40% хлопців (50-60 балів) – показали середній результат, тоді як 30% дівчат і хлопців (нижче 50 балів) мають жорсткий самоконтроль (рис. 5).

(рис. 6): • дівчата: 20% – сильна воля; 60% – середня воля; 20% – слабка воля; • хлопці: 30% – сильна воля; 40% – середня воля; 30% – слабка воля.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Девіантна поведінка – дуже гостра проблема в наш час, особливо у підлітковому віці. Безперечно, є низка факторів, які допомагають боро-

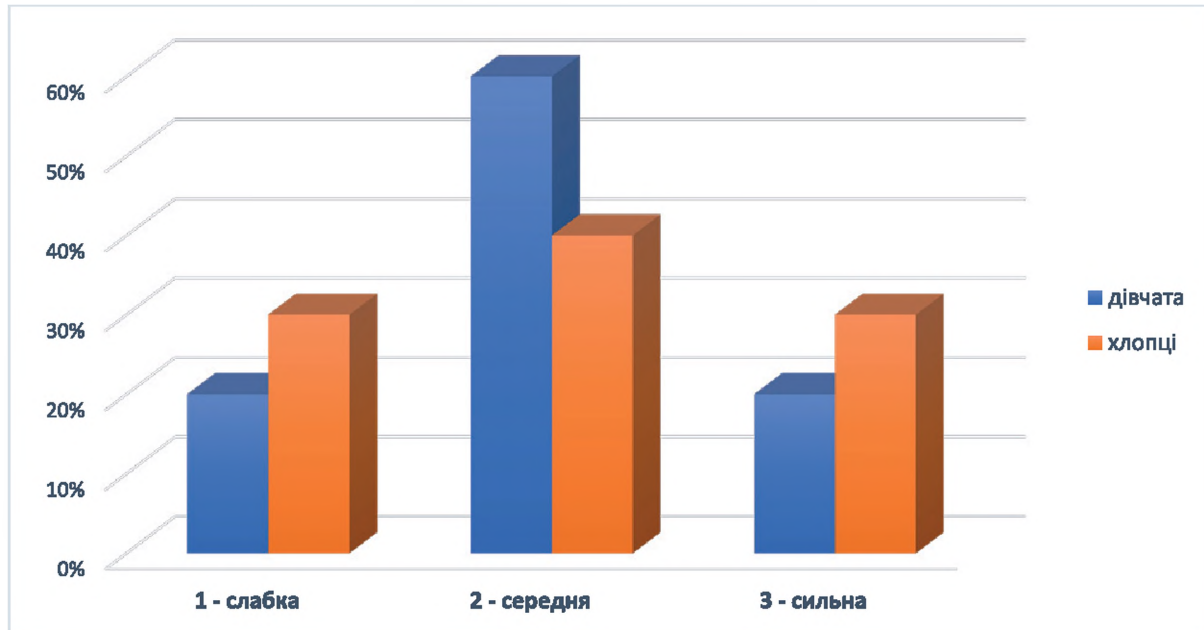

Рис. 6. Шкала вольового контролю емоційних реакцій

тися з цим негативним явищем: робота батьків, вчителів, пояснювальні бесіди, підтримка з боку близьких, тощо. Попри це, в силу того, що психологи не мають спільної думки стосовно визначення девіантної поведінки, – методи протидії досить розмиті, і в даному дослідженні ми намагалися визначити як сила волі підлітка впливає на девіантну поведінку. Порівнюючи шкалу №6 (шкалу вольового контролю емоційних реакцій) та «Тест на силу волі» ми виявили що в обох випадках підлітки показали схожі результати, а саме 20% дівчат і 30% хлопців мають слабкий вольовий контроль. У шкалі №1 (шкала установки на соціальну бажаність) ми виявили що 40% хлопців і 30% дівчат не бажають коректувати свої відповіді відповідно до соціальних норм, що можна розцінювати як девіантну по-

ведінку. Результати шкали №5 (шкала схильності до агресії та насилля) показали, що 40% хлопців і 10% дівчат мають агресивні тенденції у поведінці.

Дані результати мають схожі числові показники з чого ми можемо припустити, що існує певний взаємозв'язок між слабкою силою волі та девіантною поведінкою, попри це у шкалах №7 (шкала схильності до деликвентної поведінки) та №4 (шкала схильності до самоподавляючої та самознищуючої поведінки) ці ж підлітки показали, що жоден з них не має тенденції до самознищення чи протиправної поведінки.

Враховуючи диференційованість результатів ми вважаємо, що дана тема потребує глибшого дослідження для встановлення взаємозв'язку між силою волі та девіантною поведінкою. Результати даного дослідження можуть бути

використані як база для майбутніх досліджень пов'язаних з девіантною поведінкою та силою волі, окрім цього вони можуть бути використані, як база для методичних рекомендацій для педагогів, що працюють з девіантними підлітками. Дане дослідження також може бути застосоване, як ознайомчий матеріал по девіантній поведінці.

В силу того, що поле девіантності постійно розширюється ми вважаємо що розвинена сила волі – допомагає підліткам боротися з девіаціями і має позитивний вплив на поведінку в цілому. Тому доцільно розвивати цю якість для того, щоб попередити або побороти девіантну поведінку у підлітків.

Література

1. Ветров Н.М. Профилактика правонарушений среди молодежи / Н.М. Ветров. – М., 1986. – 274 с.
2. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання / І. Вільга // Педагогіка і психологія, 1998.– №2. – 61-67 с.
3. Никитина А.Ю. Девиантное поведение: причины и пути их решения. / А.Ю.Никитина. – М.: Тверь, 1998. – 363 с.
4. Демичева А.В. Девиантное поведение в современном украинском обществе / А.В.Демичева. –1999. – №2. – 94-98 с.
5. Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка / А.И.Захаров. – М.: Педагогика, 1989. – 242 с.
6. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А.Клейберг . – М., 2001. – 401 с.
7. Кондратьев Н.Ю. Психолого-педагогическая работа со школьниками девиантами / Н.Ю.Кондратьев // Психологическая наука и образование. – 1999. – №3-4. – 46-65 с.
8. Никитина А. Ю. Девиантное поведение: причины и пути их решения / А.Ю. Никитина. – СМ.; Тверь, 1998. – 631 с.
9. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
10. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога / Е.И. Рогов. – М.: издательство ВЛАДОС, 2000. – Кн. 1. – 384 с.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Спб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
12. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки / М.В. Савчин. – К.: Україна-Віта, 1996. – 130 с.
13. Саранулова С. Неординарна та девіантна поведінка дітей / С. Саранулова. Світло. – 2001. – №1. – 43-45 с.
14. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции / Л.М. Семенюк. – М. – Воронеж: НПО «Модэк», 1996. – 96 с.
15. Словарь практического психолога. Сост. Головин С.Ю. – Минск: Москва изд. АСТ, 2001. – 800 с.
16. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л.Б. Шнейдер. –М.: Академический Проект; Трикста, 2005. – 336 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕКЛАМИ НА РОЗВИТОК НЕРВОВОЇ АНОРЕКСІЇ У ПІДЛІТКІВ

Автори:

Олена Киричук,

учениця 9 класу НВК «Оженинська
ЗОШ I-III ступенів №2 – ДНЗ»

Наталія Григус,

студентка II курсу спеціальності
«Психологія» Національного
університету «Острозька академія»,

Богдан Маковський,

студент II курсу спеціальності
«Психологія» Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Анна Гільман,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри громадського
здоров'я Національного університету
«Острозька академія»

У статті розглянуто теоретичні підходи щодо визначення нервової анорексії у підлітків; встановлено особливості сприйняття реклами підлітками; з'ясовано, як впливає реклама на порушення харчової поведінки та подальший розвиток нервової анорексії.

Ключові слова: вплив, реклама, нервова анорексія, анорексія, підліток.

В статье рассмотрены теоретические подходы, к определению нервной анорексии у подростков; выяснено, как влияет реклама на нарушение пищево-

го поведения и дальнейшее развитие нервной анорексии.

Ключевые слова: влияние, реклама, нервная анорексия, анорексия, подросток.

The article considers the theoretical approaches to the determination of anorexia nervosa in adolescents; It is determined how the advertising affects the eating behavior and further development of anorexia nervosa.

Key words: influence, advertising, anorexia nervosa, anorexia, adolescent.

Постановка проблеми. Із усієї аудиторії, що переглядають рекламу, значну частину складають діти, переважно – підлітки. Нажаль, у сучасному світі уникнути реклами повністю не можливо. Тому потрібно бути готовими, що вона може нести загрозу не тільки інформаційну загрозу для дітей, а ще і може впливати на розвиток різних захворювань [3, 7].

Проблематика впливу реклами піднімається дуже часто, зокрема у дослідженнях Кара-Мурза С. та Федотової Л.М., проте особливу увагу науковці звертали увагу на вплив реклами на споживацьку поведінку, оминаючи проблему впливу на здоров'я [6]. Тому проблема впливу реклами на розвиток анорексії є доволі нерозробленою та перспективною для дослідження.

Нервова анорексія є тяжким захворюванням, яке не тільки ускладнює мікросоціальне функціонування і знижує якість життя, але при несприятливому

перебігу може привести до летальних наслідків [10]. Ця хвороба є патологією, до того ж в останні десятиріччя відмічається зростання захворюваності на нервову анорексію. Протягом останніх 5-10 років спостерігається патоморфоз захворювання, який проявляється у зростанні його тяжкості, а також у збільшенні частоти булімічних проявів [15]. При цьому страждають на нервову анорексію переважно особи молодого віку. Все вищевикладене засвідчує, що нервова анорексія має велике не тільки медичне, а й соціальне значення.

В нашому дослідженні ми вирішили дослідити певну закономірність схильності до розвитку нервової анорексії під впливом реклами. Так як розповсюдження реклами є масовим, тому підліток не може уникнути її сприймання. Перебуваючи в нестабільному віковому періоді, можливий певний згубний вплив з боку реклами. Оскільки ця проблема є досить нерозробленою та не має популярних наукових робіт, які б могли внести ясність, ми вважаємо, що дослідження цієї теми актуальні та принесуть певне розуміння понять впливу реклами на розвиток нервової анорексії у підлітків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На думку Тарана О.О вплив реклами на свідомість підлітка відіграє колосальну роль, оскільки, нервова анорексія не може виникати сама, а лише через психологічні відмінності харчової поведінки серед молоді [13]. Основну увагу вчені приділяють на вивчення впливу реклами на психіку (Кутлалієв

А., Рюмшина Л., Старобінський Е., Уэллс У., Бернет Дж., Морнарти С.) [12, 14, 15, 17]. Нервову анорексію та її причини виникнення вивчали такі дослідники, як: Карвасарский Б.Д., Коркіна М.В., Карєва М.О., Марілов В.В., Коркіна М.В., Скиба Т.В. [9, 10, 11, 16] Особливості впливу реклами на нервову анорексію досліджували: Байярд Р., Власова Т.А. Такі науковці як Карвасарский Б.Д. та Батуєв А.С. [3, 9] досліджували причини виникнення нервової анорексії. Теоретичний аналіз наукової літератури, а також останніх досліджень свідчать, що незважаючи на вивчення різних аспектів впливу на розвиток анорексії залишається відкритою проблема розвитку анорексії під впливом реклами саме у віковій категорії підлітків.

Метою дослідження є з'ясувати вплив реклами на розвиток нервової анорексії у підлітків.

Завдання дослідження: дослідити поняття нервової анорексії у науковій літературі; емпірично та теоретично дослідити порушення харчової поведінки у підлітків під впливом реклами.

Виклад основного матеріалу. Сучасний маркетинг активно використовує засоби поширення інформації щодо своїх продуктів. Найефективнішим з таких засобів залишається реклама. Реклама – інформація, поширена будь-яким способом, в будь-якій формі і з використанням будь-яких коштів, адресована невизначеному колу осіб та спрямована на привернення уваги до об'єкта рекламування, формування або підтримка інтересу до нього і

його просування на ринку [15]. Фахівці стверджують, що вона – могутній засіб впливу і маніпуляції людиною. До цієї проблематики звертались Е.А. Доценко, О.А. Феофанов, Л.Н. Федотова, О.О. Титаренко, П.К. Власов, В.Г. Зазикін та інші. Вона здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому науковці нині так ретельно вивчають це явище. Щоправда, з різною метою: одні – щоби захистити людину від її негативного впливу, інші, навпаки, щоби навчитися якомога краще на неї впливати і керувати нею.

Головні негативні моменти цього впливу полягають у тому, що реклама спричиняє стетеотипізацію мислення, а відтак – поведінки, нав'язує готові моделі й стандарти життя. З питання дослідження ефективності впливу реклами на цільову аудиторію створено велику кількість теорій та моделей. Всі вони зводяться до чотирьох класів: ієрархічні, гетерархічні, інтегровані та когнітивні [12].

Особистість підлітка – це жива і органічна єдність її індивідуальних особливостей. Однією з характерних рис особистості цього віку є її незавершеність, здатність швидко змінюватися. Друга риса – ніжність і тендітність особистості, що відзначається її легкою піддатливістю.

Підліток легко вбирає різні переживання, не вмюючи зрозуміти свої конфлікти і правильно їх вирішити. Мікросередовище підлітка, це його близьке оточуюче середовище – сім'я, друзі, клас [2].

В залежності від того, яке буде це мікросередовище (позитивним чи негативним) воно буде відігравати важливу роль у розвитку його особистості, у поведінці, у його успішності у навчанні і т.п.

Особливістю психології підлітка також є нестійкість. Велику увагу, як правило, приділяють думці інших про себе, тобто у певному розумінні закомплексованість. У цьому основна слабкість підліткової психіки – надзвичайна чутливість до впливу зовні. Якщо підліток створює собі ідеал, він дотримується його, але це не завжди позитивний ідеал. Саме тому батькам слід бути обережними, знаходячи золоту середину: не обмежувати права підлітка (адже це призводить або до бунтування, або до сильного заниження самооцінки), але й зменшувати вплив негативних прикладів [4].

Одним із наслідків є психологічний розлад – анорексія – часткова або повна відмова від їжі, спровокований фізіологічними, психологічними і нервовими розладами. Найчастіше підліток страждає від нервової анорексії – це психологічний розлад, що характеризується порушенням правильного сприйняття свого тіла, страхом перед зайвою вагою, обмеженням себе в їжі і подальшою зміною поведінки живлення, тобто повною відмовою від їжі [4, 6].

У сучасному світі майже кожна третя дівчина сидить на новомодній дієті. Бажання позбавитися зайвої ваги більш ніж похвально, але крайності можуть стати причиною багатьох захворю-

вань або мати більш фатальні наслідки [18]. Якщо людина дотримується дієтичного харчування, яке не може зашкодити здоров'ю – це можна віднести до питань дієтології, а анорексія – це порушення психіки. Проблема нервової анорексії є надзвичайно складною і актуального на сьогодні. Хвороба поширена у підлітків (частіше дівчаток), що втрачають на її тлі порядку 15-40% маси від норми, і, на жаль, випадки нервової анорексії по цій категорії пацієнтів лише частішають. Основу даного стану складає те, що дитина відчуває невдоволення власною зовнішністю, що доповнюється активним, але, як правило, прихованим прагненням до схуднення, також причиною може бути прагнення до ідеалу, досконалості, як ті дівчата з реклам, обкладинок журналів. Щоб позбутися від зайвої, на їх погляд, ваги, підлітки різко обмежують себе в харчуванні, провокують блювоту, використовують проносні препарати, інтенсивно займаються фізичними вправами [1].

Дівчина хвора на анорексію завжди незадоволена собою. Вона скаржиться оточуючим на вади своєї зовнішності, постійну самотність і, як не дивно, на зайву повноту. Тільки одного разу почавши повністю відмовлятися від їжі, хвора просто не хоче, а потім навіть не може повернутися до нормального життя. У неї пропадає інтерес до повсякденності, вона може кинути роботу або навчання, постійно лежати на ліжку і навіть не спілкуватися з рідними та друзями. В результаті хвора і

зовсім перестає виходити на вулицю. Будь-яка спроба дати хворим якусь їжу закінчується приступом нестримного блювання, зневодненням і станом ще глибшої депресії. Багато, які страждають від анорексії, відзначають, що вночі їм постійно сняться кошмари про повноту, калоріях і їжі. Вони втрачають сон і провалюються в постійний стан напівдрімоти і страху, розмови про їжу можуть також провокувати блювоту.

Нервова анорексія у підлітків-школярів (в основному дівчаток) частіше сформована сучасними «цінностями», які повсюдно пропагують телебачення і реклама: модельна зовнішність, дієти, мода [9].

Важливим аспектом, що призводить до розвитку анорексії, є також вплив соціального середовища, в якому живе людина. Культурні стереотипи сучасного суспільства фактично нав'язують певні стандарти фігури, які повинна мати жінка. Цей соціальний і психологічний прес може вкрай негативно вплинути на ще незміцнілу психіку підлітка і сприяти, разом з іншими чинниками, розвитку нервової анорексії [10].

Ми провели інтерв'ю із 16-річною дівчиною, що зіткнулась із нервовою анорексією. В ході цього ми дізнались причину цього захворювання. Ось що вона нам розповіла.

«Після смерті моїх батьків, я проживала із моїм братом та його дружиною, яка мала гарну зовнішність та фігуру. Я ж вважала, що я була навпаки – товстою та страшною. Мене просто ніби почала переслідувати ідея стати набагато кра-

щою. На початку я лише увесь свій вільний час проводила в Інтернеті. Сиділа на різних сторінках, які мають дуже згубний вплив на психіку, адже виставляючи фото нездорово худих дівчат, вони ніби вбивають в голову наївним підліткам, що це ніби новий писк моди.

Я розпочала активно шукати на різних сайтах, мережах найефективнішу дієту. Звертала увагу на кожну рекламу, адже здавалося що це мені може допомогти. Згодом і взагалі вивчила усі слогани реклам, які мають хоч якесь відношення до схуднення. Та все-одно після кожної дієти я не могла собі сподобатися. І чим більше я худла, тим більше мені здавалося, що я така ж товста.

Поступово моя нав'язлива ідея дійшла до того, що я дуже обмежила себе у їжі. Мої друзі почали звертати увагу на те, що я дуже схудла. Хоч на їх думку, моя фігура була ідеальна. Та я все-одно була незадоволена собою, порівнюючись із красунями Інтернету, телебачення, журналів, біг-бордів, які рекламували різні таблетки, чаї від яких вони худли. Просто на очах перетворювалися на справжніх моделей. Я втратила сон. Постійно була роздратована, напружена. Стала замкнутою у собі. Здавалося ніби кожен грам – кілограм. Навмисне викликала рвоту. А згодом і взагалі відмовилася від їжі. Через деякий час мої родичі зрозуміли, що я захворіла. Вони зразу ж відправили мене у реабілітаційний центр, на лікування. Там я провела понад 3 місяці. Зі мною працювали психологи, дієтологи, лікарі. Це зараз я розумію наскільки впли-

вовою є реклама. Майже усе створене за допомогою фотошопу».

Саме це інтерв'ю підштовхнуло нас до думки, що одним із чинників, що сильно впливають на розвиток нервової анорексії є реклама.

Ми провели емпіричне дослідження, використовуючи наступні методики: Опитувальник для визначення схильності до виникнення порушень харчової поведінки (ПХП) та опитувальник «Вплив реклами на поведінку споживачів» (Копершевич Т.). Перший опитувальник призначений для діагностики схильностей до порушень харчової поведінки, а інший – для визначення ступеню піддатливості до впливу реклами.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечуються репрезентативністю вибірки (42 осіб) та застосуванням методів, які відповідають меті і завданням дослідження.

В дослідженні взяли участь 42 респондентів жіночої статі, віком від 14 до 16 років. Усі вони є учнями НВК «Оженинська ЗОШ I-III ступенів №2 – ДНЗ».

Ми з'ясували, що дівчата віком 14 років більш схильні до впливу реклами, а ніж дівчата 16 років.

Із рис. 1 ми робимо висновок, що 12 осіб (28,5%), віком 14 років мають схильності щодо впливу реклами. Ці ж самі особи і є схильні до виникнення порушень харчової поведінки.

Відповіді, отримані в ході проведення методики, характерні для вікової категорії (14 років). Це засвідчує, що підлітки такого віку є більш схильні до впливу з боку реклами. Тому, потрібно

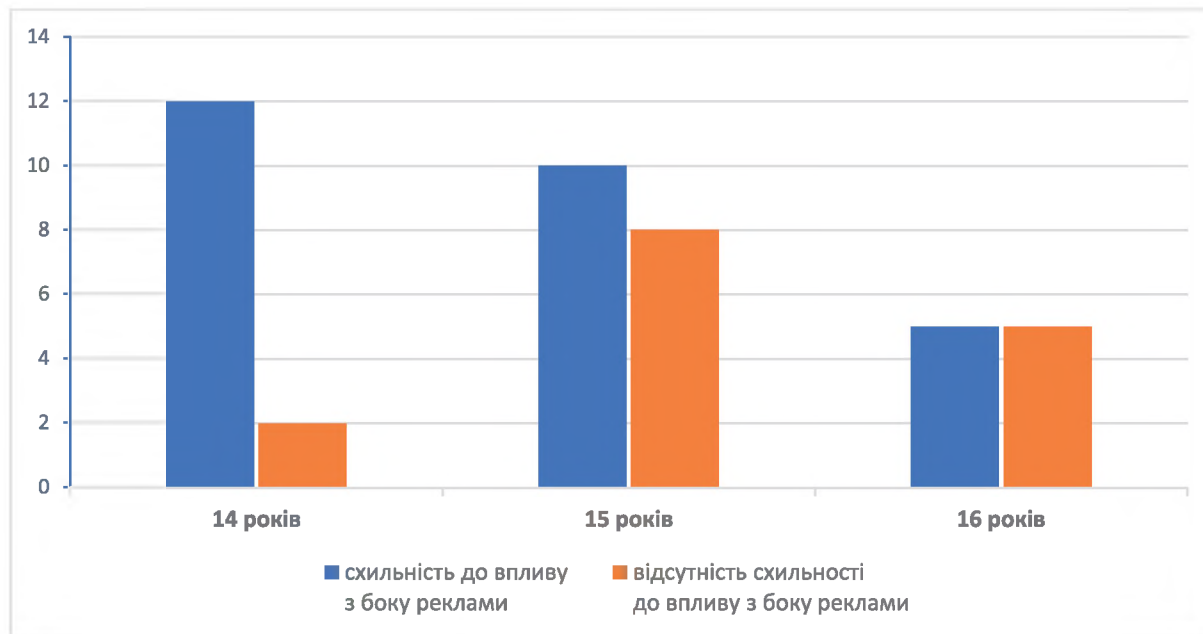

Рис. 1. Вплив реклами на поведінку споживачів

приділяти більше уваги таким підліткам, проводити бесіди з батьками та психологом, використовуючи раціо-

налізацію, тобто пояснення виявлених результатів підлітку та того, що він є схильним до впливу.

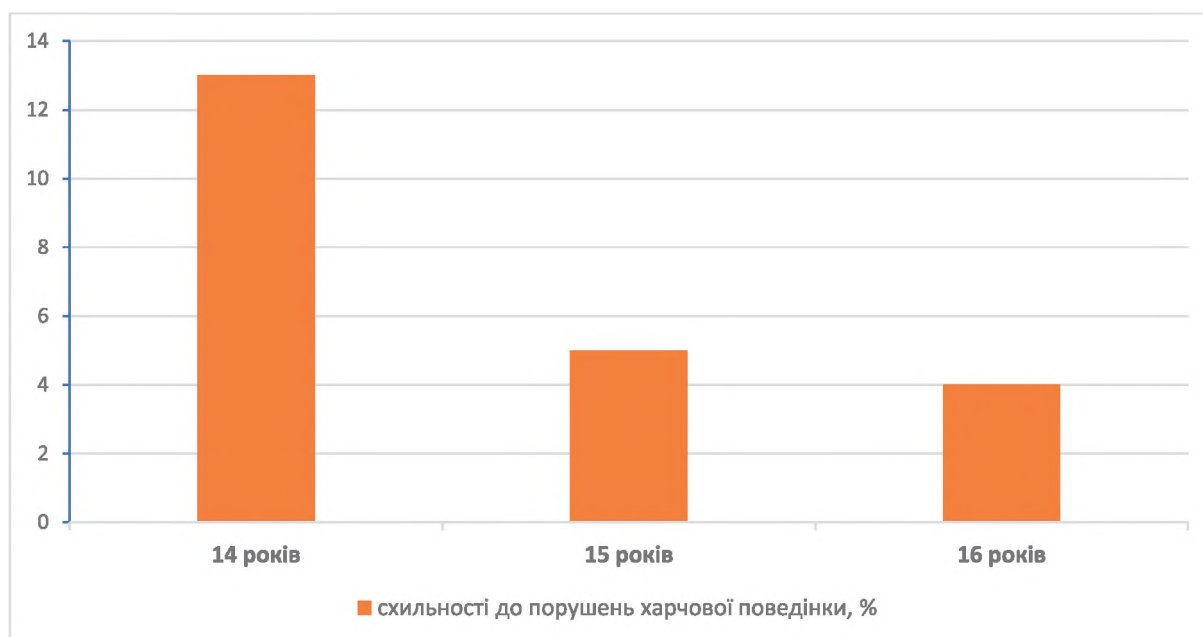

Рис. 2. Схильності до порушень харчової поведінки

На рис. 2 можна побачити результати проведеної методики щодо порушень харчової поведінки. Результати засвідчують, що вікова категорія (14 років) є більш схильною до порушень харчової поведінки (13%), ніж 15-річні та 16-річні підлітки.

Провівши емпіричне дослідження, ми отримали наступні результати. Результати дослідження показали, що 63% осіб схильні до впливу реклами яку вони переглядають, та з них 19% осіб мають схильності до виникнення порушень харчової поведінки. Та 37% респондентів не схильні до впливу до впливу реклами, але 3% із них мають порушення харчової поведінки.

Результати дослідження є науково значимими, оскільки, висвітлюють актуальну проблему для нашого суспільства, також дають наукове підґрунтя для подальших досліджень в цій темі. Наша наукова робота показала, яка саме вікова категорія підлітків схильна до впливу, що дає змогу зрозуміти, що саме цей віковий період (14 років) найбільше потребує уваги з боку батьків та шкільних психологів.

Із результатів проведеного дослідження можна дати наступні рекомендації батькам: варто більше часу проводити із дітьми, враховуючи особливості вікового періоду, варто цікавитись їхніми інтересами та вподобаннями, надавати їм можливість втілювати їх у життя та розвиватись, так дитина буде займати свій вільний час розвитком та цікавим їй заняттям; через похвалу за здобутки, вона не буде відчувати влас-

ну цінність і уникне розвитку почуття неповноцінності.

Дітям ми можемо запропонувати наступні рекомендації: розвивати критичне мислення, відфільтровувати інформацію, що надходить із ЗМІ, проявляти свою унікальність за допомогою досягнень у різних сферах (спорті, навчанні, музиці, тощо); формувати власну точку зору, опираючись на досвід батьків.

Висновок. В науково-дослідницькій роботі було досліджено вплив реклами на розвиток нервової анорексії у підлітків. Теоретично визначено, що анорексія – це тяжка хвороба невротичного генезу, яка відноситься до порушень харчової поведінки та розглядається як поведінковий синдром порушення прийому їжі. Проведене дослідження підтвердило важливість та необхідність проведення профілактичної роботи серед дітей підліткового віку.

На нашу думку, результати досліджень можуть використовуватись в практиці роботи викладачів біології при вивченні теми в 9 класі «Харчування», в роботі класних керівників для проведення класних годин та в роботі з батьками, в практичній діяльності шкільних психологів.

Література

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія: Посібник для студентів / Г.С. Абрамова. – К.: Академія, 1999.
2. Байярд Р. Ваш беспокойный подросток: практическое руководство для

- отчаявшихся родителей / Р. Байярд, Дж. Байярд. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
3. Батуєв А.С. Вища нервова діяльність: Підручник / А.С. Батуєв. – М.: Планета, 1991.
4. Власова Т. А. О детях с отклонениями в развитии: Пособие / Т.А. Власова. – М.: Просвещение, 1973.
5. Данилова М. М. Психофізіологія: Підручник / М. М. Данилова. – М.: Академія, 1999.
6. Данилова Н.Н., Крилова А.Л. Фізіологія ВНД: Посібник для студентів / Н.Н. Данилова, А.Л. Крилова. – М.: Просвещение, 1989.
7. Єрмолаєва М.В. Психологія розвитку / М.В. Єрмолаєва. – М.: Академія, 2000.
8. Кабанов М.М. Реабілітація психічно хворих: Посібник / М. М. Кабанов. – М.: Просвещение, 1998.
9. Карвасарский Б.Д. Неврози: Підручник / Б. Д. Карвасарский. – М.: Тетрис, 1980.
10. Карєва М.О., Марилов В.В. Психологічний аналіз випадку нервової анорексії / М.О. Карєва, В.В. Марилов. // В кн.: Патопсихологічні дослідження в психіатричній клініці. – М.: Просвещение, 1994.
11. Коркіна М.В. Нервова анорексія не-процесуальної природи (до питання про її нозологічної приналежності і взаєминах з синдромом дисморфоманії). – В кн.: Клінічна динаміка неврозів і психопатій. – Спб., 1997.
12. Кутлаліев А. Эффективность рекламы: учеб. пособие / А. Кутлаліев, А. Попов. – 2-е изд. – М.: Эксмо, 2006. – 416 с. – (Серия «Профессиональные издания для бизнеса».
13. Рюмшина Л.І. Маніпулятивні засоби в рекламі: Посібник / Л.І. Рюмшина. – К.: Фоліо, 2004.
14. Старобінський Е.Є. Самовчитель по рекламі: Підручник. – М.: Интел-Синтез, 2006. – 238 с.
15. Скиба Т.В. Нервная анорексия: Підручник / Т.В. Скиба. – М.: Глобус, 2000.
16. Уэллс У., Бернет Дж., Морнарти С. Реклама: принципы и практика / У.Уэллс, Дж.Бернет, С.Морнарти. – СПб.: Питер, 2010. – 735 с.
17. Чайка В.К. Нервная анорексия у девочек и девушек / В.К. Чайка, Л.Л. Матышина. – Донецк: Лидер, 2004. – 32 с.

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ, ЙОГО РОЛЬ ТА СТРУКТУРА

Автори:

Олеся Горбулько,

учениця 10-го класу Оженинської
«ЗОШ І-ІІІ ступенів»

Анна-Марія Вербова,

студентка I курсу економічного
факультету Національного
університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Юлія Харчук,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку
і аудиту Національного університету
«Острозька академія»

У статті розкрито сутність Державного бюджету України, розглянуто особливості його формування. Автором акцентовано увагу на визначенні ролі державного бюджету в розвитку фінансової системи та економіки України, а також оцінено його структуру. У роботі виокремлено проблемні аспекти формування дохідної частини бюджету та розподілу видаткової, запропоновано напрями оптимізації досліджуваних процесів.

Ключові слова: Державний бюджет України, роль державного бюджету, структура державного бюджету, доходи, видатки.

The essence of the State Budget of Ukraine is disclosed in the article,

features of its formation are considered. The author focuses on determining the role of the state budget in the development of the financial system and economy of Ukraine, as well as evaluating its structure. In the work, the problem aspects of the formation of the revenue part of the budget and the distribution of expenditures are singled out, the directions of optimization of the investigated processes are proposed.

Key words: State budget of Ukraine, role of the state budget, structure of the state budget, incomes, expenditures.

Постановка проблеми. У кожній країні основу державних фінансів становить бюджет, а точніше – бюджетна система, яка включає державний бюджет і бюджет відповідних адміністративних одиниць. Бюджет держави є складним і багатограним явищем у суспільстві. Саме за допомогою бюджету держава надає суспільству унікальні блага й послуги, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя: оборона країни, національна безпека й правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо.

Бюджет є унікальним інструментом здійснення економічної політики, якби не було бюджету, держава не могла б виконувати свої функції, суспільство не отримувало б певних послуг, не відбувся б розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територі-

альними утвореннями, верствами населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кожна країна не може функціонувати без державного бюджету, адже він є рушієм її економічного розвитку. Дослідження питань щодо державного бюджету та його ролі й структури проводить чимала кількість теоретиків і практиків у своїх наукових роботах. Серед них, оцінку факторів впливу на доходи Державного бюджету України проводила Ю.В. Хмарук [5]. Проблеми ролі Державного бюджету у фінансовому забезпеченні економічного і соціального розвитку України були розглянуті І.Г. Ткачук. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень даної проблематики, вона є недостатньо дослідженою і потребує більш глибокого вивчення.

Мета наукової роботи. Мета полягає у визначенні ролі державного бюджету та його структури в фінансовій системі України на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної тематики.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Бюджетним кодексом України термін «бюджет» вживається у значенні плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [6].

Бюджет – це фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні

органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією. Економічна природа бюджету полягає в тому, що виникає об'єктивна необхідність у розподілі й перерозподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян.

Ринкова модель економіки, а також усі без винятку інші моделі не можуть існувати й розвиватися без втручання держави в процеси розподілу й перерозподілу новоствореної вартості в суспільстві. Для цього використовуються фінанси, а бюджет є конкретною формою реалізації функцій держави. З розвитком цивілізації бюджет стає унікальним інструментом здійснення економічної політики, не лише за ринкових умов, а й у тоталітарних, монархічних та інших системах. В ньому сконцентровані інтереси держави, підприємців і населення. Між ними ведеться постійна боротьба за задоволення власних потреб. Об'єктом цих інтересів завжди є валовий внутрішній продукт, власне напрямки та методи його розподілу й перерозподілу.

Бюджет, в основному, відображає вторинний перерозподіл, тобто після первинного розподілу валового внутрішнього продукту на основні його складові здійснюється вторинний перерозподіл за допомогою податків і надання за рахунок бюджету громадянам суспільних благ і послуг.

Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період [1].

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Надання населенню суспільних благ стає однією з функцій держави в економіці вільної конкуренції, фінансування яких здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Економічна природа бюджету якраз проявляється в тому, що за його допомогою держава надає суспільству унікальні блага й послуги, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя. До таких благ належать оборона країни, національна безпека й правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо.

Проте усвідомлення економічної суті бюджету зі своїм становленням пройшло довгий шлях. Перші наукові визначення бюджету з'явилися тільки на початку ХХ ст. Так, енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона [2]

стверджує, що бюджет, із погляду держави, є загальним фінансовим законом, на якому будується розпис доходів і видатків держави. Цікавим у цьому джерелі є тлумачення щодо значення бюджету. Воно полягає у тому, що бюджет «дає постійні норми для класифікації державних доходів і видатків. Нормативні статті, що входять до його складу, є постійними величинами, які повторюються з року в рік, до зміни їх законодавчим шляхом, становлять його тверду, так би мовити, консолідує частину. Інша частина бюджету щорічно змінюється на основні ймовірності, за середнім розрахунком минулих років, а також внаслідок нових державних потреб, що спричиняють нові збори, надзвичайні витрати, додаткові кредити тощо; саме вона становить головний зміст бюджетного закону. Співвідношення між цими двома частинами бюджету визначається кожною державою по-своєму, відповідно до умов її фінансового господарства».

У цьому визначенні бюджету ще переважають лише функціональні аспекти над економічними, проте вже в цей період деякі вчені досить ґрунтовно формулюють його економічну суть. Зокрема, італійський фінансист Л. Косса в своїй фундаментальній праці «Основи фінансової науки» так формулює вимоги до бюджету: витрати бюджету повинні проводитися зі згоди тих, хто дає кошти для їх здійснення; влада, якій доручено витратити суми, повинна підлягати серйозному контролю.

Правда, ще тривалий час у фінансо-

вій літературі поняття бюджету отожднювалося з державними фінансами, а державні фінанси – з державним господарством. Так, відомий французький вчений-фінансист П. Годме пише, що державні фінанси – це суспільне багатство в формі грошей і кредиту, яке перебуває у розпорядженні органів держави.

Якраз тут зароджується ідея, що за допомогою бюджету держава поряд із розв'язанням класичних адміністративних, політичних і оборонних завдань виконує соціальну функцію суспільного добробуту. Користуючись бюджетом, держава забезпечує населенню матеріальний достаток, комфортне та безпечне існування. Ця теорія стала панівною в другій половині ХХ ст. Біля її витоків стояли найвизначніші представники фінансової науки.

Ідея суспільного блага набула вирішального значення в теорії бюджету та фінансів загалом. Представники цієї теорії називають бюджет публічною або фіскальною економікою, продуктивність якої вимірюється обсягом і якістю суспільних благ.

Економічна категорія – бюджет виражає взаємозв'язок, що виникає між державою та іншими учасниками суспільного виробництва в процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту шляхом створення централізованого та децентралізованих фондів фінансових ресурсів і їх використання на цілі розширеного відтворення та підвищення рівня життя суспільства.

Головне призначення бюджету – регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територіальними утвореннями, верствами, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної фінансової політики.

Загальновизнано, що державний бюджет виконує чотири основних функції: фіскальну, регулюючу, стратегічну структурну та стимулюючу.

Важливо зазначити, що три останніх функції є непрямими щодо власне бюджету як фінансового плану держави. Їх реалізація виходить далеко за межі одного року, на який зазвичай здійснюється бюджетне планування, проте здійснюється саме через засоби фіскальної функції бюджету. Тому ефективність виконання державним бюджетом цих функцій може бути визначена при аналізі виконання річного бюджету лише частково. Власне, реалізація регулюючої, стратегічної структурної та стимулюючої функцій надає бюджетному процесу властивостей політики, тому саме через їхню призму слід розглядати питання оцінки ефективності бюджетної політики в країні.

Згідно зі ст. 13 Бюджетного кодексу України загальний фонд бюджету включає всі його доходи, крім тих, які призначені для зарахування до спеціального фонду; всі видатки бюджету за рахунок надходжень до його загального фонду; фінансування загального фонду бюджету [7].

Оскільки функціонування бюджету відбувається за допомогою особливих економічних форм – доходів і видатків, розглянемо економічну сутність цих категорій і форми їх прояву.

Доходи і видатки бюджету – це об'єктивні категорії, кожна з яких має специфічне суспільне призначення: доходи служать фінансовою базою діяльності держави, видатки – задовольняють загальнодержавні потреби.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [6].

Формою прояву категорії доходи бюджету служать різні види платежів підприємств, організацій і населення в бюджет, а їх матеріальним втіленням – грошові кошти, які мобілізуються в бюджет. Характеризуючи економічну сутність категорії доходи бюджету, необхідно звернути увагу на те, що бюджетні доходи, з одного боку, є результатом розподілу вартості суспільного продукту між різними учасниками відтворювального процесу, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості.

Головне матеріальне джерело доходів бюджету – внутрішній валовий продукт. Якщо для покриття фінансових потреб його недостатньо, держава залучає національне багатство (скупність матеріальних благ, створених працею попередніх і нинішніх поколінь

і залучених в процес відтворення природних ресурсів, яким розпоряджається суспільство на певний момент часу), а саме: доходи від приватизації державного майна, від продажу золотого запасу та інших національних цінностей.

Склад бюджетних доходів, їх структура органічно пов'язані з обсягами суспільного продукту і національного доходу і визначаються фінансовою політикою держави.

Доходи бюджету класифікують за різними ознаками. Залежно від методів мобілізації доходи бюджету поділяють на податкові та неподаткові (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація доходів Державного бюджету України

Країни з ринковою економікою доходи своїх бюджетів формують, в основному, за рахунок податків. У доходах центральних бюджетів розвинутих країн вони досягають 80-90%, а в США – більше 95%.

Неподатковими доходами бюджету є: доходи від використання майна, що перебувають у державній власності (орендна плата від здачі в оренду державного майна; відсотки за залишками бюджетних коштів на рахунках у кредитних організаціях; дивіденди за акціями, власником яких є держава; повернення державних і бюджетних кредитів та ін.); доходи від продажу майна, що перебувають у державній та комунальній власності; проценти і дивіденди, нараховані на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств; доходи від платних послуг що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також бюджетними установами; кошти, отримані в результаті застосування заходів громадянсько-правової, адміністративної і кримінальної відповідальності (штрафи, конфіскації, компенсації та інші суми примусового вилучення); інші неподаткові доходи.

У доходи бюджету можуть зараховуватись трансферти – перерахування від фізичних і юридичних осіб, міжнародних організацій і урядів іноземних держав, інших органів державної влади на безоплатній та безповоротній основі.

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом [6].

Формою прояву цих відносин є конкретні види видатків, кожний з яких може бути охарактеризований з кількісної і якісної сторони. Якісна характеристика дає змогу установити еконо-

мічну природу і суспільне призначення кожного виду бюджетних видатків, а кількісна – їх величину [3].

Витратна частина бюджету вирізняється різноманітністю, але в більшості країн призначена для фінансування загальнодержавних програм (інвестиційні, економічні, розвитку виробничої і соціальної інфраструктури та ін.). Бюджетні асигнування направляються у вигляді субсидій, кредитів, державних гарантій і поручень для фінансової підтримки фермерських господарств, малих підприємств, житлового господарства тощо. Бюджет відіграє також важливу роль у соціальному захисті громадян, розвитку невиробничої сфери. Частина бюджетних коштів держава направляє на оборону, утримання правоохоронних органів, апарату управління та ін.

З метою з'ясування ролі і значення бюджетних видатків в соціально-економічному житті держави фінансовою теорією і практикою розроблена класифікація бюджетних витрат. Однією із найважливіших ознак такої класифікації є функціональна, яка відображає напрями використання коштів бюджету на виконання конкретних функцій держави.

Функціональний поділ видатків дає змогу виявити пропорції в розподілі бюджетних коштів і, змінюючи їх, домагатися необхідних зрушень у галузевій структурі суспільного виробництва. Так, необхідність посилення соціальної спрямованості усього суспільного розвитку потребує більше коштів бюдже-

ту спрямовувати у соціальну сферу, забезпечуючи тим самим прискорені темпи її зростання.

Залежно від економічної характеристики операцій, під час проведення яких здійснюються бюджетні видатки, вони класифікуються на поточні і капітальні (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація видатків Державного бюджету України

Поточні бюджетні видатки пов'язані із наданням бюджетних коштів юридичним і фізичним особам з метою покриття їх поточних потреб.

До цих затрат відносять: закупівлю товарів і послуг, необхідних для утримання економічної і соціальної інфраструктури (оплата праці державних службовців, закупівля предметів і матеріалів, необхідних для поточних господарських цілей, оплата транспортних і комунальних послуг та ін.); трансфери населенню (пенсії, стипендії, допомоги, інші виплати); поточні субсидії дер-

жавним і приватним підприємствам, а також нижчестоящим органам влади; виплату процентів за державним боргом та ін. У своїй сукупності поточні видатки формують звичайний (поточний) бюджет, на який припадає основна частина всіх бюджетних витрат.

Капітальні видатки пов'язані із інвестуванням бюджетних коштів в основні фонди і нематеріальні активи, зі створенням державних запасів і резервів. Вони включають затрати на нове будівництво і розвиток діючих об'єктів державної і комунальної власності (їх розширення, реконструкцію і технічне переоснащення), інвестиційні субсидії, довгострокові бюджетні кредити і державні гарантії інвесторам, що фінансують високоефективні інвестиційні проекти. Сукупність цих видатків формує бюджет розвитку.

В Україні, з погляду предметної спрямованості, видатки бюджету поділяються на: фінансування управління; фінансування національної оборони; фінансування фундаментальних та прикладних наукових досліджень; фінансування правоохоронної діяльності та забезпечення безпеки держави; фінансування міжнародної діяльності; фінансування галузей економіки; фінансування соціально-культурних закладів і заходів; видатки на обслуговування державного боргу; створення резервних фондів; інші витрати і виплати.

Надання бюджетних коштів здійснюється у таких формах: кошторисне фінансування окремих бюджетних про-

грам – закладів, установ і організацій бюджетної сфери; трансферти населенню; бюджетні кредити юридичним особам (у тому числі податкові кредити на сплату податків); субвенції і субсидії фізичним і юридичним особам; бюджетні інвестиції у статутні капітали діючих або новостворюваних юридичних осіб; бюджетні позики державним позабюджетним фондам; міжбюджетні трансферти (дотації вирівнювання, субвенції, інші дотації); кредити іноземним державам.

Верховна Рада прийняла Державний бюджет на 2018 рік. Значне фінансування отримує оборона. Чималі бюджетні кошти витратять також на децентралізацію і освіту. Зростуть і видатки на культуру [4].

Пріоритетами Державного бюджету-2018 визначили: зростання національної економіки та підвищення доходів населення, посилення обороноздатності країни, підтримку аграрного сектору та будівництва доріг, децентралізацію та енергоефективність, розвиток людського капіталу: освіти, науки, медицини, культури (рис. 3; рис. 4).

Зростання реального ВВП – 3% при інфляції – на рівні 9%. Номінальний ВВП – 3 332,2 млрд. грн.; індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) – 109%; індекс цін виробників (грудень до грудня попереднього року) – 110,3%; рівень безробіття населення віком 15-70 років – 9,1%.

Доходи бюджету – 913,6 млрд. грн. (на 142,3 млрд. грн. (18,5%) більше порівняно із бюджетом-2017), видатки

2017	Галузі	2018
140 млрд	оборона	164,9 млрд грн +15% або 24 млрд грн
117 млрд	соціальна допомога	122 млрд грн +4% (4,88 млрд грн)
183 млрд	освіта	217,5 млрд грн +18% (33 млрд грн)
101 млрд	медицина	112 млрд грн +10% (11 млрд грн)
28 млрд	дороги	44 млрд грн +37% (16 млрд грн)

Рис. 3. Бюджетні витрати по основних галузях за 2017-2018 роки

2017	Показники	2018
770 млрд	доходи	877 млрд +107 млрд (15%)
841 млрд	видатки	948 млрд +107 млрд (15%)
3-4%	зростання ВВП (%)	3%
77 млрд грн або 3% ВВП	граничний дефіцит бюджету	77,9 млрд +900 млн
27,2 грн за 1 долар	закладений курс гривні	30 грн за 1 долар +2,8 грн за долар
з 1 січня 2017 року 1544 грн	прожитковий мінімум	з 1 січня 2018 року -1700 грн, +156 грн
8,1%	інфляція	7% -1%
3200 млрд	мінімальна заробітна плата	3723 грн +523 грн

Рис. 4. Макропоказники держбюджету за 2017-2018 роки

– 988,6 млрд. грн. (на 147,2 млрд. грн. (17,5%) більше порівняно із 2017).

При цьому дефіцит бюджету складає 81,8 млрд. грн. (2,4% ВВП), а державний борг – 1999,3 млрд. грн. (60% ВВП проти 63% у 2017).

Економічна природа бюджету полягає в тому, що виникає об'єктивна не-

обхідність у розподілі й перерозподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян.

Висновки. Отже, бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Він виконує такі основні функції: фіскальну, регулюючу, стратегічну структурну та стимулюючу.

Доходи і видатки бюджету – це об'єктивні категорії, кожна з яких має специфічне суспільне призначення: доходи служать фінансовою базою діяльності держави, видатки – задовольняють загальнодержавні потреби.

Існує три методи для збалансування бюджету, а саме: підвищення податків, додаткова емісія грошей та державні позики.

Перший метод – підвищення податків. На перший погляд може видаватися, що чим вищі податкові ставки тим більші надходження до бюджету. Проте частина економістів заперечує такий зв'язок, наголошуючи важливості низьких ставок оподаткування для досягнення високих економічних результатів, у тому числі значних надходжень податків. Вигідність низьких податкових ставок наочно доводить крива Лаффера.

Криву Лаффера пояснюють так: за нульових податкових ставок жодних податкових надходжень не буде. Якщо ж податки сягнуть 100%, тобто держава привласнюватиме всі результати праці людини, ніхто не матиме бажання працювати. Тому знову не буде податкових надходжень.

Другий метод збалансування державного бюджету – додаткова емісія грошей. Держава випускає додаткову кількість грошей і начебто отримує додаткові доходи. Це дуже зручний для уряду метод збалансування бюджету. Однак він має величезний недолік – викликає інфляцію. В Україні з 1997 р. емісію грошей не використовують.

Найчастіше для зрівноваження доходів і видатків держави використовують позику. Для утримання позики уряд випускає і продає державні цінні папери, натомість отримуючи гроші. Цей метод не викликає інфляції, але за звичай призводить до виникнення боргу. Через певний проміжок часу державні цінні папери треба викупити, тобто погасити борг, а також щорічно сплачувати проценти.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради, 1996. – №30. – ст. 141.
2. Брокгаузен Ф.А. Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона [Електронний ресурс] / Ф.А. Брокгаузен, І.А. Ефрон. – 1907. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vehi.net/brokgauz/>.

3. Венгер В.В. Фінанси: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.В. Венгер. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.
4. Дмитро Бобрицький. Бюджет-2018: куди підуть наші гроші [Електронний ресурс] / [Дмитро Бобрицький]// 24 канал – 2017. – Режим доступу: https://24tv.ua/byudzheth_2018_kudi_pidut_nashi_groshi_n865958.
5. Хмарук Ю.В. Оцінка факторів впливу на доходи Державного бюджету України [Електронний ресурс] / Ю.В. Хмарук. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=eFRX8VwAAAAJ&hl=uk>.
6. Бюджетний кодекс України: від 10.02.2015 р. №2233-VIII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2015. – №1. – ст. 2, 13, 23. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
7. Карлін М.І. Проблеми формування дохідної бази спеціального фонду державного бюджету України та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / М.І. Карлін, Ю.В. Хмарук. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://eprints.oa.edu.ua/1182/1/Karlin_Hmaruk16022012.pdf.

* * *

СВІДОМИЙ ВИБІР МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ – ЗАПОРУКА ЖИТТЕВОГО УСПІХУ

Автори:

Анна Дем'янчук,

учениця 10-Б класу

НВК «Оженинська ЗОШ І-ІІІ ступенів
(лицей) – ДНЗ» ім. Т.Г. Шевченка

Зоряна Любас,

студентка І курсу економічного

факультету Національного

університету «Острозька академія»

Науковий керівник:

Юлія Харчук,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, обліку

і аудиту Національного університету

«Острозька академія»

Актуальність дослідження. У житті кожного настає момент, коли потрібно зробити вибір. Ми маємо вирішити з чим пов'язати своє життя. Яку професію обрати? Як не помилитися?

Розмова про професії починається з самого дитинства. Вже у маленьких дітей запитують: «Ким ти хочеш стати у майбутньому?» Діти відповідають на це питання по-різному: хтось каже, що хоче стати лікарем, хтось – учителем, хлопчикам подобаються льотчики, космонавти, а хтось навіть відповідає, що бажає стати Президентом. Доцільно відзначити, що навіть ігри, у які грають діти, відображають їхні інтереси.

Ми думаємо, що людині має подоба-

тись те, чим вона займається. Будь-яка робота має приносити задоволення, і не лише матеріальне, але й моральне.

У нашому дослідженні визначено як правильно обрати власну професію, адже від цього вибору буде залежати подальше життя.

Значні зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві ставлять людину у більш жорсткі умови соціального існування. Соціальний імідж і статус людини значною мірою визначаються її професіоналізмом, який передбачає високу майстерність, глибоке опанування професією, якісне та своєчасне виконання професійних обов'язків.

Складових професіоналізму досить багато, але в основі лежить свідомий вибір людиною професії відповідно до її інтересів, психофізичних якостей та затребуваності на ринку праці.

Складність вибору людиною майбутньої професії посилюється тим, що він повинен здійснюватися ще у шкільному віці. Старшокласнику доцільно об'єктивно проаналізувати навколишній професійний світ та знайти своє місце у ньому.

Мета дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо свідомого вибору майбутньої професії як запоруки життєвого успіху шляхом вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної тематики.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати ряд завдань:

- розглянути особливості планування у життєвому та професійному становленні людини;

- оцінити ринок праці України та величину заробітної плати;
- здійснити оцінку здібностей особистості;
- провести класифікацію професій та розглянути особливості їх вибору;
- скласти професіограму майбутньої професії.

Об'єктом дослідження є свідомий вибір майбутньої професії як запорука життєвого успіху.

Предметом – погляди старшокласників на свою майбутню професію, їхні вміння, навички та уподобання.

Методи дослідження. Під час написання роботи було використано як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження:

- діалектичний метод – для з'ясування взаємозв'язку і взаємозалежності професійних намірів старшокласників із наявним ринком праці;
- методи синтезу та аналізу – з'ясування сучасного стану молодіжного ринку праці та виокремлення основних проблем реалізації молодих кадрів.

Джерелами дослідження є наукові публікації, підручники та посібники, інтернет-ресурси з обраної тематики, спеціальні тести, розроблені психологами для оцінки здібностей опитуваних, статистичні дані щодо рівня безробіття надані Державною службою статистики України.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, 6 розділів,

висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений плануванню життєвому та професійному становленні людини. У другому розділі проаналізований стан молодіжного ринку праці, та супутні фактори. Третій розділ містить дані про власне дослідження щодо професійних зацікавлень старшокласників. У четвертому розділі відображено декілька класифікацій професій. П'ятий розділ присвячений розробці власної професіограми.

Планування у життєвому та професійному становленні людини

Кожен із нас мріє бути успішним у житті – мати фінансовий достаток, благополуччя в особистих стосунках з близькими і рідними, досягнення у професійній кар'єрі. Натомість людина не завжди досягає успіху, навіть тоді, коли вона обирає ту справу, яка їй подобається.

Особливу роль у формуванні мотивів відіграють потреби. Найбільш повний перелік потреб людини визначив у своїй теорії А. Маслоу [6]: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреба в повазі та потреба в самореалізації.

Ієрархічна концепція потреб А. Маслоу демонструє, яку важливу роль в розумінні реальних мотивів трудової діяльності відіграють потреби, наскільки широким є діапазон людських потреб, яка їх значущість та які пріорите-

ти в їх задоволенні. Діяльність людини безпосередньо пов'язана з її життєвими потребами.

У житті кожної людини обов'язково настає момент, коли основною потребою стає необхідність здійснити свідомий вибір професії. Який глибокий сенс у цьому звичному словосполученні, скільки в ньому приховано емоцій, тривоги, сподівань... Адже це не лише вдалий чи невдалий вибір, зроблений в юності, а й подальша доля людини: активне, творче, радісне життя або ж пасивне, збайдужіле існування. Правильний вибір професії – одна з головних складових і умов людського щастя, усвідомлення своєї потреби в суспільстві.

Американський учений А. Маслоу запропонував класифікувати життєві потреби за пріоритетом. Він обґрунтував еволюцію їх структури залежно від розвитку індивіда з переходом його від загальних цілей виживання або забезпечення життєвого мінімуму до цілей вищого порядку, що стосуються стилю життя. Учений вважав, що потреби можна розташувати у порядку значущості від найбільш до найменш необхідних (рис.1). Людина прагне задовольнити насамперед найважливіші з них, а решту – по змозі і відповідно до ситуації.

Основні функції професійної діяльності людини:

1. Створення матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей.
2. Одержання засобів для життєдіяльності людини.

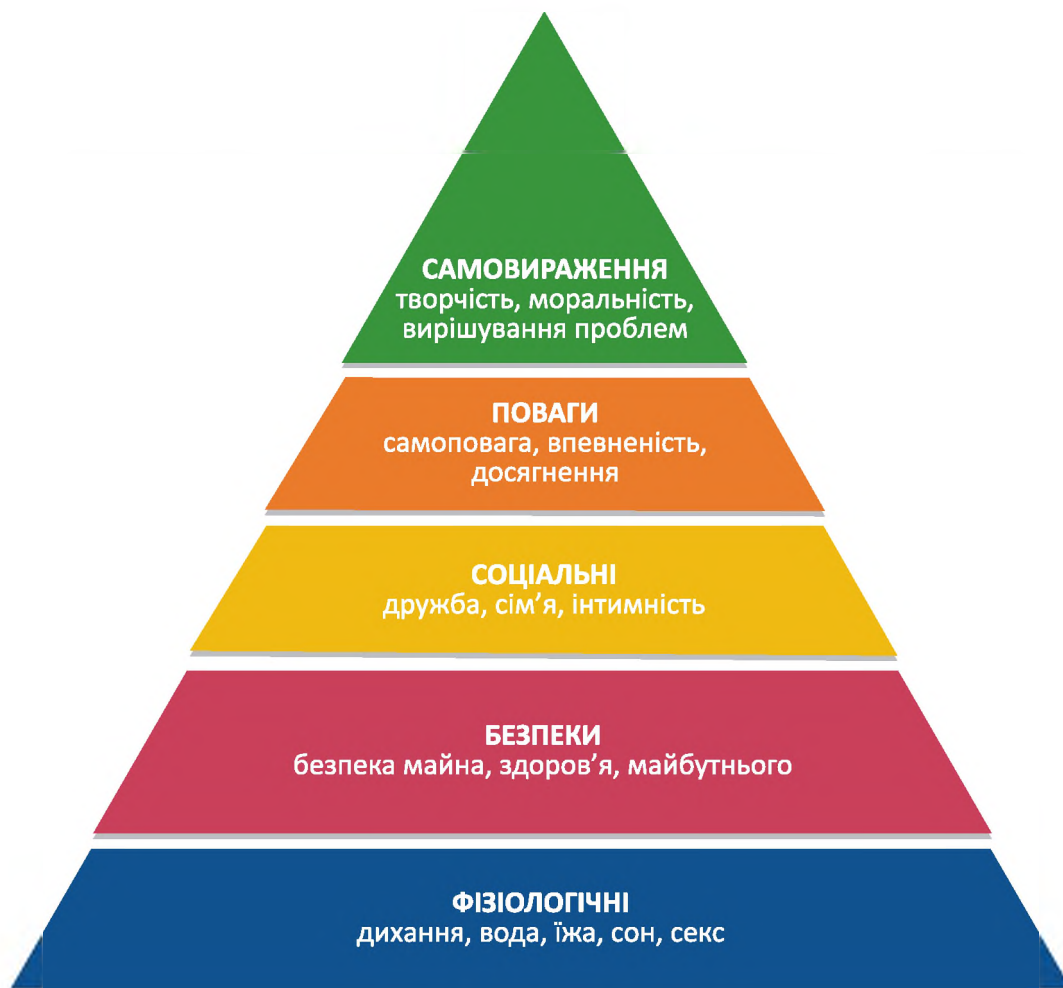

Рис. 1. Піраміда потреб Абрагама Маслоу
Джерело: розроблено авторами на основі [6].

3. Сприяння загальному і професійному розвитку особистості.

Психологи вважають, що на вибір професії впливають:

1. Позиція батьків, старших членів сім'ї.
2. Позиція друзів та шкільних педагогів.
3. Особисті професійні плани.
4. Здібності.

5. Рівень домагань на суспільне визнання.

6. Інформованість про професії.

7. Схильності до улюблених занять.

Отже, слід відзначити, що важливо не лише добре навчатися, прагнути до одержання високих оцінок і т.д., а й прислухатись до своїх здібностей і нахилів, більше цікавитися світом професій, намагатися спробувати себе у тій справі, яка найбільше цікавить. Адже

чим швидше ми зрозуміємо себе, знайдемо улюблену справу, тим зрозумілішим буде нашим батькам і друзям, яка саме підтримка і допомога нам потрібна у майбутньому.

Оцінка ринку праці України та величини заробітної плати Аналіз молодіжного ринку праці України

В умовах ринкової економіки, коли право на працю реалізується не через соціальні гарантії, а через особисту ініціативу, проблема зайнятості молоді набуває особливої гостроти. Ефективним шляхом її вирішення є опанування професією, яка б постійно мала попит на ринку праці.

Статистика говорить про те, що тільки 22% всіх випускників вузів і спеціалізованих установ освіти йдуть працювати за фахом. І це є однією з найбільших проблем української молоді. За даними Державної служби статистики України [13], майже половину клієнтів державної служби зайнятості складає молодь.

Молодіжний сегмент ринку праці – найбільш проблемна частка загальнонаціонального ринку праці. Пошуки першого робочого місця, невідповідність рівня та якості отриманої освіти професійним обов'язкам, відсутність досвіду роботи, невідповідність запитів молоді та пропозицій роботодавців посилюють напругу на ринку праці.

Глобальна економічна криза призвела до загострення ситуації на ринку праці, зокрема скорочення обсягів

зайнятості серед молоді. Невирішені проблеми працевлаштування молоді мають серйозні соціально-економічні наслідки, такі як: зростання безробіття, зниження рівня життя, поширення пасивних нерегламентованих і деструктивних моделей поведінки, збільшення зовнішньої трудової міграції, психологічні зміни, які приводять до втрати мотивації до праці, зміни ціннісних орієнтацій і падіння легальної зайнятості.

Серед молоді найбільш економічно активними в основному є особи у віці 25-29 років. Водночас найменш конкурентоспроможною на ринку праці є молодь віком 15-19 років, яка здебільшого не має професійної освіти і досвіду роботи. Рівень безробіття молоді з вищою освітою, професійно-технічною та повною загальною суттєво вищий, ніж у відповідних груп всього працездатного населення. Із загальної чисельності незайнятих громадян 43% складають молоді люди у віці 15-24 років і 82,2% – молодь віком 25-29 років. Фактична кількість безробітних серед молоді майже втричі перевищує офіційні показники.

Труднощі у працевлаштуванні молоді відчуває в зв'язку з тим, що має найменшу конкурентоздатність на ринку праці, яка викликана дією таких факторів: нехваткою професійних знань, кваліфікації та навичок; необхідністю надання молодим людям додаткових пільг (навчальна відпустка, більш жорсткі вимоги по охороні праці та інші), що визиває додаткові труднощі для підприємців; трудовою нестабільністю

молоді, яка пов'язана зі звільненнями в зв'язку із службою у армії, відпустками на навчання, відпустками молодих жінок для виконання репродуктивної функції та інші.

Оцінка середньої заробітної плати в Україні за видами економічної діяльності

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» ст. 1: заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [12].

Наголос на питанні про заробітну плату може свідчити про нескромність,

проте саме з нього і варто починати, оскільки здебільшого вибір кар'єри визначається фінансовими можливостями людини.

Якщо існують значні грошові заощадження, то професійний вибір буде зумовлений тільки здібностями й інтересами. Але якщо бракує грошей або доведеться брати позику, слід замислитися про вартість освіти, і швидше за все обирати той навчальний заклад, який забезпечує студентів стипендією або надає значні знижки за навчання і пропонує навчання за місцем праці.

Багато школярів замислюються про те, яку професію вибрати, щоб і подобалося працювати, і можливості кар'єрного зростання були присутні, та і робота приносила не тільки задоволення, але і давала можливість відчувати себе фінансово незалежним. Нижче наведені середні зарплати за видами економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1. Середня заробітна плата в Україні за видами економічної діяльності за січень-квітень 2018 року. Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту Державної служби статистики України [13].

Вид діяльності	Січень, грн	Лютий, грн	Березень, грн	Квітень, грн
Усього	7711	7828	8382	8480
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6343	6188	6663	7649
▪ з них: сільське господарство	5978	5665	5915	7398
Промисловість	8318	8347	9274	9240
Будівництво	6637	6680	7173	7497
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8481	8537	9191	9354
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9481	8496	9021	9496
▪ наземний і трубопровідний транспорт	9033	7804	8257	9117

▪ водний транспорт	8841	8578	9235	9683
▪ авіаційний транспорт	32879	30496	31720	34507 10257
▪ складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	10432	9413	10029	
▪ поштова та кур'єрська діяльність	4630	4728	5009	4950
Тимчасове розміщування й організація харчування	5280	5133	6037	5641
Інформація та телекомунікації	12248	13242	13809	15713
Фінансова та страхова діяльність	15192	14404	17653	15596
Операції з нерухомим майном	6471	6497	6842	7029
Професійна, наукова та технічна діяльність	10323	10524	11334	11397
▪ з неї: наукові дослідження та розробки	8191	8803	9702	9603
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6410	6582	6922	6812
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	9340	10660	10949	11265
Освіта	6037	6593	6605	6557
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5217	5288	5531	5537
▪ з них: охорона здоров'я	5257	5321	5565	5584
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6615	6756	7096	7054
▪ діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	6001	6245	6577	6263
▪ функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	5528	5815	5937	5924
Надання інших видів послуг	7435	7416	7931	7998

Вакансії на ринку праці

У Законі України «Про зайнятість населення» зазначено що, для реалізації державної політики зайнятості населення, професійної орієнтації, підготовки і перепідготовки, працевлаштування та соціальної підтримки тимчасово непрацюючих громадян у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, створюється державна служба зайнятості, діяльність якої здійснюється під керівництвом Міністерства праці та соціальної політики України, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Станом на 31 березня 2018 року кількість вакансій у базі даних Державного центру зайнятості становила близько 93 тисяч (додаток А).

Найпопулярнішими професіями, на які сьогодні є попит, є професії висококваліфікованих робітників – слюсарів, токарів, електрогазозварників, водіїв, кухарів, продавців та інших представників робочих професій.

Із осіб, що перебувають на обліку у центрах зайнятості України молодь складає 39%, що є досить високим показником. Якщо проаналізувати наявні вакансії, то 42,2% складають робітничі професії.

Якщо співставити інформацію щодо вакансій, які присутні на ринку праці України і середньою заробітною платою, то можна виявити обернено пропорційну залежність між середньою заробітною платою і вакансіями в даній економічній сфері, тобто чим менша зарплата, тим більше вакансій в даній сфері. До прикладу, середня зарплата у сільське господарстві, лісовому господарстві та рибному господарстві становить 6663 грн. (квітень 2018 року), при кількості вакансій 21 324. Робимо висновок, що хороший фінансовий пакет відіграє важливу роль у житті.

Оцінювання здібностей особистості

Психологи розробили спеціальні тести для визначення здібностей, які найчастіше використовують у практиці професійного консультування.

Все своє життя людина може шукати відповіді на запитання: «Хто Я?», «Що мене цікавить найбільше?». Для того, щоб знайти відповідь на такі питання, необхідно визначити спочатку коло професійних інтересів або завітати у Центр професійної та кар'єрної орієнтації, який створено на базі Національного Університету «Острозька академія».

Професійна реалізація один зі складників успішної самореалізації будь-якої особи. Вдала професійна діяльність дає людині матеріальні блага й зміцнює соціально-економічну ситуацію в суспільстві. Для того, щоб допомогти

школярам і нинішнім студентам якнайкраще обрати майбутню професію чи сферу діяльності, в Національному університеті «Острозька академія» (НауОА) діє Центр професійної орієнтації та консультування. Його створили в межах програми «Підвищення конкурентоспроможності випускників університетів на ринку праці України та Білорусі через мережу створення регіональних транскордонних консультаційних центрів професійної орієнтації та консультування».

Проект реалізують завдяки Програмі транскордонного співробітництва Білорусь-Україна спільно з Луцьким національним технічним університетом, Гомельським державним університетом ім. Ф. Скорини і Брестським державним університетом ім. О. Пушкіна. У всіх чотирьох вишах створені аналогічні центри професійної орієнтації та консультування.

Ми провели власне дослідження (Додаток В) з учнями 11 класу НВК «Оженинська ЗОШ I-III ст. (ліцей) – ДНЗ» ім. Т.Г. Шевченка. За результатами дослідження 22% учнів потрапляють у категорію від 13 до 25 балів, 11% потрапляють у категорію від 25 до 36 балів, а 66% потрапляють у категорію від 37 до 48 балів. (рис. 2)

У категорію від 37 до 48 балів потрапили люди уважного та зібраного типу. Зазвичай їм підходять професії, які вимагають чудової пам'яті, точних розрахунків, досконалого знання документації та законів. Юрист, митний декларатор, статистик, кресляр, еконо-

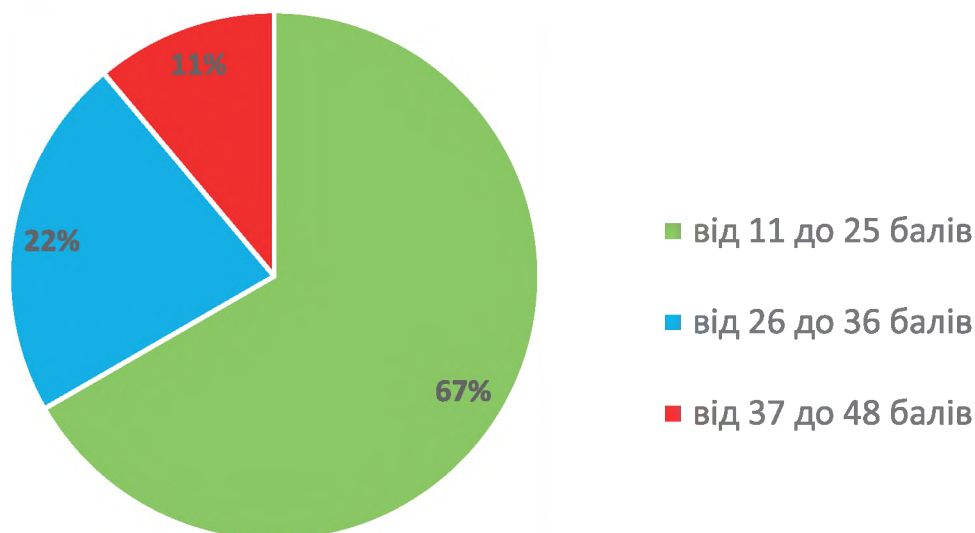

Рис 2. Кругова діаграма, що відображає результати нашого дослідження
Джерело: Власна розробка

міст та спеціаліст з комп'ютерних технологій.

Наступна категорія від 25 до 36 балів. Туди потрапили особистості, які здатні оперативнo і старанно виконувати свої обов'язки. До того ж, дисципліна та вимогливість до себе допоможуть Вам підкорити будь-яку вершину, було б бажання. Гнучкість та швидкість прийняття рішень сприяють досягненню якнайкращого результату. Вам підійде робота геолога, меліоратора, еколога, інженера, гідролога, конструктора, вченого.

В категорію від 13 до 25 балів потрапляють бездоганні імпровізатори, вміють активно діяти і швидко прийняти рішення, нестандартні і непередбачувані, що характерно для представників творчих професій. Реклама, дизайн, журналістика і психологія – сфери, що в яких Ви почуватиметеся мов риба в

воді. А ще з Вас може вийти бездоганний вчитель, продюсер або вихователь.

Класифікація професій та особливості їх вибору

Слово «професія» означає вид трудової діяльності, яка потребує певної підготовки і є джерелом існування. Це наявність знань, умінь і певних особистісних якостей, необхідних для успішного виконання роботи, за яку отримують винагороду.

Поняття «професія» містить досить широкий спектр трудових функцій.

Дуже часто виникає потреба у визначенні конкретної роботи, яку виконує людина, тобто в спеціалізації.

Найбільш зручною є класифікація, що побудована на ознаках, обумовлених особистими якостями людини (здібностями, станом здоров'я, особи-

стим життєвим досвідом та ін.). Розглянемо найпоширенішу класифікацію (рис. 3):

Рис. 3. Класифікація професій за типами
Джерело: розробка академіка Є. Клімова

Складання професіограми майбутньої професії

Для повного уявлення про вимоги, що ставить професія до організму людини, його психіки та стану здоров'я, складаємо професіограму.

Професіограма – це вичерпний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною.

Професіограму складаємо на основі аналізу змісту професійної діяльності і

містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини.

Наша професіограма складається з таких розділів:

1. Класифікаційна картка професій.
2. Домінуючі види діяльності.
3. Властивості, що забезпечують успішність виконання професійної діяльності – здібності, особистісні якості, інтереси, нахили).
4. Властивості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності.
5. Сфери застосування професійних знань.
6. Історія професії.
6. Деякі професії, що також підходять людині з даним типом особистості.

Наведемо приклад професіограми бухгалтера.

Загальна характеристика (опис професії)

Бухгалтер – це спеціаліст, який веде бухгалтерський облік на підприємстві відповідно до вимог законодавства. Основна діяльність бухгалтера полягає в організації і веденні фінансового, податкового та управлінського обліку господарської діяльності підприємства, в контролі за використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, а також в збереженні власності підприємства. В сучасних умовах облік і оподаткування – інструменти управління, підвищення ефективності господарювання, оскільки забезпечують власників і управлінців, фахівців

інформацією про економічні процеси і явища, ресурси та ефективність їх використання у всіх секторах економіки. Знання з обліку і оподаткування дозволяють планувати, регулювати, аналізувати, контролювати та звітувати перед контролюючими органами про фінансово-господарську діяльність на рівні держави, регіону, підприємства. Бухгалтерія – це мистецтво. Це професія, що потребує таланту і терпіння. Це особливий дар бачити за цифрами складний світ економіки у її взаємозв'язках і гармонії.

Професійні знання:

- основні термінологічні поняття;
- основні законодавчі акти та нормативні документи з питань бухгалтерського обліку;
- роль та значення бухгалтерського обліку як інформаційної системи, в якій відбувається збір, фіксація, обробка та узагальнення інформації про господарські операції підприємства;
- класифікацію документів бухгалтерського призначення та основні вимоги щодо їх складання та вимоги законодавчих актів щодо порядку та термінів зберігання бухгалтерських документів;
- методи управлінського обліку для внутрішнього ціноутворення, складання калькуляцій та обґрунтування управлінських рішень;
- особливості й основні підходи до обліку та контролю витрат, доходів, внутрішнього ціноутворення

та фінансових результатів за центрами відповідальності;

- методи обліку витрат на виробництво і реалізацію продукції та способи калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг);
 - порядок відображення господарських операцій у фінансовому обліку;
 - теоретико-організаційні засади аудиту як форми контролю та правові основи проведення незалежного аудиту;
 - методiku організації та здійснення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства;
 - основні засади побудови обліку в системі оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та його законодавчо-нормативного регулювання;
 - теоретичні й правові основи податкового обліку та методiku ведення податкового обліку за окремими видами податків та зборів;
 - здатність формувати, аналізувати та інтерпретувати податкову звітність підприємств різних форм власності та використовувати отримані відомості для прийняття управлінських рішень;
 - методiku складання податкової звітності за окремими видами податків та зборів і зв'язок між порядком ведення фінансового обліку та нормами податкового законодавства.
- Оскільки багато хто з фахівців працюють в закордонних компаніях, дея-

ким з них необхідне знання іноземних мов.

Професійні вміння:

- працювати із законодавчими актами, діючими інструктивними матеріалами щодо організації документообігу та зберігання документів на підприємстві;
- демонструвати навички складання первинних документів, облікових реєстрів, звітних форм та здійснювати групування об'єктів обліку за різними ознаками;
- складати план рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу і зобов'язань та розробляти інформаційні моделі управлінського обліку в системі рахунків;
- демонструвати навички складання калькуляцій, таблиць зведення витрат за центрами відповідальності та видами продукції;
- розробляти та здійснювати контроль за виконанням операційних та фінансових бюджетів підприємства;
- працювати із законодавчими актами, діючими інструктивними матеріалами та нормативами щодо організації та регулювання аудиторської діяльності;
- застосовувати основні методики проведення аудиту та надання аудиторських послуг;
- працювати з нормативними документами щодо організації внутрішньогосподарського контролю на підприємстві; застосовувати

необхідні аудиторські процедури для виявлення порушень ведення бухгалтерського обліку та формування показників фінансової звітності;

- складати робочі документи внутрішнього аудитора (ревізора);
- працювати із законодавчими актами, діючими інструктивними матеріалами та нормативами щодо оподаткування підприємницької діяльності;
- визначати належні до сплати суми податків, зборів і платежів; оцінювати вплив усіх основних видів податків на фінансово-господарську діяльність підприємства;
- демонструвати навички складання форм податкової звітності відображати на рахунках бухгалтерського обліку господарські операції щодо нараховування та сплати податкових зобов'язань підприємства перед бюджетом.

Важливі професійні якості

Професія бухгалтер – це для людей, думаючих логічно, котрі вміють і не бояться приймати рішення, трудоголіків, які віддають за все себе роботі під час підготовки до здачі звітності, стресостійкі, вміють слухати і чути, розмовляти з керівництвом і знати, де знайти відповідь на поставлене питання.

Ця професія вимагає максимум скрупульозності, відповідальності, уважності і посидючості. Важливий ще й інтерес до цієї рутинної роботи, яку має на увазі професія. Інтелектуальні:

широкий кругозір (компетентність, інформованість), готовність до навчання, освоєння нових знань, прийомів і способів роботи, високий інтелект, що забезпечує сприйняття і аналіз різноманітної інформації, систематизацію та узагальнення її, швидке схоплення сенсу документів, розпоряджень, чітке формулювання мети діяльності, прогноз розвитку ситуації, оцінку наслідків своїх рішень, побудова логічної системи доказів, організацію діяльності інших людей, вміння бачити елементи новизни і творчості в діяльності інших людей, продукування нових ідей, системність, аналітичність мислення, його гнучкість і пластичність.

Бухгалтер повинен самостійно приймати рішення, мати досвід керівництва, вести бухгалтерський облік в повному обсязі відповідно до стандартів національного законодавства та корпоративними вимогами.

Також він повинен працювати з податковими органами та зовнішніми аудиторськими консультантами, взаємодіяти з керівництвом компанії для успішного вирішення поставлених завдань.

Бухгалтеру доводиться мати справу з безліччю людей. Виробляється впевненість у собі, вміння говорити «ні», наполягати на всьому і знаходити підхід до різних співрозмовників. Занудьгувати на роботі не дають зміни в законодавстві, постійно доводиться бути в курсі нових норм податкового і трудового права.

Перспективи кар'єрного зростання

Початківці працюють, як правило, на одній з ділянок бухгалтерського обліку (нарахування заробітної плати, нарахування та утримання податків, облік необоротних та оборотних активів тощо).

Знання іноземної мови та міжнародних стандартів фінансової звітності, нових версій комп'ютерних програм збільшують шанси кар'єрного зростання. Професійне зростання бухгалтера передбачає поступове зближення його функціональних обов'язків із управлінською діяльністю, що дозволяє займати такі посади, як: головний бухгалтер, заступник директора, фінансовий директор. Висококваліфіковані фахівці в сфері оподаткування на сьогодні також можуть відкрити власний бізнес у сфері податкового едвайзингу.

Бухгалтер – керівник підрозділу – головний бухгалтер. Бухгалтер може виконувати функцію аудитора в аудиторській фірмі або залучатися комерційними структурами за угодою для складання звітів та балансів. Податковий інспектор, економіст, фінансист, аудитор, викладач з цих спеціальностей у навчальному закладі, фінансовий аналітик, податковий консультант та радник з економічних питань. Організація власного бізнесу.

Попит професії на ринку праці

Професія відноситься до найбільш затребуваних на ринку праці, спеціалісти можуть працювати як на підприємствах будь-якої організаційно-правової

форми, в банках, державних організаціях і установах (зокрема, в Державній фіскальній службі України та Державній аудиторській службі України), так і вести приватну практику у сфері податкового едвайзингу.

Потреба в обліку доходів і витрат, а також у регулюванні грошових потоків постійно зростає. Про затребуваність бухгалтерів говорить той факт, що вже під час проходження виробничої або переддипломної практик більшість з них користуються можливістю отримати стартові посади за фахом у промислових, посередницьких, будівельних, торговельних підприємствах, у кредитних установах, в інвестиційних та страхових компаніях, консалтингових фірмах, рекламних компаніях, а також в контрольно-ревізійних службах.

Сучасний бухгалтер – це комунікабельний, здатний до продуктивної праці та ділового спілкування спеціаліст, який володіє фаховими знаннями, які забезпечують гарантію зайнятості та стабільне джерело доходу для сім'ї. Універсальність підготовки дозволяє швидко адаптуватись до сучасних вимог на ринку праці та влаштовуватись на високооплачувані посади.

Висновки

Вибір професії – особиста справа кожного старшокласника, тому не слід піддаватись тиску батьків або товаришів. Багато мотивів вибору тієї чи іншої професії часто обертаються помилками. Лідер списку помилкових мотивів

вибору професії – престиж професії. Престижними залишаються економічні і юридичні спеціальності. На ринку праці ж – надлишок середньостатистичних бухгалтерів, юристів, економістів.

На перше місце необхідно ставити свої інтереси та здібності, і тільки потім – престижність професії. Друге місце помилкових орієнтирів при виборі професії посідає високий заробіток: ким би не працювати, аби добре отримувати. Зростання заробітної плати залежить від зростання кваліфікації спеціаліста. Професії ж, де планка заробітної плати піднята спочатку високо, як правило, зростання кваліфікації не передбачають.

Важливим є інтерес до змісту самої професії, тобто внутрішня причина її вибору. Адже той, для кого робота стане улюбленою справою, і працювати буде більш продуктивно, і постійно самовдосконалюватиметься. Доступність навчання – ще один мотив, яким керується молодь у виборі професії.

Слід пам'ятати, що, цей фактор істотно обмежує список професій. На жаль, якщо говорити про доступність навчання в тих випадках, коли на безкоштовну основу поступити до вишу не вдалося, то велике значення має висота оплати за навчання. Звичайно, і тут можна знайти вихід: взяти кредит у банку, підробляти вечорами, піти на заочне відділення, де плата нижче, – але ж отримати бажану спеціальність.

Лише комплексний підхід, урахування всіх вищезазначених критеріїв, допоможе у правильному виборі про-

фесії, кар'єри, а отже, стане запорукою майбутнього життєвого і професійного успіху.

Пам'ятайте, що успіх в житті чекає тих, хто живе під гаслом «Освіта через усе життя», постійно підвищуйте кваліфікацію, освоюйте суміжні спеціальності, вивчайте нове в своїй професії і тільки тоді ваші мрії перетворяться у реальні життєві досягнення професійного самоствердження. Дані аналізу проведеної роботи свідчать, що при вмілому керівництві навчальною діяльністю старшокласники можуть виділяти і розуміти свої можливості і потреби оточуючих. Усвідомлення необхідності, цінності нової інформації, інтерес до її змісту зумовлює стійкість у виборі професії.

Список використаних джерел

1. Є. М. Воробйов «Довідник старшокласника та абітурієнта». – Економіка. – 2005.
2. О.Є. Дахнова «Практичний довідник Основи економіки». – 2008.
3. І.Ф. Радіонова «Економіка (рівень стандарту, академічний рівень)», 11 клас. – 2011.
4. О.М. Коберник «Технології (рівень стандарту, академічний рівень)», 11 клас. – 2011.
5. В.М. Мадзігон «Технології (рівень стандарту, академічний рівень)», 11 клас. – 2011.
6. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999.
7. Закон України «Про зайнятість населення» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – №14.
8. Бондарчук О.І. Прийняття особистісного рішення: теоретичні та експериментальні підходи // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Житомир, 2005.
9. Климко С.Г. та ін. Людський капітал: світовий досвід і Україна. – К.: Основа, 2006.
10. Лукашевич М.П., Бондарчук Л.В. Інноваційні соціальні технології професійного самовизначення особистості: Навч. пос. – К.: ІПК ДСЗУ, 2005.
11. Пилипенко В.Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура. – К.: Фоліант, 2005.
12. Закон України «Про оплату праці» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.
13. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2018 році/Державна служба статистики України – 2018 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_m/Zp_ek_m_u/arh_zpm_u.html.

ДОДАТОК А

Кількість вакансій за видами економічної діяльності на кінець березня 2018 року

Усього	Кількість вакансій, у тому числі за видами економічної діяльності:
93 035	Кількість вакансій, всього
21 324	сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
1 231	добувна промисловість і розроблення кар'єрів
19 087	переробна промисловість
2 026	постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
2 029	водопостачання; каналізація, поводження з відходами
3 686	будівництво
11 334	оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
8 247	транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
2 428	тимчасове розміщення й організація харчування
570	інформація та телекомунікації
785	фінансова та страхова діяльність
913	операції з нерухомим майном
1 389	професійна, наукова та технічна діяльність
2 982	діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
5 812	державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
3 284	освіта
4 492	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
720	мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
696	надання інших видів послуг
0	діяльність домашніх господарств
0	діяльність екстериторіальних організацій і органів

ДОДАТОК Б

1. Як на мене, контролювати інших людей та вести облік – нудне заняття.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
2. Я краще буду займатися фінансовими операціями, аніж виступати на сцені.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
3. Ніколи точно не розраховую час, який витрачаю на дорогу до школи. Для мене це здається неможливим.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
4. Ризик – моє друге «Я».	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
5. Терпіти не можу безладу.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
6. Охоче проведу вільний час за книжкою про досягнення в сфері науки.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
7. Мої записи зазвичай не надто добре структуровані та організовані.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
8. Я завжди відкладаю частину грошей на потім, не витрачаючи все й одразу.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
9. У мене на робочому столі скоріше безлад, аніж бездоганний порядок.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
10. Люблю виконувати завдання згідно інструкції, або за чітко вказаним алгоритмом.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
11. Якби я був колекціонером, то зберігав би все упорядковано: в папках, шухлядах, на полицках тощо.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
12. Я дратуюсь, коли потрібно навести лад у кімнаті, впорядкувати, або систематизувати щось.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
13. Люблю працювати за комп'ютером – набирати й оформляти тексти, робити розрахунки.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.

14. Перш ніж взятися до роботи, я детально продумаю свої дії.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.	25. Лягаючи в ліжку, я напевне знаю, чим займатимусь наступного дня.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
15. Вважаю, що черпати інформацію з таблиць та графіків – зручно та швидко.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.	26. У своїх діях і словах керуюсь принципом «Сім раз відміряй, один – відріж».	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
16. Я в захваті від ігор, де можна розрахувати шанси на перемогу і зробити обережний, але точний хід.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.	27. Якщо мене чекає відповідальна справа, я неодмінно складу план її виконання.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
17. Вивчаючи іноземну мову, потрібно почати з граматики, а не отримувати розмовний досвід без знання граматичних основ.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.	28. Після довгих посиденьок з друзями я мию посуд вже вранці.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
18. Я завжди прагну всебічно вивчити проблему, з якою стикаюся (пошукати інформацію в мережі, прочитати необхідну літературу, проконсультуватися зі спеціалістами).	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.	29. Я відповідально ставлюсь до свого здоров'я.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.
19. Коли я пишу листа, мені важливіше:	1. Логічність викладу тексту. 2. Важко відповісти. 3. Образність викладу.	30. Якщо в мене щось не виходить, я...	1. Терпляче шукаю рішення. 2. Важко відповісти. 3. Дратуюся і злюся.
20. Я маю щоденник, в якому планую свої справи на кілька діб уперед.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.		
21. Я не пропускаю нагоди подивитися випуск політичних та економічних новин.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.		
22. Я хотів би, що моя професія...	1. Щоразу дарувала мені нову порцію адреналіну. 2. Важко відповісти. 3. Занурювала мене в стан спокою і давала відчуття захищеності.		
23. Я виконую роботу в останній момент.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.		
24. Покористувавшись книгою, я завжди ставлю її на місце.	1. Так. 2. Важко відповісти. 3. Ні.		

ДОДАТОК В**Ключ до анкети та роз'яснення до розподілу балів. Підрахувати бали, скориставшись таблицею****Від 49 до 60 балів**

Ти прагнеш бути бездоганим у всьому, чого вимагаєш і від оточуючих. Оскільки Тебе цікавлять різноманітні знакові системи (цифри, коди, природні та штучні мови), Ти напевне зможеш знайти себе в професіях, пов'язаних з діловодством, створенням документів, аналізом та перетворенням текстів. Коректор, технічний редактор, нотаріус, секретар – ось ті спеціальності, які Тобі з легкістю вдасться освоїти у вузі. Також Ти можеш стати незамінним співробітником бухгалтерії, відмінним економістом, демографом, чудовим програмістом, картографом або математиком. Тебе часто захоплює те,

що іншим здається нудним та одноманітним. Креслярська справа, робота з паперами, літерами та розрахунками, упорядкування, контроль і аналіз – заняття, в яких Тобі не буде рівних серед колег. Часто люди Твого типу – прекрасні бізнесмени та керівники. Однак, Тобі пора вчитися розслаблятися, постійне самовдосконалення виснажує та не дає відчувати всі радощі життя.

Від 37 до 48 балів

Люди Твого типу уважні та зібрані. Зазвичай їм підходять професії, які вимагають чудової пам'яті, точних розрахунків, досконалого знання документації та законів. Юрист, митний декларатор, статистик, кресляр, економіст та спеціаліст з комп'ютерних технологій – професії, в яких Ти можеш досягти неабияких успіхів. Проте, пам'ятай, що відповідні їм сфери діяльності вимагають посидючості, зосередженості та здатності абстрактно мислити. Зверни увагу й на професії першого блоку (від 49 до 60 балів), проте в Твоєму випадку робота зі знаковими системами може бути лише частиною іншої, основної професії (приміром, інтенсивне використання іноземних мов, ведення документації, розрахунки – у роботі фінансиста, менеджера та журналіста).

Від 25 до 36 балів

Інтерес до знакових систем у Тебе мало виражений. Проте Ти здатен оперативно і старанно виконувати свої обов'язки. До того ж, дисципліна та вимогливість до себе допоможуть Тобі

підкорити будь-яку вершину, було б бажання. Гнучкість та швидкість прийняття рішень сприяють досягненню якнайкращого результату. Тобі підійде робота геолога, меліоратора, еколога, інженера, гідролога, конструктора, вченого. А ще варто подумати про професію ветеринара або агронома. Знакові системи дещо «сухуваті» для Тебе. Тому, обираючи професію, орієнтуйся на власні захоплення та інтереси.

Від 13 до 25 балів

Документи, знаки та розрахунки Тебе точно не цікавлять. Люди Твого типу бездоганні імпровізатори, вміють активно діяти і швидко прийняти рішення, нестандартні і непередбачувані, що характерно для представників творчих професій. Реклама, дизайн, журналістика і психологія – сфери, що в яких Ти почуватимешся мов риба в воді. А ще з Тебе може вийти бездоганий вчитель, продюсер або вихователь.

Від 0 до 12 балів

Такій нестандартній особистості як Ти просто необхідно розвивати силу волі, витримку та дисциплінованість, адже при влаштуванні на роботу Тобі частенько кортітиме робити те, що «хочеться», а не те, чого вимагає керівництво. Робота, що передбачає жорстке виконання плану і дотримання термінів, Тобі навряд чи підійде. Професії художника, фотографа, артиста, скульптора чи поета – з Твоєї категорії. Подумай також і про спеціальність дизайнера, режисера, актора або диригента.

АНТІН ПАВЛЮК. ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Автори:

**Надія Кирилюк, Аліна Ус,
Андріанна Фургей,**
учні 9 класу НВК «Оженинська
ЗОШ I-III ступенів №2 – ДНЗ»

Науковий керівник:

Володимир Лавренчук,
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри суспільно-
гуманітарної освіти Рівненського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти

Рецензія на дослідницько-крає- знавчий проект «Антін Павлюк. По- вернення із забуття»

Ще донедавна історія української літератури являла собою книгу з величезною кількістю вирваних сторінок – було чимало яскравих, самобутніх, надзвичайно талановитих письменників, сама лишень згадка про яких – їхнє життя, творчість, внесок у літературу були під забороною. Це і представники старшого покоління української творчої інтелігенції, які рішуче рвали пута духовної та інтелектуальної неволі, це і митці Розстріляного Відродження, які піднесли рівень рідного письменства до європейських верховів і цим заслужили немилість радянської тиранії.

Краєзнавчу роботу «Антін Павлюк. Повернення із забуття» присвячено дослідженню життєвого та творчо-

го шляху однієї з таких постатей, без яких нині годі й уявити літературний процес в Україні, її духовний космос і суспільне буття. Дослідження є чітко структурованим: воно поділяється на декілька розділів, вступ та висновки, кожен з яких підпорядкований одній меті: щонайповнішому висвітленню життєтворчості Антіна Павлюка. У роботі на багатому фактичному матеріалі з'ясовуються найголовніші етапи життєвої долі, виокремлюються чинники, що мали визначальний вплив на становлення світогляду, його особистості в цілому, провідні риси характеру та їх реалізація в конкретних учинках. Творчий шлях поета досліджується в широкому культурно-історичному контексті доби, у зв'язках із життєвими долями однодумців.

Робота може бути використана вчителями, організаторами виховної роботи, учнями, студентами, працівниками закладів культури та усіма, хто цікавиться творчістю митців-земляків.

Рецензент: Гіль Світлана Миколаївна, вчитель української мови та літератури НВК «Оженинська ЗОШ I-III ступенів №2 – ДНЗ».

Актуальність теми. Протягом останніх століть, ми – українці, були позбавлені права вільно вивчати, поширювати свою історію, виявляти й шанувати вірних синів України, які своєю невтомною, безкорисливою працею прислужилися країні та її народу. Але, як відомо, природа не терпить порожнечі, тому зараз до нас повертаються

забуті чи приховані українські імена. Сьогодні багато хто з причетних до творення нової української культури докладає зусиль до того, щоб повернути в мистецький обіг втрачені цінності, зокрема ті цінності, які були набутком першої третини минулого століття. Це «Розстріляне Відродження» – так називають митців 20-30 років ХХ століття, які були знищені більшовицьким тоталітарним режимом.

Проголошення державної незалежності України внесло великі зміни в духовне життя, розвиток національної культури, літератури та мистецтва, в пробудження історичної пам'яті народу. Ліквідовано багато «білих плям» в історії української літератури – повернено імена письменників, що були закатовані у сталінських таборах, тих, чия творчість оголошувалась ворожою, націоналістичною.

Вивчати біографії багатьох українських митців дуже важко, тому що було знищено їхні архіви – разом з чернетками, рукописами творів, листуванням, документами й фотографіями. Самі їхні твори – у книжках та журналах – нищилися, й зараз вони часто більш рідкісні, ніж стародруки XVI-XVII століть.

Вищенаписане і зумовило актуальність теми «Антін Павлюк. Повернення із забуття».

Метою роботи є повернення в літературу на основі фактичного матеріалу, спогадів та творів несправедливо забуте ім'я поета Острожчини Антіна Пилиповича Павлюка.

Завдання:

- дослідити, де жив і творив поет;
- дати уявлення про ідейно-естетичні основи становлення індивідуального стилю поета;
- проникнути в його творчу лабораторію.

Об'єкт дослідження: Антін Павлюк як особистість.

Домінуючий змістовий аспект: життєтворчість поета.

Аналіз стану розробки проблеми. Над дослідженням життя і творчості Антіна Павлюка працювало багато митців. Зокрема, щоб повернути його ім'я сучасникам, доклади зусиль такі постаті, як Григорій Дем'янчук, Ю.П. Винничук, А.А. Жив'юк, Ігор Павлюк.

Джерелами дослідження є фактичний матеріал, спогади про поета та його твори.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому та другому розділах висвітлено життєвий шлях та літературну діяльність Антіна Павлюка. У третьому розділі йдеться про зв'язок поета з Острожчиною. Четвертий розділ містить розповідь про вшанування пам'яті митця на рідній землі.

Рівненщина мало знає своїх героїв!

Рясничанин Микола Павлюк із сумом проглядає домашній архів. На фото радянського періоду – батьки, односельчани та друзі. Бракує світлин родини, яка за тих часів залишилася

невизнаною та поза законом. Вже декілька років Микола Антонович збирає відомості про своїх нащадків – просвітителя Пилипа Павлюка та його сина поета Антіна. Чоловік жаліється, їх творчість та діяння і досі для великого загалу є невідомими. Проте трагічне життя українського поета варте визнання, впевнений він.

Ось в цій оновленій Горинградській церкві хрестилося декілька поколінь родини Павлюків. А в цьому старому приміщенні колись була школа, де свої перші знання здобував Антін Павлюк. Будівля й досі стоїть, хоч тепер в ній живуть інші люди. Сьогодні ж Микола Антонович із сумом розповідає, на жаль радянщина та покоління зневірених та нищих духом людей понищили надбання історії.

Сьогодні на цьому пагорбі ніщо не нагадує про колишній маєток К. Ушинського. А спокій панорами надихає на рядки із вірша Антіна Павлюка:

І знову гудить лунким підземним гулом
Везувій мук. І – вибухне руда
І знаємо – обидва будем! Будем!
А ти гориш... І вітер знов рида.
А ми горим, з її житами разом
В нещаднім сонці, в просторах вогню
За всю Україну – пурпуром образи
не в захід, ні! а в схід новому дню!

Микола Павлюк сподівається, збутки українських патріотів стануть відомі широкому загалу. І загубленими в просторах радянської пропаганди іменами справжній патріотів України пишатимуться наступні покоління.

Життєвий і творчий шлях Антіна Павлюка. Дитинство

Ровесник Дикого і Шульги-Шульженка, Антін був єдиною дитиною в сім'ї конторника і ключниці. Народився Антін Павлюк в Острозі 21 грудня 1899 року. Його батько Пилип Матвійович за словами старожилів походив з хутора Ліски між с. Рясники та Гориньград, поблизу Рівного. Потім родина переїхала і якийсь час жила в Острозі. Під час Першої світової війни Павлюки тікають з Волині на Наддніпрянщину, якийсь час вони жили у Золотоноші, потім у Харкові. Тут юний Антін захопився російським символізмом і почав писати вірші українською мовою під впливом Блока й Андрея Белого.

У його становленні та виборі подальшого життєвого шляху для нього дуже багато значив батько. Був Пилип Матвійович людиною по-господарськи кмітливою і водночас кохався в літературі, захоплювався краєзнавством.

Острозький період

Повернулися назад до Острога наприкінці 1917 року. Антін закінчив в Острозі чоловічу гімназію із золотою медаллю.

У 1918 році, коли віршів уже набиралося кілька десятків, він склав із них збірку «Шляхи» і подав її у київське видавництво «Ґрунт». На рукописі залишилося редакторське резюме Семенка: «Окремою збіркою для нас, на мою думку, не підходять. За згодою автора

розсипати в «Ун[іверсальний] Журн[ал]» або повернути».

Невдача Павлюка не зупинила. У 1919 році Пилип Павлюк створив маленьке приватне видавництво «Будуччина». Тоді ж тут вийшла його книжечка «Червона шапочка і інші казки для дітей», поетичні збірки «Будуччина» і «Вінок», а в Олександрії «Акорди» (під псевдонімами Т. Блукач і М. Недоля).

Побачила світ і перша збірка поезії Антона Павлюка «Сумна радість», до якої увійшли твори, написані у 1916-1918 рр. Відомо, що мали бути опубліковані в цьому видавництві й інші твори. Зокрема «Шлях квітчастий» (поезії), «Біле поле» (проза), «Ніч» (поезії) під псевдонімом А. Явір. Можна припустити, що намірам Антіна Павлюка перешкодило воєнне лихоліття.

Зосталася робота летючої душі і духу, яка вперше зафіксувалася у книзі «Сумна радість: Поезії (1916-1918)», виданій у 1919 році в Острозі на Волині. Тут – епіграф з О. Олеса: «Хтось близький, близький приснився, хтось приходив уночі; Хтось ридав і тихо бився На моїм плечі», ще епіграфи та присвяти, пов'язані з іменами Кліма Поліщука, Якова Савченка, П. Тичини, Гр. Чупринки, М. Шаповала, М. Рильського, О. Слісаренка, Володимира Науменка.

В колі вічнім, в колі ночі знов
б'ється бурхливий і завзятий...
Чайка, біла чайка лине в кров,
В неба кров... У смуток неба-брата...

Це перша, рання сповідь зовсім ще юного Антона, який вже встиг побува-

ти в Харкові, Острозі, про що свідчать підписи під віршами. Ця збірка відповідає традиціям символізму.

Традиції українського символізму

Символізм – одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст., а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ.

Український символізм сформувався організаційно вже після того, як з кінця 1910-х рр. закінчився період активізації російського символізму. Початки українського символізму пов'язані з ранньою творчістю Павла Тичини (1914-1917), Якова Савченка, Олекси Слісаренка, Дмитра Загула, Володимира Ярошенка, Кліма Поліщука та ін.

Символ – поетичний троп, що ґрунтується на умовному означенні якогось явища чи поняття через інше на підставі подібності. За допомогою нього поети прагнуть стисло і яскраво передати певну думку.

Першим організаційним осередком українського символізму було створене в Києві 1918 р. з участю поетів Якова Савченка, Олекси Слісаренка, Павла Савченка, Михайля Семенка, Володимира Кобилянського і Павла Тичини, як і діячів театру Леся Курбаса й Миколи Терещенка та художника Анатолія Петрицького, угруповання «Біла Студія».

Силами цієї групи був виданий того ж року «Літературно-критичний альманах» з творами названих поетів і митців і з теоретично-програмовими статтями. І. Майдана (Д. Загула) та Якова Савченка, а на початку 1919 р. постало нове угруповання українських символістів «Музагет», заходами й силами якого в травні 1919 р. було видано потрібне число журналу «Музагет» за ред. Павла Тичини, Володимира Ярошенка, Юрія Меженка і Дмитра Загула. Активну участь у діяльності групи взяли, крім вище названих, Антін Павлюк, Михайло Жук, М. Крупський та ін.

Громадянська війна

Був учасником громадянської війни. Але – недовго. Згадуючи українську національну революцію, Антін писав, що спочатку був «анархістом», а потім сотником армії УНР. Набридло воювати. Як сам поет писав у своєму творі, для нього стала «рушниця така важка».

Насправді, вояків української армії інтернували в Польщі.

У 1920 році повернувся в Остріг. Його заарештували поляки, кинули до в'язниці, а потім у табір Шипйорно під Калішем. Тут він познайомився й спілкувався з відомими нині українськими патріотами Є. Маланюком, Ю. Дараганом, М. Чирським, Б. Гомзином, Галиною Орлівною та іншими.

Публіцист Євген Маланюк писав про ті часи: «Озброєні мілітарно, ми захопилися за ту духовну зброю, яка під час фізичної боротьби спочивала в піхвах.

Зброю мідну, сильну, переможну – національне мистецтво...».

Участь у діяльності мистецьких видавництв

Згодом Антін Павлюк працює у Львівському літературно-мистецькому угрупованні «Митуса», очолюваному В. Бобинським. Його поезії й оповідання друкуються у львівських виданнях під іменем Андрія Ярчука.

«МИТУСА» – літ. група молодих галиц. поетів-символістів. Засн. на поч. 1922 у Львові В. Бобинським, Р. Купчинським, Ю. Шкрумеляком і О. Бабієм. Названа ім'ям давньорус. співця Митуси, що згадується у Галицько-Волинському літописі. До групи входили також А. Волощак, А. Павлюк, М. Ковальський, М. Голубець, Л. Лепкий. «М.» шукала нові шляхи в л-рі, прагнула вийти за межі символізму. Видавала журн. «Митуса» (4 номери), серед найпомітніших публікацій якого був ряд віршів («Сон», «Орел», «На весноярі» та ін.), поезії у прозі («Заповідь майбутнього», «В присмеркову далечінь») та літературознавча розвідка «Від символізму – на нові шляхи» В. Бобинського. Через внутрішні незгоди і утиски польського окупаційного режиму в квітні 1922 група розпалася.

З'являються його оповідання у часописі «Український емігрант», альманасі під редакцією К. Поліщука «Русалка», журналах «Наш світ», «Наша бесіда». Сам редагує альманах «Стерня».

Літературна діяльність в еміграції

У 1922-му році Антін Павлюк перебирається до Праги. Друкується у «Літературно-науковому віснику» Дмитра Донцова. Водночас навчається в Подєбрадах, у Карловому університеті й одержує фах хіміка.

В університеті навчався разом зі своїм побратимцем, поетом і художником Василем Хмелюком, який у своїй книжці «Гін» (1926 р.) присвятив Антінові Павлюкові такі рядки:

Мій друже, золотий Антоне, –
Пливуть повітрям кораблі...
І там, – один безсилий тоне,
І тень ще тліє у імлі...
Ти розгортаєш сиві очі,
І рот здивовано тремтить...
А, знаєш, – може нині хочеш
Повіятися у блакить?

Неодноразово приїжджали до Праги літератори Павло Тичина, Олесь Досвітній, В. Поліщук, яких потім звинуватили в «моральному розкладі молоді». З ними спілкувалися молоді письменники в еміграції. У 1926 році деякі українські письменники-емігранти повірили в більшовицькі казки і виїхали до радянської України. Крім Антіна Павлюка і Валер'ян Поліщук з дружиною Галиною Орлівною та інші.

У Празі його літературна діяльність розгорілася з новою силою. Він видає місячник літератури, мистецтва, науки і студентського життя «Стерні», засновує літературне угруповання «Жовтне-

ве коло». Його симпатії дедалі більше схиляються на бік більшовиків, він активно дописує в періодику Радянської України. Його охоче друкують усі: від «Плужанина» й «Молодняка» до «Вапльте» й «Нової генерації».

Тісно співпрацює з письменницькою організацією «Західна Україна» та львівським журналом «Горно».

Не минуло багато часу, як Антін зрозумів, що дружби з «пролетарськими» письменниками у нього не вийде. Павлюк мав свої переконання, націоналістичну ідеологію (згадаймо, що публікувався у «Віснику» Донцова), був українським патріотом. Усе це спричинило рішення про виїзд в Україну.

Тим часом у Празі одна за одною виходили його поетичні збірки «Життя» (1925), «Осінні вири» (1926), «Біль» (1926), «Пустеля любови» (1928), «Лірика. Частина перша: Coloured plates» (1931), «Полин» (1931), «Ватра» (1931), «Reliquaire» (1931), збірки оповідань «Незнайома» (1922).

«Життя», «Кохання», «Місто», «Сучасність», «Європейські поети», «Шляхи упертих» – це розділи з другої книжки Антона Павлюка «Життя: Вірші», яка видана вже у Празі в 1925 році.

Кожен розділ – бажання охопити Все, бажання прожити до дна себе у світі і світ у собі.

Над віршами – присвяти: Василеві Хмелюкові, Вірі Д., О. Стефановичу, А. Падолістові, Оксані Орлівській.

«Луги Аркадії», «Апольон», «Земля», «Тотто» – назви інших віршів.

У 1931 р. була ще погано видана (по-

ліграфічно) книжка віршів «Coloured plates. Поетисти». Ці «кольорові тарілки» цікаві перш за все оригінально-оригінальними «прозовими» роздумами-сповіддю на першій сторінці. Письмо рукописне, тому не все вдається розібрати.

Назви віршів: «Мука (Субімпресії)», «Романтика», «В ночі», «Марна Чаша», «Русальна ніч», «Страта». Під віршами топоніми – Засмуки, Спалений Млин. Над віршами криптоніми – З. Б., Здені Б. Батькові присвячений вірш «Волинь», де є рядки:

Снігові бур'яни та втома у серцеві
(І так бува!)... Чи ще довго? І чи дійти?
Та поглядом – знов із життям до герцю
Кличеш, Волине, – ти...

Книжка прози Антона Павлюка «Незнайома (уривки із записника)» присвячується Климові Лавріновичу Поліщуківі, другові щирому і братам-борцям за Нову Україну». Епіграфи – із Клима Поліщука та Миколи Вороного.

Весняні дні

Дим з осель запалених, де виріс...
Пустка мертвих дій... порожніх слів!
Ні! – Із каменю, із криці виколупав,
вирівав я, –
Гартував нестерпним болем спів...

Йду! – Гартуюся! Дзвоню я з радості та болю,
Що земне життя мені, – що землю я люблю, –
Так, як можна все та всім любити...

Як теплом та зором охопити,
З цілим світом взяти шлюб!

Захід сонця

Коло сонця – бог стародавній
З-за гори на село зазирає...
І у серцеві – радість травня,
І зелені безкраї.
Бог шатро золотисте напнув.
Буде безліч намист у вині голубому.
І я серцем комусь відгукнусь,
Мов на виклик знайомий.
Золоті обручі розламує...
Їм за громом котитись степами.
Мов сонце – життя моє...
Старовинний бог за горбами.

Волинь

Снігові бур'яни та втома у серцеві
(І так бува!)... Чи ще довго? І чи дійти?
Та поглядом, – знов із життям досерцю
Кличеш, Волине, ти.
І з останньої сили, аж лопають м'язи,
Знов я зводжуся – вірний слуга...

Змрок

Золота, прозора далечінь...
Молодість моя і віра рання...
У ранкову, теплу сонь і синь
дівчина... весна!.. кохання.
І нічого... Не такий бо вік.
Спів – до місяця виття собаче...
тільки кров і злісний дикий крик,
тільки кращого і кращої не бачив.
Вибивавсь з дитинства – забував
кохати,
і по карті карту програвав...
щоб на землю всі шляхи, мов ґрати, –
щоб горіла тільки голова.

Осінне

Синій холод осінній, дзвінкий
і далекий такий, далекий...
Залишили лелеки шляхам у вирій
суму співи: – й лани гомінкі...
залишили певно лелеки.
Знов у вічність простору несе
ясний серпень плоди й колосся...
Та знову мені, як на се
чи дитинства, чи болю збаглося...
Гей, луно кришталева! Лети!
Стерні, струни, хмарини, простори...
павутинить так срібно світи
літо бабине... Лагідним зором
на сніги, на чорні вітри...
на морози і хугу злюю –
вечір співом сумної сестри
так тривожно, чуло нудьгує.

Осінні бульвари

Той вічний ляк дзвінків осіннього
трамваю,
коли далеко скверами луна,
а зблідлі зорі тужно допивають
крихкого, гострого, як спомину, вина.
Нічного міста привиднії тіні...
Заграва угорі... Немовчний, вічний гуд...
а кожна жінка... жінка без дитини
така смутна. Вже осінь... тут ось... тут.
У вирій дні. Дзвінки осіннього трамваю...
обличчя любі! Нам віками путь...
Еллада... Картаген і Рим у сивій далині
безкраю, що нашу тугу та безсилля
п'ють.

Жінці в танку

Висока хвиля музики підхопить.
Ти збліднеш в лицях. Потемніє зір.
Уже бринять назустріч злій грозі

Всі нерви й м'язи. Вищий, той затопить,
Що горне – вал. Підхопить, понесе
Назустріч болеві, що їм солодко
стерпло
Льсне серце – підкоряючись, на все
Вже згодне, віддане. Лиш зменшення не
стерпить.

Бо мук настояних наринули моря
Затерти береги, пустель піски
спраготні,
Де бубнами обвал, глибинні де фаготи,
Де пристрасті болючая Голгота,
Де флейт злі струмені, в скрипки, що
ось згорять.

І віддано в танок підгорнешся вся ти
Розбещеним, пещот несито-спраглим
тілом,

Яке з музикою нещадного ступило
Страшного бою, і життям платить.

Насяк електрики, щокрок підлог,
квадрат,

Де стільки пристрасті, безсиле збурить
мури

Б'є, захлинається закута в тілі буря,
Що тільки тиском жил – у мислях родить
чад.

І я, п'яний саксофоніст, вже сам
Вчарований несамовиттям згуків,
їх кидаю – жагу свою сторуку
Тобі назустріч безумом нестям
Каскади іскр на порцелян плечей,
Що він присмаглий – з внутрішнього
жару!

Бо нам обом довіку не затамувати тіл
пожару,

Як не згасить спраги благаючих очей.

Листопад

Як смертне прядиво, як безнадійність

прощ,
як невод умирання довгий,
непролазний...
як непотрібна і глуха образа
осінній дощ, ізнов осінній дощ.
Ряди дерев шляхами: змоклі, голі...
розоране, окраденеє поле... розбита
колія...
Як жовкле листя по верхах ген – у вітрах
душа... душа моя
у ночі чорні, у провалля каламутне:
що неводу оцього не минути,
нічого! Ох, нічого не забути!
Куди не кинься ти –
шляхами земних прощ,
останніх, судних смертних прощ –
– осінній дощ...
– дощ.

В далечінь

Легкий стан і співучий голос,
та очей золоті вири...
ти – як ніч, – чорним полум'ям волос
все віддай, все спали, згори!
Все дивитися б! піснею тліти!
щоб зайнявся увесь... спопелів...
тільки тут, біля тебе жити
всім напруженням оцих днів!
Не питаю. Що там гадки, надії
на вогненний, нещадний дотик краси?
Все! хай з усміхом попіл ти мій розвієш,
а покору іншому віддаси.

Елегія

Дрімає далечінь і вихорці житами
ліниво родяться і розтають ліниво.
Ех, в даліні у ясній ген аж там ми...
та як би осягли – були щасливі.
Крил велетенських помах там розбігся,

синіє, майорить далекими горбами...
Коли, як вітер, жити не спромігся,
нема чого й стогнати у нестямі...
Нема чого кричати, бо не вмів же...
і не здолав горіти і палити...
Тепер чуже і те, останнє диво –
свій колос наливати, як це жито.
Землі первісної важке, стоплідне лоно
розкрите жде – а велетня немає...
і захід – як вулкан... Вогонь, моря
червоні...
а день, безсилий день – конає.

Пісня

Радість приходе не часто,
а всі дні – це на цвинтар шлях...
Туго ж моя квітчастая!
Пісне моя, що в твоїх Очах.
Яблуні смертна осіння пряжа
осені, болю стяг.
Ніжно і просто ти щось мені скажеш...
– що? – все одно. – Все життя.
Очі твої живії!..
Тіло співуче твоє...
...а вітер... ти чуєш? –
– холодом віє
а далеч, як туга, так серце п'є.

Кохання

Що боязка – в зачумлені сади
Ішла і мріяла. Боялася й хотіла.
Покусані уста. По тілі – ті сліди,
Вогненні дотики – по її цілім тілі.
Тобі в широкий світ непевні це сліди –
Мої уста – на цілім твоїм тілі,
А мороком весна устелює сади,
Де віддана руками. Зов очима.
Від моря б'ють вітри.
Все мусить гоном ринути...

Несмілива, жадна –
ти все ж прийшла сюди.
І ще сьогодні я тебе візьму,
Бо ти гаряча, вся ти беззахисна,
Бо ти прийшла в зачумлені сади,
Що змилювання пристрасті не знають.
Як спалене, цілунків слід ховаєш –
По тілі радісні в світи, у цвіт – сліди.

У морі

Вітрило – вирване крило пташине...
Лункая чаша, що п'є вітер вічно...
а обрій заточився... плине... плине...
а обрій серце ссе...
і болем його палить...
Прощайте всі... Я в морі... Вас не кличу
Земля і беріг – це ж любов забита!
що в серцеві труну й могилу собі має...
Мені, як жити – щастя й волю пити,
а іншого, а меншого – не знаю.
Ох! Далі, о! У безкрай! Не знать.
Не забувати!
Щоб тільки води. Тільки небо й зорі!
щоб морем по світах залити, цілувати,
не знать ні меж, ні колії, ні горя.

З циклю «Дні»

I
...А я усе шукав пророків
Світ сну
Довічного віщуючих...
Життям, – мов весняні потоки
Омитих, впоєних і чуючих...
Про хід Безчасної Весни
У заходах я марив чудно, –
Як кликав день із давнини
У злomu сніти непробудно...
...І день звичайний... Млистий,
хмарний...

І в жилах квола, в'яла кров...
О, хто ж прийде із Сну, –
Примарний,
І висвятить мою Любов?!
Десь в млі дзвенять, горять потоки...
Хтось там рида в простір вогніючий –
Що я шукав, чекав пророків,
Що я повірив
Ранкам
Дніючим...

II

Асфальт присипаний піском –
Невірноковзький, – кроки хибить.
А я – горю ласкавим сном:
Зійде Любов – чуття поглибить...
І в жовтім вечорі межа
Неясних марев-хвиль над днями,
Що ти, – незнана і чужа
Давно відгадана снами.
І хоч далекий чудний світ
Легенд неясних і просянянь –
Усе одну з неволі літ
Хистку, невірну, – я чекаю –
Вечірні, гаснучі огні
Ізнову сном стежки встелися, –
Що ти – білієш в далині,
Як вперше – з'явишся мені
Такою, – як раніш труїла...

III

В несходимості нив
Занімілі овси і жита...
Вечір в серце розпуки долив... –
Недосяжна, далека мета...
В сонцем впоєнім сні
То тоді зріла вість зливних гроз –
Ввійде впоєно в дні
Наш Христос...

Над руїни марев пливу
В догасання рубінів...
Чую тужную пісню нову,
Як нічної години.
Ввесь у сумно-розкритих очах...
Зрів – гасне
Вість таємнича...
Тихим дзвоном в житах
Бідна церковця вечір кличе...

Із циклю «Закоханість»

«Між могил, – все оманність...»
...Між могил, – все оманність...
І вуалі сині на вечір.
Ти сказала: – відхожу в тумани... –
І тобі не перечив.
Догоріли на бані каплиці огні...
– О, – життя злото-трунки жагучі!..
...Щось ласкаве співала востаннє мені
Щоб не мучивсь...
І пішла... По житах...
У кипінню, між бризки волошок...
– Комусь задум в замрілих очах,
Сон хороший.
Я піду до білих беріз –
Що у сутінках – болю дарунок...
Що від неї із заходу вітер приніс
Вже останній цілунок...

Розпука

Ровами місяць тіні клав...
...Нема... ох, – болю, – жалю!..
І ніч спокійная текла
від жит до жит і далі.
Повітря-мед і дзвін цимбал
і бубен – серця весни...
Тобі ввесь біль, ввесь сум і шал...
Сказати тобі: – чудесно!..
Як так... то я піду... – Прощай!

Ох, чи це Ти зробила?!
Чи Ти могла?! Цвів молочай,
одцвів, зім'ятий, – за могилою...
За голову узявсь... ридав...
...Мені пісень печалі...
А ніч спокійная текла
від жит до жит і далі...

Вітер

Біжать берези, верби,
Жита, корчі та трави...
Ох, вітер, вітер буйний,
Життя моє ласкаве!
Біжить ось небом хмарка,
Течуть, течуть глибини...
І серце, очи смокче
Далекий обрій синій...
Ох синій, синій – нині
В ранковії заграви
Зростав у безмір біль останній,
Життя моє ласкаве.

Весна

Розтали вже слова останні
– (той дим розтаннє на пероні)...
Свічки червоної каштани
до сонця палять; чути: дзвонять
в селі далекому за лугом –
там дівчина-весна задумна
іде, – всміхається... їй туга,
їй радість, – сміх; а може суму,
а може болю чаша повна...
це, як лязурок, ясне небо...
Слова розтаннє молитовні
нижу востаннє... Може треба –
у тую далечінь дзвінкую –
тій дівчині-весні ласкавій
сказати: пісню щастя чую
та слів нема... усі віддав їй...

Воля

Ночі... дні... потоки... зливи... грози...
Понад шляхом білії берези...
Так би і текло...
Та ні! Одного ранку
Серце взяв, поклав його на леза,
Коливав, як ранок млу у полі,
Гострим променем поїв, – поїв
Та краяв...
Понад шляхом білії берези –
Пісня жит і поля, – до безкраю.

І знов

1

І знов... – блаженна тиша нив
і в неосяжнім полі-морі
вітрів розпечених приплив
на беріг вечора...
...і зорі.
Вся синьоока, темна ніч,
– як молодість твоя ваблива...
... тепло вечірніх наших стріч
і слів ласкавих, слів щасливих.

2

Трюмо... Парфум пахтіння ніжне...
І оксамит старий... старе саше...
І слів і рук ласкава, тепла збіжність,
– Щоб болю не торкнутися лише б.
Текли зповільна нам оці години,
як час, як води... Як усе життя!..
Як давнього ті темнії глибини,
останні вже. Навік. Без вороття...

3

І знов людей – вітрів нестримні –
дикі орди
– тесальники землі – пани і торбарі
І погляд ваш... уст виріз такий гордий –

герб зорь, Стрілець над нами угорі...
Це б цілувати рук слабких і диких
останні пута... Пити уст гірких
і слів гірких, звичайних слів, великих
останньої отрути ясний гріх...

4

...І ніч прийде... і знову путь...
страшна, таємная, незнана...
А нам в цій тиші не зідхнуть,
ні випростатись нам, – кохана!
І біль такий. Останній біль!
– то ж чуть, як плине місяць, зорі...
Чекає бурь мовчання піль –
і стигнуть дні шкляні, прозорі...

5

В цю мертву тишу, в ніч німу
прийде, – постукає у двері
нахабний ворог... Де ж візьму?
І з ким піду?... І де тепер ви?..
Це вам ні свят, а ні музик! –
серпи, ножі вам, діти горя!
І ваш слабкий, розпучний крик
десь, в тім незбагнутім просторі...

6

...І вже щербата і безсила пристрасть...
і серце, – моє серце на піску,
мов хижа риба... Блискавиці бистрі
із миті в мить...
І бурі у танку...
А ваших уст той гордий, скорбний
виріз...
Долоні теплої пестлива глибина!
(Ці дні останні – неможливий вираз...)
І знову, біль – останній крик, –
вже з дна!..

Полудень

І стигне, не тече, вже гасне голубінь,
і полудня важке, текуче золото
понад могили в тонке павутиння –
у спеку лле думок лінивих солод.
Не ворухне, не диха в плесо... ось, –
Як зачарований, відбивсь, не одірветься
блакитноокий вітер... ні, не він, а хтось,
хтось ясний, молодий, що днем чи
щастям зветься...
Там порохом пухким, пахучим у полях
згубивсь десь шлях...
Простір, широка воля!
Часом, – розбудить лози сонний птах
Чи риба знехотя з дна пустить
бігти кола.
Бездонний день в жита, в овси, в гречки,
у конюшину, в луки соковиті
лле солод і спокій... Та в сурми гомінні
вже чути, грає, палить серце вітер!

«Не почути сестриноного сміху...»

Не почути сестриноного сміху
і води з її рук не пийть.
Понад тихою рідною стріхою
голуба зоря не дзвенить...
Став давно багном затягнуло,
позгнивали верби... зрубали корчі...
Лиш роки на стовпі золотому
Глечик з вибитим дном стирчить.
Не вернути туди ніколи, –
А з вогню на залізо – іржа.
Ось тому таким терпким болем
мені нині уста дрижать.

Забув

Знов – моє пекло, моє небо
У камінь скутая земля...
Це міста. Тільки міста треба...

Забув, як пахнуть там поля...
Забув, як верби сплять вад плесом,
Які тії мляві вітряки:
Часу й вітрів слухняні весла...
Як давнина, – глухі такі...
Забув, як пахне лан той житній,
Як глибша, таємніша смерк.
Дух немоторний старосвітній
Давно помер, –
Нам світ – це рух горіння, туга,
Жага, і солод, і вогонь...
Нам світ: – надій сім-барвні дуги –
І певнеє стерно в долонь.

Сонет

Полудень... Степ...
Дзвенить усе, дзвенить –
Не знати що... чи трави то, чи тиша...
Лиш зрідка вітерець дихне,
полин сколише
І пах важкий нагусне, побіжить...
Понад могили вдалині струмить...
Важкої спеки золото бліде усе ясніше...
Лежить лінивий день...
Лежить, не чуть, що й дише...
І обрій синіми крильми не майорить...
Бреду... Ярок... Заросле джерело...
каміння... терен.
Мов ящірок хвості оті химерні
Встають з полудня ген хмар
різьблені дахи
І блиска над лінивії шляхи...
І тиша... Степ...
Дзвенить, дзвенить довкола.
Дурманить пахощами день
і думку веде колом.

Серпень

Ті ранки золоті, сухі, холодні

По стернях тіні хмар у прозор,
у блакить...
Там серпень клонить тінь
із синьої безодні,
Там серпень сполохом,
морями піль горить.
Перерипіли вже вози повільнії, важкії
В ліниву куряву прозорий зореспад...
Вже по клунях лежать, пшениця й жито,
Хід осені вистукує вже яблуками сад.
І не буяти вже, не гнати сік отавам.
Сухі, порожні ранки золоті,
І вже нещирі всі оті ласкаві
Слова твої... Ох, – все не ті, не ті.

«Під кручею – сніги. Плач вітру по слідах...»

Під кручею – сніги.
Плач вітру по слідах...
І темна і важка лежить вода,
як лід той темний... Мертвий той вогонь,
дідів, батьків життя... їх кров та біль
на сконі.
Зоря у пустирях надвечір зажовтіє,
і вир снігів заточиться, збіжить
у темну, сонну, синю безвість,
безнадійність...
що ясна сила снилася лиш мить...
Схолоне, змовкне все...
Лиш білий, мертвий сніг,
Лиш попіл давнини, що ніччю
й болем ліг...
Пальці – ті вузли! Весела криця – очі.
Все вперед! – ген, у безкрай
нестримний тупіт, біг.
Вся твоя земля, – як бачиш, як захочеш.
Очі бачать світ, щоб він у серце ліг.
Не казкові коні на припоні! Ні!
Не хмари на бурю і не грім там –

за горою!
Тільки вогні у далині!
А жаль та сум та біль – на дні,
та горить проклін усім,
що ждуть спокою.
Над поля і луки... понад тихе те село
в схови давнини – могили – заклик
гупне громом!
Що цвіло – достигло!
Нині зв'яне, а на зло
маємо ми лік той, – кров, що хиб не
зна, не знає втоми.
І безкрай, світами, нині творча путь,
і нема чого зідхати та журитися!
Поки очі бачать світ та хочуть його,
– п'ють, поки витримає серце бити й
битися.

Перекладацька діяльність

Прикметно, що вірші його з'являлися переважно в масових журналах, як-от «Глобус» і «Всесвіт», солідні ж видання зазвичай замовляли йому огляди новітньої чеської літератури та переклади з французької.

Перекладав на українську мову твори Гійома Аполлінера, Ярослава Сайферта, Їржі Волькера, Вітезслава Незвала на російську мову – твори українських авторів. У 1920-х р. Антін Павлюк був одним із провідних чесько-українських перекладачів.

Червоний шлях, №5 (1925). Іжі Волькер, переклад – Антін Павлюк

Мірогой

На цвинтарі Загребському, на Мірогойю
На світ розкрились очі зачаровані

південною красою...
 На цвинтарі тім тисячі хрестів стоять...
 І тільки їх, хрести оті, ряди хрестів без
 краю з цілого краю я пам'ятаю.
 Всі деревляні, всі однакові стоять,
 в очах стоять вони ввесь час переді
 мною, як смерть, – однака смерть
 тих вояків у бої.
 Здерев'янілі руки знесенії п'ястуками,
 мене вхопити довели і понесли світами,
 з підземним військом світ я кроком бив,
 у саму глибину землі глядів,
 де вапном ті залиті домовини,
 зів'ялі імена... Лиш кості їх стрівав,
 глибоко я у землю поринав і кожен
 мертвий притулявся та питає;
 був голос той болючий та журливий:
 Скажи, живий, щасливий,
 за що ось я вмирав?!
 Коріння квітами все може сонце пити,
 за що вмирав – в живого мертвий може
 допитати... за короля, вітчину, за все
 можна битися та не за все ще можна
 умирати.
 Ви, звідусіль, зі всіх країн із поля бою
 тавро кладете спадщини тяжкої –
 труну та кров. Молюся я над ними:
 нехай в моїх руках воскресне, оживе
 народиться той хліб і те вино нове.
 Ваш заповіт важкий, та справний –
 мов той дзвін, найвище в грудях вішаю...
 хай вічно будить він... живий ось тут – з
 живими маю жити питанням вашим –
 мертві з фронтів всього світу.

Стосунки із Є. Маланюком

Тут, у Празі, у 1923 пориває Антін
 стосунки з Євгеном Маланюком, який,

проте, в своїй першій збірці «Стилет і
 стилос», використавши як епіграф ряд-
 ки Павлюка: «Як вечір, як я, недужий
 палає в захід вся Україна», так відповів
 йому:

І знов гудить лунким підземним гулом
 Везувій мук. І вибухне руда!
 І знаємо – обидва будем. Будем!
 А ти гориш... І вітер знов рида.
 А ми горим з її житами разом.
 В нещаднім сонці, в просторах огню
 За всю Україну – пурпуром образи –
 Не в захід, ні! А в схід новому дню.

Антін звинуватив Маланюка в «по-
 літиканстві». Насправді сьогодні з по-
 зицій свого часу, можемо зробити ви-
 сновок, що Маланюк був реалістом і
 передбачав, що більшовикам вірити не
 можна.

Натомість Антін Павлюк повірив ра-
 дянській політиці так званої україніза-
 ції. Саме це й стало «вододілом» між
 Маланюком і Павлюком. Коли Євген
 Маланюк вважав, що «українізація» в
 радянській Україні – це тимчасове яви-
 ще, то Антін Павлюк щиро вірив у від-
 родження (ренесанс) на рідній землі.

Не був він один такий. Всіх, воче-
 видь, підкупило ленінське гасло про
 «право націй на самовизначення». У
 статті «Мнімий господін» («Нове жит-
 тя», Прага, 1926. Ч.1-2) Антін Павлюк
 писав: «Право націй на вільне самови-
 значення було і є непорушним. Тисячі,
 десятки тисяч шкіл, мільйонові тиражі
 книжок українською мовою на Україні
 – найкращий тому доказ, як і мова по
 урядах та в установах».

Останні роки життя

З 1932 року празький український поет Антін Павлюк зникає зі шпальт українських радянських журналів. Ще зає і фізично. Радянським поетом стати він не встиг. Поширювалися чутки про його арешт, відбування кари в Гулазі, що він разом з багатьма іншими українськими митцями розстріляний.

Вікіпедія також пише, що він загинув у таборах. Більш конкретні дані знаходимо в пошуковій базі в російських джерелах (<https://ru.openlist.wiki>), які посилаються на базу даних «Жертвы политического террора в СССР»; Сведения ДКНБ РК по Восточно-Казахстанской обл.; МВД Республики Казахстан.

Цитуємо дослівно: Павлюк Антон Филиппович, 1902 года рождения украинец. Место рождения: Ровенская обл., Острожский район, с. Рясники. До ареста проживал: Восточно-Казахстанская обл. Семипалатинск. Работал: лаборант в лаборатория санитарная. Кем и когда арестован: 27.08.1937 года, УНКВД по ВКО. Кем и когда осужден: Тройка УНКВД по ВКО, 07.12.1937 года. УК РСФСР осужден к лишению свободы в ИТЛ на 10 лет. Дата и орган реабилитации: 30.08.1958 года, Семипалатинский облсуд. Причина прекращения дела: За отсутствием состава преступления.

Його онуки по дядькові Ігор і Тарас Павлюки посилаються на львівського літературознавця Миколу Ільницького, який стверджує, що Антіну Павлюку

якимсь чином пощастило у таборах вижити, що жив він в Астрахані й дожив до 1960 року. Важко сказати, наскільки правдоподібною є це твердження. На які факти воно опирається? Чому тоді ні разу не відвідав Україну? Можна припустити, що не пустили. Але чому не зв'язався з родиною бодай листовно?

Є питання й до російського джерела щодо місця проживання Антіна Павлюка до арешту. Проте воно більш правдоподібно. Є ймовірність того, що у 1932 році поета вивезли у Семипалатинськ на поселення. А от чи вижив він у 1937-му – невідомо. Дата реабілітації може бути й посмертною.

Поезії, навіяні спогадами

У творчому доробку А. Павлюка є чимало поезій, навіяних спогадами про Волинь, рідний Остріг. Образ Острога з'являється уже на початку 20-х. Для нього він знаходить найтепліші слова. У вірші «На дідизні» (1929), який присвячений подрузі дитинства Вірі Дмитраченко, автор згадує, як повернувся до Острога після війни, оспівує «правічні пагорби», «теплий лагід – плюскіт плес» Горині, «старий Остріг у древніх дзвонах», батьківську хату, зворушливо пише про матір. Тому і «рушниця така важка».

Образ Острога весь час виникає у циклах «Шляхи та роздоріжжя», «Мозок і серце» (рукописи зберігаються в історичному архіві у Львові). Його думка прагне збагнути душу минувшини рідного міста:

Присадкуватий гриб старого замку –
Острозьким древностям, зіржавілим
мечам.

Поріг до Заходу відкрила княжичам
В дебрях минулого твоя важкая клямка.
В еміграції поет знаходить відряду в
поверненні явою до своєї «колиски».

**Йому згадується Остріг на празьких і
паризьких бульварах:**

... Щоб тишив я себе празьким
бульваром?
Чужинець всюди. Варвар у чужій
столиці.
Старого Острога – розбитим
тротуаром –
Усміхнене юнацтво нині сниться...

А у вірші «Шкіци» пише:

Шкіц

Сніг снів... а тут весна так рясно...
а ночі бубном., скрипкою музик.
і бачу знов дитинство... любі Расники...
і кригу Горині... і жовтий пух лози,
і повінь музики і вітру заливає...
і серце в біль... і слово в біль хилю.
Сніг білих мертвих снів...
а тут весна безкраями,
і малим атомом життя Антін Павлюк.
1926

Проте Павлюку не до вподоби, що
рідне місто, забувши «мурів давню сла-
ву», призвичаїлось до дзвону кайданів.
У вірші «Лист», звертаючись до остроз-
ьких товаришів юності, закликає їх до
«випростання душі».

Увіковічнення пам'яті Невеличка вуличка

Ця невеличка вуличка, на якій усього
п'ять двоповерхових дерев'яних буди-
ночків, з'явилася в Острозі порівняно
нещодавно.

На початку 80-х років ХХ ст. Поява її
була зумовлена будівництвом двох ве-
ликих промислових об'єктів – ХАЕС та
Острозького шиноремонтного заводу.
Передбачалося, що в «бараках» тимча-
сово проживатимуть ті, хто згодом от-
римає більш «капітальне» житло.

Отож, виникла вона на місці люд-
ських городів. Нині важко повірити, але
ось цієї забудови, що між проспектом
Незалежності, вулицями Городище,
Древлянська (об'їзна) майже не було.
Багато століть! Були – поля.

А потім, коли все було забудовано,
поселялися новосели на вулицю, наз-
вану ім'ям Сидора Ковпака. Та – недов-
го. Вже на початку 90-х років, букваль-
но через кілька літ, її... перейменували.
Нині ця вулиця носить зовсім іншу наз-
ву – ім'я Антіна Павлюка, нашого зем-
ляка, поета, перекладача. Напевне, на-
віть не всі жителі цієї вулички знають,
хто це. Але він заслуговує на те, щоб
його пам'ятали.

А ще: Інститут літератури ім. Т. Шев-
ченка НАН України, Київський націо-
нальний університет ім. Т. Шевченка;
Міжнародна школа україністики Наці-
ональної Академії Наук України видали
перший том творів Антіна Павлюка у
двох томах.

Висновки

Серед тих, кого зараховують до «Розстріляного відродження» – літератори, філософи, музиканти, театральні. Нова еліта в першій третині ХХ сторіччя розвивала експресіонізм, символізм, неоромантизм із вірою в те, що цьому мистецтву буде місце у вільній Україні. Літератори об'єднувались у групи, формували власні школи, підштовхували суспільство орієнтуватись на європейську культуру. На сьогоднішній день повертаються забуті імена «Розстріляного відродження».

Павлюк Антін Пилипович, псевдонім А. Явір (1899-?) – український письменник, перекладач, критик, представник еміграційної літератури.

У 1933 р. повернувся до Радянської України, був заарештований і зник безслідно, хоча з'являвся у Києві у 60-х роках. У його доробку – сотні поезій, прозові твори, літературно-критичні статті та переклади. Ім'я цього письменника, на жаль, лишається відомим лише вузькому колу літературознавців.

Ось так...

...Йому було 33. Хай шумить над ним явір. Він був не перший і не останній. За ним і перед ним – сніги і зорі. Якщо просто сказати – то справжні вірші писав... А мало хто знає.

Десь високо в ночі –
Коло Місяця – серця в пожарі...
Гарячим, гарячим
Вже останні нервові кошмари.

...І тернових очей
Терпкий солод... не випиті трюнки,
Що розбив соловей,
Захлинувся поцілунками...
Гарячкові, нервові слова
Немов злива, – кленам лапатим –
І пішла десь легенда жива
До принишкої хати.

Список використаних джерел

1. Винничук Ю.П. «Невідоме Розстріляне Відродження», Фоліо Харків, 2016. – 763 с.
2. Григорій Дем'янчук «Воскреслі для життя», Рівне вид. Оріана, 1998, стор. 46
3. Жив'юк А.А., Марчук І.В. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»: нариси історії українського визвольного руху в Дермані на Волині. – Рівне: ПП ДМ, 2011. – 156 с.: іл., стор. 11.
4. Іонова М.І. Потенціал методу проєктів для розвитку творчої особистості // <http://www.ioso.ru/distant/project/meth%20project/metod%20pro.htm>
5. Літературна група «Митуса» в західноукраїнському літературному процесі 1920-х рр. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Л.Б. Сирота; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2000. – 20 с. – укр.
6. Павлюк Антін // Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / Голов. ред. В. Кубійович. – Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1996. – Т. 5. – С. 1921.

7. Павлюк Ігор. Третій від Сонця [Текст]: (Антон Павлюк) / Павлюк І. // Дзвін. – 1997. – 11-12. – С. 107-110.
8. Празька літературна школа: Ліричні та епічні твори / Упорядкування і передмова В.А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 280 с.
9. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В.А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.
10. Електронна бібліотека «Культура України». elib.nplu.org (uk-ua). <http://diasporiana.org.ua/poeziya/17498-pavlyuk-a-polin-lirika-1921-1926/>
- ПІ. «І малим атомом життя Антін Павлюк...» – 22 Лютого 2014 – Сайт газети «Замкова гора» [ttp://zamkova.at.ua/news/i_malim_atomom_zhittja_antin_pavljuk/2014-02-22-2147](http://zamkova.at.ua/news/i_malim_atomom_zhittja_antin_pavljuk/2014-02-22-2147).

Зміст

РОЗДІЛ «ІСТОРІЯ»

<i>Світлана Шульгун, Дарія Зубицька</i> РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ОСТРОГА У ХІХ СТОЛІТТІ	7
<i>Влад Марискевич, Артем Денесюк, Оксана Лагода</i> ІСТОРІЯ СЕЛА ОЖЕНИН	15
<i>Ілля Скрипка, Наталія Вальчевська, Анастасія Чабан, Дмитро Симонович</i> КНЯЗЬ ВАСИЛЬ-КОСТЯНТИН ОСТРОЗЬКИЙ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	23
<i>Владислав Рушак, Дмитро Симонович</i> КНЯЗЬ КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ ОСТРОЗЬКИЙ НА СТОРОЖІ КОРДОНІВ	32
<i>Roman Dubinchuk, Olha Khmyz</i> OSTRON: TRAVEL GUIDE.....	41

РОЗДІЛ «ПРАВознавство»

<i>Анна Равська, Віталій Доманюк</i> ПРАВА ДИТИНИ, ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	46
--	----

РОЗДІЛ «ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Вікторія Чабан, Олег Головатюк, Дарія Бондарець</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕКЛАМИ НА ЦІННІСНО-СМИСЛОВУ СФЕРУ ПІДЛІТКІВ	57
<i>Буян І.А., Корнійчук Н.О., Колесник О.С.</i> ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ В КОНТЕКСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН	65
<i>Світлана Бандура, Марина Осипенкова</i> СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ДО ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ РЕКЛАМИ	76
<i>Іванна Буян, Вікторія Березюк</i> СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я	84

<i>Єва Муравська, Анна Бушак</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ 3-ГО ТА 4-ГО КЛАСІВ	96
<i>Світлана Денищук, Роман Лукавенко</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	104
<i>Олена Киричук, Наталія Григус, Богдан Маковський</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕКЛАМИ НА РОЗВИТОК НЕРВОВОЇ АНОРЕКСІЇ У ПІДЛІТКІВ	115

РОЗДІЛ «ЕКОНОМІКА»

<i>Олеся Горбулько, Анна-Марія Вербова</i> ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ, ЙОГО РОЛЬ ТА СТРУКТУРА	123
<i>Анна Дем'янчук, Зоряна Любас</i> СВІДОМИЙ ВИБІР МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ – ЗАПОРУКА ЖИТТЄВОГО УСПІХУ	132

РОЗДІЛ «ФІЛОЛОГІЯ»

<i>Надія Кирилюк, Аліна Ус, Андріанна Фурдей</i> АНТІН ПАВЛЮК. ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ.....	150
---	------------

